

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

DÜNYADA EKOLOJİK VERGİ UYGULAMALARININ
GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'YE YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sinem ŞAY CEYLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Nazan ŞAHBAZ KILINÇ

Kırıkkale-2018

KABUL-ONAY

[Danışmanın Adı Soyadı] danışmanlığında [Öğrencinin Adı Soyadı] tarafından hazırlanan “[Tezin/Projenin Adı]” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Anabilim/Bilim/Anasanat] Anabilim dalında [Tezin Türü-Yükseklisans veya Doktora] tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Prof. Dr. Horun ÖZTÜRKLER

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Fetullah AKIN

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Dr. Öğr. Üy. Nazım SAHBAZ KILINÇ

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisan Tezi olarak sunduğum “Dünyada Ekolojik Vergi Uygulamalarının Gelişimi ve Türkiye’ye Yansıması” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

...../06/2018

Sinem ŞAY CEYLAN

ÖNSÖZ

Günümüzde İnsanoğlunun çevreye verdiği zarar dünyamızın geleceğini tehdit eder boyuta gelmiştir. Fosil kaynaklı enerji kullanımdan kaynaklanan sera gazı salınımı çevreye verilen zararın büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu durumun farkına varan dünya ülkeleri çevreci yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynakları gibi konulara büyük bütçeler ayırmakta ve bu konudaki çalışmalar ciddi olarak desteklenmektedir. Bu çalışmada çevreci politikaların bir enstrümanı olan ekolojik vergiler konusunda dünya ülkelerini analiz edip Türkiye'deki mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamda bana destek olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nazan ŞAHBAZ KILINÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çalışmamda benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen eşim Ömer, sevgili annem, ablam Umut'a ve kardeşim Füsün'a şükranlarımı sunuyorum.

Kırıkkale, 2018

Sinem ŞAY CEYLAN

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca dünyanın kaynakları insanlar tarafından tüketilmiş ve çevrede tahrip edilmiştir. Sanayi devriminden sonra tüketim ve tahribat daha da artmıştır. Yirminci yüz yıldan itibaren artan tahribatın olumsuz neticeleri insanlık tarafından hissedilmeye başlanmıştır. Çevre felaketleri yanında doğal afetlerin sayısının artması insanlarda çevre konusunda farkındalık oluşturmuştur. Bununla birlikte uluslararası kamuoyunda çevre konusu gündeme gelmiştir. Böylece, dünya ülkelerinde çevrenin korunması ve iyileştirilmesi adına çevre ve ekonomi politikası araçları kullanılmaya başlanmıştır. Bu araçlardan belki de en etkili çevre vergileridir. Bu çalışmada dünyada çevre vergisi konusunda yaşanan gelişmelerin bir yansıması olarak Türkiye’de çevre vergilerinin gelişimi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, çevre vergisi, vergi, çevre kirliliği

ABSTRACT

Throughout human history the world's resources have been consumed by people and destroyed in the environment. Consumption and destruction increased after the industrial revolution. The negative consequences of increasing destruction from the 20th century have begun to be felt by humanity. Environmental disasters as well as the increase in the number of natural disasters have created environmental awareness among people. In the international public, the environmental issue has come to the agenda. Thus, in the world countries, environmental and economic policy instruments have begun to be used for the protection and improvement of the environment. Perhaps the most effective of these is environmental taxes. We have made as a reflection of developments in the field of environmental taxes in the world, in this study the development of environmental taxes in Turkey were discussed.

Key Words: Environment, environmental pollution, environmental tax, tax

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CaCO₃	: Kalsiyum Karbonat
CO₂	: Karbondioksit
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇTV	: Çevre Temizlik Vergisi
EEA	: European Economic Area
EORUSTAT	: European Statistics
ETS	: Emisyon Ticaret Sistemleri
GSYH	: Gayri Safı Yurt İçi Hasıla
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
IMF	: International Money Form
KDV	: Katma Değer Vergi
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Çevresel Konulara Göre Kamu Kuruluşları ve İl Özel İdarelerinin Çevresel Harcamaları (2012-2016 Dönemi)	81
Tablo 2. 2017 Yılı İçin Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi.....	84
Tablo 3. 2017 Yılı İçin Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi	84
Tablo 4. 2017 Kalkınmakta Öncelikli Bölgelerde Kullanılan Binalara Ait Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi	85
Tablo 5. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Elde Ettiği Çevresel Gelir Miktarı (2012-2016, Milyon TL)	85
Tablo 6. 01.01.2018 Tarihi Sonrasında İktisap Edilen, Kayıt ve Tescili Yapılan “Otomobil, Kaptıkaçtı, Arazi Taşıtları Ve Benzerlerine” Uygulanacak Tarife	89
Tablo 7. Türkiye’de Motorlu Taşıtlar Vergisi Hasılatı, 2009-2017, Milyon TL	91
Tablo 8. Vergi Gelirleri İçinde Petrol Ürünlerinden Elde Edilen ÖTV’nin Payı (Milyon TL)	94

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1. Türkiye ve Dünya Ülkelerinin Çevre Vergisine Ait Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması (%)..... 87
- Grafik 2. Türkiye ve Dünya Ülkelerinin Çevre Vergisine Ait Vergi Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması (%)..... 88
- Grafik 3. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Çevresel Vergilerin Tutarının Karşılaştırılması (Dolar) (1994-2014) 95
- Grafik 4. Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması (%) (2004-2014)..... 96
- Grafik 5. Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Paylarının Kıyaslanması (%) (2004-2014)..... 97

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN TANIMI VE VERGİ UYGULAMALARI

1.1. VERGİNİN TANIMI VE GELİŞİMİ	3
1.2. AMAÇLARI AÇISINDAN VERGİLER.....	7
1.3. ÇEVRE POLİTİKALARI ARACI OLARAK VERGİLER.....	9
1.3.1. Çevre Politikalarının Gelişimi	9
1.3.2. Çevre Politikalarında Ekonomik Araçlar.....	12
1.3.3. Çevre Politikalarında Ekonomik Araçlardan Vergiler.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

EKOLOJİK VERGİLER

2.1. EKOLOJİK SİSTEM NEDİR?	17
2.1.1. Ekoloji Kavramı.....	17
2.1.2. Ekolojik Sistem Kavramı.....	18
2.1.3. Ekolojik Denge	21
2.1.4. Ekolojik Sistemin Bozulma Sebepleri ve Sonuçları.....	22
2.2. EKOLOJİK VERGİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI EKOLOJİK VERGİ REFORMU	29
2.2.1. Ekolojik Vergilerin Tarihsel Gelişimi	29
2.2.2. Ekolojik Vergi Reformu	33

2.3. EKOLOJİK VERGİLER KONUSUNDA ALINAN ULUSLARARASI	
KARARLAR.....	36
2.3.1. Stockholm Konferansı	37
2.3.2. Rio Konferansı.....	38
2.3.3. Kyoto Protokolü.....	41
2.4. EKOLOJİK VERGİ ÇEŞİTLERİ	42
2.4.1. Atık ve Emisyon Vergileri.....	44
2.4.2. Karbon Vergisi.....	45
2.4.3. Enerji Vergileri	48
2.4.4. Ulaşım Vergileri	49
2.4.5. Katı Atık Vergileri	50
2.4.6. Ürün Vergileri.....	51
2.4.7. Geri Dönüşüm Vergileri	51
2.4.7.1. Atık Pil ve Akümülatör Vergileri	52
2.4.7.2. Ambalaj Vergileri	53
2.4.8. Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Vergiler	53
2.4.9. Vergisel Farklılaştırma ile Oluşanlar	56
2.4.10. Vergisel ve Diğer Avantaj Sağlayanlar	56
2.4.10.1. Turizm Vergileri	57
2.4.10.2. Hammadde Vergileri.....	57
2.4.10.3. Gürültü Vergisi	58
2.4.10.4. Yeşil Vergi ve Gayrimenkul Vergisi	58
2.5. EKOLOJİK VERGİLER KONUSUNDA DÜNYADAKİ	
UYGULAMALAR	59
2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	59
2.5.2. Japonya	61
2.5.3. Almanya.....	62
2.5.4. İngiltere	63
2.5.5. Norveç.....	64
2.6. EKOLOJİK VERGİLERİN ÖNEMİ	65
2.6.1. Çevre Vergilerinin Büyümeye olan Etkisi.....	66
2.6.2. Çevre Vergilerinin Diğer Vergilere Etkisi	67

2.6.3. Çevresel Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi 68

2.6.4. Çevre Vergilerinin Yatırım Üzerindeki Etkileri 68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE EKOLOJİK VERGİ YAKLAŞIMI

3.1. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE VERGİ UYGULAMALARI.....	70
3.1.1. Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Dolaysız Vergiler.....	70
3.1.1.1. Gelirden Alınan Vergiler	70
3.1.1.1.1. Gelir Vergisi.....	71
3.1.1.1.2. Kurumlar Vergisi	71
3.1.1.2. Servetten Alınan Vergiler	72
3.1.1.2.1. Motorlu Taşıtlar Vergisi.....	72
3.1.1.2.2. Emlak Vergisi	72
3.1.1.2.3. Veraset ve İntikal Vergisi	73
3.1.2. Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Dolaylı Vergiler	73
3.1.2.1. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	73
3.1.2.1.1. Katma Değer Vergisi	73
3.1.2.1.2. Özel Tüketim Vergisi.....	74
3.1.2.1.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi.....	75
3.1.2.1.4. Özel İletişim Vergisi	75
3.1.2.1.5. Şans Oyunları Vergisi	76
3.1.2.2. Dış Ticarettten Alınan Vergiler	76
3.1.2.2.1. Gümrük Vergisi.....	76
3.1.2.2.2. İthalden Alınan Katma Değer Vergisi	77
3.1.2.3. Diğer Vergiler	77
3.1.2.3.1. Damga Vergisi	77
3.2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE EKOLOJİK VERGİ UYGULAMALARI.....	78
3.2.1. Türkiye’de Ekolojik Kirlilik ve Alınan Önlemler	78
3.2.2. Türk Vergi Sisteminde Ekolojik Vergi Uygulamaları	81
3.2.2.1. Çevre Temizlik Vergisi.....	83
3.2.2.2. Çevresel Yönüyle Motorlu Taşıtlar Vergisi Uygulamaları.....	88
3.2.2.3. Çevresel Yönüyle Özel Tüketim Vergisi.....	92

3.3. EKOLOJİK VERGİLER AÇISINDAN TÜRKİYE OECD KARŞILAŞTIRMASI.....	94
3.4. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE EKSİKLİKLER VE ÖNERİLER.....	98
SONUÇ.....	101
KAYNAKLAR	103

GİRİŞ

Canlı yaşamı için son derece önemli olan çevre, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren hoyratça tahribata ve tüketime maruz kalmıştır. Sınırsız olarak düşünülen doğal kaynaklar, binlerce yıldır sınır tanımadan insanlık tarafından kullanılmış, çoğu zaman diğer canlılar ve gelecek nesiller düşünülmemiştir. Yapılan tahribatın insanlığa doğal felaketler gibi olumsuz bir şekilde geri dönüşümü hissedilmeye başlamasıyla birlikte çevre konusu insanlığın gündemine gelmiştir. Özellikle 20.Yüzyıldan itibaren çevrenin korunmasına yönelik ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu konuda hukuki ve ekonomik tedbirler ön plana çıkmıştır.

İnsanlar genellikle vergi ve çevreyi kesişmeyen iki daire şeklinde tamamen farklı iki dünya olarak düşünürler. Hükümetler, işletmek için ihtiyaç duydukları gelirleri yükseltmek için vergiler düzenlerler. Yine Hükümetler kamu yararını korumak için çevresel konulara dahil olurlar. Dolayısıyla, Hükümetler çevresel hedeflere ulaşmak için vergi politikalarını kullanabilir ve uygulayabilirler. Çevresel vergilerin birçok farklı biçimi vardır, genel bir sorun olarak, çevresel vergi önlemleri ya bazı ürünlere veya çevreye zarar verebilecek faaliyetlere vergi yükü getirmekte ya da çevresel olarak faydalı olan bazı ürün ya da faaliyetlere vergi parası vermektedir. Örneğin, birçok hükümet ozon tabakasına zarar veren kimyasallar üzerinde önemli bir tüketim vergisi uygular ve elektrikli araç satın alan kişilere vergi indirimini sunar. Her iki durumda da, vergi kanunu, malın “fiyatını” değiştirir ve davranışları etkileyen ekonomik hesaplara yön verir. Her tür vergi sistemi (gelir vergisi, emlak vergisi ve tüketim vergisi) potansiyel olarak çevresel vergi önlemlerini içerebilir ve hükümetler çevre vergilerini dikkate alabilir. Çevresel vergiler zorunlu olarak geleneksel çevre düzenlemelerinin yerini almayacaktır. Bazı durumlarda, düzenlemeyi tamamlayabilirler ve diğerlerinde düzenleme uygun olmadığında bir seçenek sağlayabilirler.

1970’li yıllardan itibaren dünyada çevre konusunda yaşanan gelişmelere paralel bir şekilde Türkiye’de de gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye’deki çevresel

çalışmalar hukuki olarak, 1982 Anayasası'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünün "A" bendinde "Sağlık Hizmetleri ve Çevre Koruması" başlığı altında "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" hükmüne dayandırılmaktadır. AB'ye uyum sürecinde çevre konularına daha hassas yaklaşan Türkiye'de, çevre vergileri gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye'de çevreyle doğrudan ilişkili olarak sadece yerel yönetimlerce su tüketimi üzerinden alınan Çevre Temizlik Vergisi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Özel Tüketim Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Alımı Vergisi çevresel amaçlara dolaylı yoldan hizmet eden vergiler arasındadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde genel olarak vergi kavramı, tarihsel süreçte vergi uygulamaları üzerinde durulacak, vergi uygulamalarının genel amaçları detaylandırılacaktır. Bu bağlamda ortaya konulan amaçlar ile çevre konuları arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, çevre vergilerinin ortaya çıkış nedeni olan çevre ve çevre sorunları, çevre kirliliğinin boyutları ve çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla uygulanan politikalar, kullanılan kamusal araçlar açıklanacaktır. Ayrıca bu bölümde özellikle uluslararası alanda çevre konusunda yaşanan gelişmeler çevre vergilerinin içeriği, çeşitleri, çevre vergilerinin çevre dışındaki unsurlara etkileri detaylı şekilde açıklanmaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, Türkiye özelinde Çevre vergileri ele alınmaktadır. Türkiye'deki çevre vergilerinin gelişimi ana hatları ile incelenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki çevre vergisinden elde edilen gelirlerin OECD ülkelerinin elde ettiği gelirlerle mukayesesi yapılmaktadır. Bu mukayeseler, Türkiye'nin bu konudaki almış olduğu yolun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN TANIMI VE VERGİ UYGULAMALARI

1.1. VERGİNİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Eskiçağlarda örgütlü kamu idarelerinin oluşmaya başlamasından itibaren kavramsal olarak ortaya çıkan vergi, günümüze kadar gelen tarihsel gelişim içerisinde devletler açısından son derece önemli ve yönetimlerin terk edemeyeceği en mühim gelir kalemi olmuştur (Stiglitz, 1994: 474). Kaynağı ulusal gelir ve servet olan verginin günümüzde de çağdaş yönetim sistemleri içerisinde önemi artarak devam etmektedir (Nadaroğlu,1998: 192).

Kelime kökü olarak Türkçe bir kelime olan “vermek” ten türetilmiş olan, vermek vergi, karşılıksız verilen ya da hediye edilen değer olarak ifade edilebilmektedir. Genel olarak sözlükteki karşılığı, hükümetin, devlet örgütünü yürütebilmek için aldığı para şeklindedir (Hançerlioğlu, 1999: 468). Günümüz ekonomi anlayışı çerçevesinde vergi, zorlayıcı özelliği olan, kamu otoritesinin borçları ve harcamalarının finansmanı maksadıyla tüzel ve gerçek kişilerden egemenlik gücüne dayanarak karşılıksız olarak alınan nakdi ödemeler şeklinde tanımlanmaktadır (Akdoğan, 2011: 119). Verginin kanuni tanımı ise; T.C. Anayasası'nın 73'üncü maddesinde; “*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi, resim ve harçlar ve benzeri mali yükümler ancak kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.*” şeklinde hüküm altına alınmaktadır (Erginay, 1998: 32).

Bir alacak borç ilişkisi şeklinde de ifade edilebilecek olan, kamu otoritesi ile vergiyi ödemekle yükümlü mükellefin arasındaki ilişkinin niteliklerinde şu unsurlar ön plana çıkmaktadır; (Kanet,1989: 4).

- Özel kesimden kamu kesimine yapılan bir aktarımdır.
- Vergi, devlet veya vergilendirme yetkisine sahip kurumlarca alınmaktadır.

- Kamu harcamalarına finansman sağlamak üzere alınır.
- Karşılıksızdır. Bu sebeple belirli bir hizmetin bedeli olarak alınmamaktadır. Yani sağlanan kamu hizmeti ile ödenen vergi arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Bununla birlikte kamu hizmetleri için gerekli olan finansı karşılamak için tahsil edildiği için vergilerde genel bir karşılık olmasa da özel bir karşılıktan söz edilebilir.
- Hukuksal dayanağı olan zoraki bir ödemedir.
- Vergi, devletin egemenlik hakkına dayanılarak toplanmaktadır.
- Parasal bir ödemedir.

Kamu otoritesi ve ekonomi ilişkileri, devletleri ve bireyleri ilgilendiren karmaşık bir yapı meydana getirmektedir. Tek yönlü bir biçimde devletler, politik yaklaşımlarına göre koşulların belirlediği oranlarda ekonomiye müdahale ederek genel işleyişi yönlendirmektedirler. Yüzyılların verdiği tecrübe ekseninde bahsedilen müdahalelerden en kapsamlı düzenlenmiş olanı vergilendirmedir. Çağdaş dünyada modern devletler bu bağlamda tarihsel süreçte yer almış monarşik yapılardan daha evvelki devlet biçimlerinin dahi olmadığı bir vergi devletidir (Göker, 2001: 9). Günümüzde karma ve piyasa ekonomi yaklaşımlarının uygulandığı ülkelerde kamu gelirleri içerisinde vergi gelirleri %70 - %90 arasında bir orana sahip olup, oldukça mühim bir yekun tutmaktadır. Devletler, yerine getirmekle mükellef oldukları kamu hizmetlerinin finansmanını vergilerden elde ettiği gelirlerle sağlamak zorundadır (Özbilen, 2010: 196).

Bu bağlamda vergi gelirlerini toplayamayan kamu otoritesi, kamu harcamalarının karşılanması konusunda sorunlar yaşamaktadır. Vergilendirmede ortaya çıkan gelir kaybı, bütçede açık oluşmasına dolayısıyla finansman ihtiyacına yol açmaktadır. Bu duruma düşen iktidarlar bu ihtiyacı, borçlanma, para basma ya da mevcut vergi oranlarını artırma ya da yeni vergiler koyarak gidermeye çalışmaktadır (Aktan, 2016: 204).

Uygulanmakta olan vergi politikalarının işlevleri konusunda bakış açıları süreç içerisinde farklılaşmaktadır. Fakat bu konuda şu ana kadar net bir şekilde

açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu konu üzerinde bakış açılarını üç ana temelde kategorize edecek olursak, birinci bakış açısına göre, kamu hizmetlerinin karşılanması için gerekli olan finansmanını sağlamak amacıyla vergi politikaları belirlenmelidir. İkinci bakış açısına göre, vergi politikaları, mali amaçlarla sınırlandırılmamalı, mali olmayan hedeflerde taşıyor olmalıdır. Yani iktisat politikasının da bir aracı olmalıdır. Bu konu ile ilgili üçüncü bakış açısı ise, hem mali hem de mali olmayan amaçları taşıyan vergi politikalarının tarafsızlık ve adalet prensipleri çerçevesinde belirlenmiş olması gerekmektedir (Akdoğan, 2011: 122).

Mali politikalar açısından verginin önemini, verginin tarihsel süreçte gelişim evrelerini takip ederek ortaya koymak mümkündür. Bu bağlamda İnsanlık tarihinin ilk dönemlerine gitmek gerekir. Monarşik yönetim anlayışının hakim olduğu eski çağ devletlerinde yaygın bir şekilde devlet otoritesi üst seviyededir. Bununla birlikte devlet otoritesinin bireyler üzerindeki hakimiyeti mutlak ve çoğu zaman sınırsızdır. Bu süreçte ilk vergi uygulamaları, yönetim erkini elinde tutan kabile yöneticilerine, derebeylerine ya da hükümdarlara ahlaki ya da dini saiklerle takdim edilen hediye türünden emtia ya da bedenen gerçekleştirilen angarya işlerdir. Mesela eskiçağda Mısır'da yönetim erkindeki firavunların tanrısal güçleri olduğuna inanılırdı. Her türlü ekonomik faaliyetin devletin uhdesinde olduğu bu dönemde serbest ticaret ve özel mülkiyet bulunmamaktaydı. Bu dönemde topraklarının genişlemesiyle devlet sahip olduğu arazilerin tamamını işleyemediğinden bir kısmını özel kişilere belli bir ürün miktarı karşılığında devretmiştir. Karşılıklı menfaat ilişkisi üzerinden bu şekilde başlayan devletin gelir kaynakları oluşturması aslında vergi uygulamalarının da ilk nüvesini teşkil etmektedir (Turhan, 1987: 2).

Modern anlamdaki vergilendirmenin ilk örnekleri Roma İmparatorluğu'nda gözükmektedir. Roma'nın ilk dönemlerinde daha çok gönüllülük esasına göre aynı olarak toplanan vergiler, daha sonraki dönemlerde mali açığın kapatılabilmesi için zorunlu duruma getirilmiştir. Ortaçağda feodal beylerin ve kralların yetkileri sınırsız olduğundan genellikle vergilendirmede orantısız ve adaletsiz davranmışlar, bu bağlamda ortaçağın sonlarında kralların yetkilerinin sınırlandırılması söz konusu

olduğunda ilk öncelikli talepler vergi konusunda olmuştur. Adaletsiz vergi uygulamalarına karşı 1215 yılında İngiltere’de ortaya çıkmıştır (Turhan, 1997: 2).

Büyük Şart (Magna Carta) adı verilen bu fermanla kral ile beyler ve din adamları arasında bir sözleşme yapılmış, bu sözleşme ile kralın yetkileri şu şekilde sınırlandırılmıştır; “Kralın yetkileri ve parlamentoda temsil edilen sınıfların yetkileri birbirlerine karşı sınırlandırılmış ve özellikle parlamento vergi konulmasına karar verilmesinde yetkili kılınmıştır. Ayrıca bu belgede kral tarafından keyfi olarak fertlere mali yüküm getirilemeyeceği, vergilerin konmasında kral için önceden senyörlerin ve ruhbanların onayını alma zorunluluğu açıklanmıştır.” (Güneş, 2008: 31).

Magna Karta’dan sonra en önemli gelişme 1789 Fransız ihtilali olmuştur. Fransa’da kralın sınırsız yetkileri ve bunun sonucunda adaletsiz vergi uygulamaları karşısında halkın burjuvazi ve aydınlar önderliğinde ayaklanmasıyla ihtilal gerçekleşmiş ve mutlakiyet rejimi son bulmuştur. İhtilal sonunda toplanan ulusal meclis “İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi”ni ilan etmiştir. Bu bildiriye vergi ödevi ile ilgili maddeler şunlardır: “Kamu gücünün sürdürülmesini sağlamak ve idarenin giderlerini karşılamak için herkesin vergi vermesi kaçınılmazdır. Vergi tüm yurttaşlar arasında, olanakları ölçüsünde, eşit olarak dağıtılır. Tüm yurttaşların bizzat ya da temsilcileri aracılığı ile verginin gerekliliğini belirlemeye, vergilemeye serbestçe rıza göstermeye, vergi gelirlerinin kullanılmasını izlemeye ve verginin miktarını, matrahını, tahakkuk biçim ve süresini belirlemeye hakkı vardır” (Göze, 1986: 564).

Yarı teokratik bir devlet anlayışına sahip olan Osmanlı Devleti’nde yönetimi elinde tutan padişaha itaat mutlaklı. Devlet otoritesini sınırlandıracak herhangi bir güç bulunmamaktaydı. 18 yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’nde merkezi otoritenin zayıflamasıyla ayanlar güç kazanmıştır, tebaa artık devlet yerine ayanların buyruğu altına girmiştir. Bu bağlamda padişahın gücünün ilk kez sınırlandırıldığı padişah ile ayanlar arasında 1808’de imzalanan Sened-i İttifak adı verilen sözleşme ile padişahın vergilendirme gücü, ayanlar lehine sınırlandırılmıştır (Çağan, 1982: 2).

Sened-i İttifak'tan sonra padişahın kendi inisiyatifiyle ilan ettiği Tanzimat Fermanı sonucunda oluşturulan “Meclis-i Ahkam-ı Adliye” ile padişahın vergilendirme yetkisi denetim altına alınmıştır. 1856'da Islahat Fermanı'nda “Vergilerin keyfi olmaması, mükelleflerin ödeme güçlerini dikkate alması, sınıf ve mezhep ayrımı yapılmadan vergilerin tarh ve tahsil edilmesi ve vergilerin toplanmasında iltizam usulünün kaldırılması gerektiği” vurgulanmışsa da her iki fermada da vurgulanan bu ilkeler uygulamaya geçememiştir (Sevimay, 1995: 26).

1876 Anayasası farklı bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1876 Anayasası'nda vergilendirme ile ilgili üç madde yer almıştır. Anayasa'nın 20. maddesinde, “Kararlaştırılan yükümler kendi kanunlarına göre tüm uyruklar arasında herkesin kudreti oranında salınır ve bölüştürülür” hükmü ile verginin “mali güç” ölçütüne göre alınacağı hükme bağlanmıştır. 25. maddede “Bir kanuna dayanmadıkça vergi ve resim adı ile ve diğer bir adla hiç kimseden para alınamaz” hükmü getirilmiştir (Sevimay, 1995: 26).

1.2. AMAÇLARI AÇISINDAN VERGİLER

Verginin neden alındığının belirlenmesi hususunda ileri sürülen günümüz yaklaşımlarında, fiskal ve ekstra fiskal olmak üzere vergi politikaları iki sınıfta değerlendirilmektedir. Tarihsel gelişim sürecinde mali ya da fiskal amaçlar vergilendirmede sürekli en başta gelen nedenler arasında yer almıştır. Çünkü karşılıklı bir sözleşme niteliğinde olan anayasalara göre devletler bir takım ödev ve sorumluluklar yüklenmişlerdir. Mali, ekonomik, siyasal ve sosyal değişkenlerin etkisi altında devamlı farklılaşabilen bu görevler, genişleme ve gelişme göstermiştir. Devlet, görevleri arasında bulunan, savunma, adalet, eğitim ulaşım, eğitim, diplomasi ve sağlık vb. kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmek için gerekli olan finansman ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla çoğunlukla vergileme yöntemine gitmektedir (Akdoğan, 2011: 122).

Geleneksel amaçlar çerçevesinde düşünüldüğünde vergilemenin en önemli amacı mali nedenlerdir. Zira devletin yerine getirmesi gereken kamu ihtiyaçları için

gereklidir. O halde vergilemenin tarihsel süreçten bu yana en başta gelen mali amacı günümüz için de geçerlidir. Rasyonel bir vergi sisteminin oluşturulmasında üzerinde ehemmiyet ile durulması gereken bir konudur (Aksoy, 1998: 120-121).

Vergilendirmedeki amaçlardan biriside, gelir dağılımını düzenlemek ve ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Vergilendirmenin etkin bir şekilde işlerlik kazanması ile ancak bu hedeflere ulaşılabilir. Vergilerin tam olarak toplanamaması ve kayıp kaçak oranlarının yüksek oranlarda olması ekonomide devletin kamu harcamalarını karşılayamamasına neden olmaktadır. Kamu harcamalarında ortaya çıkan açık, emisyonu gidilmesi, iç ve dış piyasalarda borçlanmaya gidilmesi ya da vergi oranlarının artırılmasına yol açmaktadır. Bu durumda hükümetler olumsuz ekonomik politikalar uygulamak zorunda kalacaktır (Uyanık, 2005: 69). Vergilerin toplanamaması ekonominin genel dengesini bozacaktır. Ekonomik dengelerin oluşturulabilmesi açısından ön görülen mali hedeflere ulaşılması vergi kayıp ve kaçaklarının ekonomideki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması, vergilerin amacına uygun olarak toplanılması ve vergi denetiminin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi zaruridir (Aydın ve Lodos, 2007: 166).

Devlet anayasanın kendisine yüklediği bir takım görevleri yerine getirebilmek için gerekli finansmanı sağlamak için de vergilendirmeye gitmektedir. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, sosyal adaleti, sosyal refahı, gelir dağılımındaki eşitliği sağlamakla yükümlü olan devlet bu görevlerini yerine getirebilmek için vergi toplar. Vergilendirmede uyguladığı adaletle yüksek gelir seviyesine sahip vatandaşlardan aldığı yüksek oranda vergileri düşük vergi dilimindeki vatandaşların sosyal refahı için kullanarak, sosyal devlet anlayışının icaplarını yerine getirmektedir. Bununla birlikte sabit ve düşük gelirli gruplardan alınan vergilerin yüksek olması durumunda bu durum gelir dağılımındaki adaletsizliği pekiştirecektir. Bunun önüne geçilebilmesi için sosyal adaleti sağlayacak şekilde vergi denetimi sağlanmalıdır (Saraçoğlu, 2004: 173-179).

Vergi denetimindeki hukuki amaçlar ise Şunlardır;

- Mükelleflerin vergi kanunlarına aykırı davranışlarını önlemek suretiyle, kanunlara daha saygılı olmalarına olanak vermek ve kanunları hafife almalarını önlemeyi,
- Vergi, resim, harç gibi mali yükümlölüklerin kanunla konulmasını, değiştirilmesini veya kaldırılmasını ve bu yükümlölüklerin kanunlarda belirtilen usul ve esaslara göre tahsil edilmesini,
- Vergi denetimlerinin nasıl ve kimler tarafından yapılacağı, hangi usul ve esaslara uyulacağı ve vergi denetiminin sonuçlarının nasıl hukuki işlemlere tabi olacağını (doğuracağını) önceden belirlenmesini sağlamaktır.

1.3. ÇEVRE POLİTİKALARI ARACI OLARAK VERGİLER

1.3.1. evre Politikalarının Gelişimi

Var oluşundan buyana insanlar, doğa ile iç içe yaşamışlar ve doğadan faydalanarak hayatta kalmayı başarmışlardır. Ancak insanoğlu doğayı kendi menfaatlerine kullanırken bir takım hasarlar da bırakmıştır. Bu hasarlar bilimsel ve teknolojik gelişmeler arttıkça daha fazla oranlara yükselmiştir. Bu bağlamda sanayi inkılabı önemli bir eşik olmuştur. Sanayi inkılabı ile üretimin artırılması gayretleri doğal kaynakların hoyratça tüketilmesine yol açmıştır. Bununla birlikte sanayileşmenin bir sonucu olarak fabrikaların sayısının artmasıyla çevreye bırakılan zararlı atıkların da miktarının artmasına neden olmuş bu durum, günümüze kadar artarak süregelmiştir. Bu süreç içerisinde çevreye bırakılan atıkların artması ve doğanın kendini yenileyememesi sonucu bir takım problemler fark edilmeye başlanmıştır. Bu problemlerin başında ekolojik dengenin hızla bozulması gelmektedir. Su kaynaklarının hızla tükenmeye başlaması, sıcaklık değerlerinin yükselmesi, doğal afetlerin sayısının artmasıyla bu durum kendisini bariz bir şekilde göstermiştir.

Bu durumun oluşmasındaki temel faktör ise, aşırı ve kontrolsüz üretim hırsıyla insanoğlunun doğal hayata verdiği zararlarıdır. Ancak çevreye verilen zararların bedelini yine tüm insanlık ağır bir şekilde ödemektedir. Çevre kirliliğine bağlı ortaya çıkan sağlık sorunları iklim koşullarının değişmesi ile meydana gelen kasırgalar seller, kuraklık gibi çevresel olumsuzluklar ise, günümüzde bireylere olduğu kadar ülkeler içinde telafisi mümkün olmayan bir takım hasarlar oluşturmaktadır.

Bir ülkenin çevre hususundaki hedef ve tercihlerinin tespit edildiği çevre politikaları ön plana çıkmaktadır. Daha geniş bir perspektiften değerlendirildiğinde çevre politikaları, çevre ile toplum arasındaki etkileşimi düzene sokmak için tespit edilen ilkeler, amaçlar, hedefler, tercihler yanında çevrenin muhafazası hususunda alınan tedbirlerin bütünü şeklinde kavramsallaştırılmaktadır (Toprak, 2006: 151).

Genel olarak çevre politikalarının ana amaçları göz önüne alındığında öncelikli hedefin çevreye zarar veren unsurların ortadan kaldırılması olarak görülmektedir. Bunun yanında çevrenin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla insan aktivitelerinin zararlı yönlerini gidermek, çevre sağlığının korunabilmesi için gerekli önlemleri almak ve bu minvalde gerekli olan ekonomik sistemi oluşturmak çevre politikalarının diğer hedefleri arasında yer almaktadır (Dağdemir, 2003: 140).

Bununla birlikte çevre politikalarının devletlerin içinde buldukları şartlara bağlı bir şekilde şekillenmekle birlikte bu konuda uluslararası işbirliğinin artması sonucunda evrensel nitelikli prensiplerin bütün devletlerce benimsenmesi ile bu politikalar kurumsallaşma sürecine de girmiştir. Siyaset kurumundaki karar vericileri yönlendirme etkisine sahip olan çevre politikalarının temelini oluşturan dört ilkeden söz etmek mümkündür. Bu ilkeler şunlardır:

Kirleten öder ilkesi: Çevreyi korumaya yönelik geliştirilen politikalar kapsamında çevre tahribatının önlenmesi için, bu konudaki maliyetinin direkt olarak çevreye zarar verenlere yüklenmesini ifade eder (Toprak, 2006: 151). İlk kez

1972 yılında OECD toplantısında kararlaştırılan bu ilkeye üye ülkelerin çevre politikalarının belirlenmesinde uymaları işaret edilmiştir (Turgut, 1995: 618). 1970'li yıllarda genel olarak devletlerin çevre kirliliği konusuna yaklaşımlarının da anlaşılmasına katkı sağlayan bu ilke değerlendirildiğinde çevrenin sürdürülebilir bir şekilde korunmasını sağlamak amacıyla kamu otoritesinin almış olduğu kararların uygulanması açmasında ortaya çıkan maliyetin karşılanması esas alınmıştır. Başka bir ifadeyle bu konuda alınacak olan önlemlerin maliyeti, tüketim ve üretim sırasında çevre tahribatına sebep olan hizmet ve ürünlerin maliyetine eklenmesidir. Yani hangi hizmet ya da malın üretiminde çevreye zarar veriliyor ise, bu zararlardan korunmak için alınan tedbirler sonucu ortaya çıkan maliyetin, zarar veren ürünlere eklenmesi prensibidir (Barde, 1994: 5).

İhtiyat ilkesi: Bu ilke alınacak tedbirler ile çevre sorunları daha oluşmadan önlenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda çevrede tahribat oluşturacak unsurların önceden tespiti yapılarak bu konuda önleyici tedbirler alabilmek için harekete geçip önleme girişimidir. Bu koruma ilkesi, aslında diğerlerine göre uzun süreli koruma anlayışının bir tezahürüdür (Budak, 2000: 32).

Önleme ilkesi: Kirliliğin temizlenmesi yerine, meydana gelmeden önce alınacak tedbirlerle önlenmesi esasına dayanır. Bu ilke ile zarar ortaya çıkmadan önce önlem alınmasının gereğine vurgu yapılmaktadır. İhtiyat ve önleme ilkeleri, zarar oluşmadan çevreyi koruma fikrine dayandığı için benzerlik göstermektedir (Günaydın, 2005: 28).

İşbirliği ilkesi: Yaşadığımız dünya içinde ülkelerin tek başına aldıkları önlemlerin yeterli olmayacağı düşüncesinden hareketle bu konuda ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapan bu ilkeye göre; yerel yönetimlerden başlayarak, bu konu ile direkt ya da dolaylı yollardan bağlantılı diğer sektörlerin, uluslararası seviyede BM, AB, Dünya Bankası gibi kuruluşların ve Sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla yürütülecek olan projelerin başarılı olabileceği savunulmaktadır (Mutlu, 2006: 64).

1.3.2. Çevre Politikalarında Ekonomik Araçlar

Çevre duyarlılığının meydana gelmesi, bir çevre politikasının etkinliği, onun uygulanmasını gerçekleştirecek müsait araçların varlığıyla yakından alakalıdır. Bu sebeple çevre politikasının hedefleri ile araçları bir birleriyle uyum oluşturur. Çevre politikalarının hayata geçirilmesi için günümüze birçok araç geliştirilmiştir. Bu araçlar genellikle hukuki araçlar olarak da adlandırılan denetleyici ve düzenleyici ve araçlar ile piyasa ekonomisinin unsurlarını barındıran ekonomik araçlar olarak iki kategoride değerlendirilebilir (Keleş vd., 2009: 383).

Çevrenin hukuki mevzuatla ile koruma girişimlerinde genelde ön plana çıkan unsurlar, standartların oluşturulması, emirler ya da yasaklardan oluşan hukuki araçlardır. Hedeflenen sürdürülebilir kalkınma açısından gerekli olan tüketim ve üretim alışkanlıklarında radikal farklılaşma oluşturmaması, sadece kısıtlayıcı önlemler içermesi ve çevreyi tahrip edici çalışmaların önüne geçilmesinin imkanının olmaması gibi etkenler mevzuat araçları konusunda soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur. Mevzuat araçlarından istenilen sonuçlar elde edilememesi var olan problemlerle etkili çözümler aranmasına yol açmış, bu çerçevede çevresel sorunlara yönelik mali ve ekonomik çözüm yolları arayışına girilmiştir (Değirmendereli, 2004: 494).

Bütün bu gelişmeler ekonomik faaliyetler ile çevre arasında yakın etkileşimin varlığını ön plana çıkarmıştır. İktisat bilimi genel olarak ilk başlarda çevreyi, serbest bir mal olarak telakki etmişti. Bu yaklaşım çevrenin sınırsız ve bilinçsiz bir şekilde kullanımına yol açmış, çevrenin tahribatının geri dönüşü insanoğluna maliyeti hesap edilememiştir. Ancak kaynakların tükenmesi ve çevresel kirlenmenin ve ekolojik dengenin bozulmasının direkt etkileri hissedilmeye başlayınca, çevrenin gittikçe tükenen ve kirlendikçe insanlığa olumsuz bir şekilde geri dönüşüm sağlayan bir faktör olduğu anlaşılmıştır. Bu şekilde çevre de iktisadi analizlere konu olmaya başlamıştır. Bu düşünce çerçevesinde koruma tedbirlerinde kullanılacak ekonomik araçlar uzun süre tartışılmış, çevre tahribatının en önemli nedeni olan ekonomik faaliyetlere karşı çevrenin korunması için bu araçların etkinleştirilmesinin zaruritesi

ortaya çıkmıştır. Çünkü kar amacı güden ve ekonomik kazanç elde etmeyi düşünen işletmelerin çevre ile ilgili çıkartılan yasalar çerçevesinde gerçekleştirilen düzenlemelere ve bu konuda alınan önlemlere reaksiyonları daha etkin, hızlı ve net olmuştur. Ancak serbest piyasa şartları ekseninde biçimlenmeyen bu ekonomik önlemler ve düzenlemeler beklenen neticeleri vermemiştir. Bu sebeple ekonomik araçların, bireyleri çevreye karşı duyarlı olan pazarlara sevk edecek biçimde kullanılması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır (Ulucak, 2013: 4).

Ekonomik araçlar, kaynak kullanımı ya da kirlilik kontrolü hususunda açık komutlardan daha çok piyasa üzerindeki tesirleri yönüyle karar birimlerini etkilemektedir. Çevre politikası araçları genellikle emisyon azaltma ve biyolojik mücadele faaliyetleri şeklindeki teknolojik önlemler, yasal düzenlemeler ve alternatif enerji kaynakları gibi toplumsal davranışları biçimlendirmeyi amaçlayan unsurlardır. 1970 ve 1980'in ilk yıllarında uygulanan ekolojik planlama, çevre eğitimi gibi, ekolojik önlemler şeklinde yönlendirilmiştir. Ekonomik araçların kullanılmasının tercih edilmesindeki iktisadi mantık negatif bir dışsallık olan çevre kirliliğinin içselleştirilmesine de dayandırılmaktadır (Özdemir, 2009: 7).

Ekonomik araçlar, düzenleyici veya hukuki de diyebileceğimiz diğer araçlarla kıyaslandığında bazı yönlerden daha etkili olduğu düşüncesiyle savunulmaktadır. Bu gerekçeleri şu şekilde sıralar: “Ekonomik araçlar düzenleyici araçlara göre hedeflenen kirlilik düzeyine ulaşmada daha az maliyetlidir ve düzenleyici araçlara uyumun yüksek finansal yüküne göre önemli avantajlara sahiptir. Ekonomik araçlar birey ve firmalara nasıl davranmaları konusunda bir bağımsızlık hakkı vermekte ve ülkelere gelir sağlamaktadır. Ayrıca bir bütün olarak ele alındığında büyük miktarda kirlilik kaynağı oluşturan ama küçük ve dağılmış olarak bulunan kirlilik kaynakları ile mücadele etme de düzenleyici araçlar çok daha kesin ve gözle görülen kaynakları dikkate aldığı için ekonomik araçlar böyle durumlarda esneklik sağlamaktadır” (Austin,1999: 3).

Çevre sorunlarının artmasına paralel bir şekilde duyarlılıkların da gelişmesi ile bu konuda etkili bir çözüm olarak düşünülen ekonomik araçların kapsamı

genişletilerek daha yaygın bir şekilde hayata geçirilmektedir. Bunun sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Gupta, 2001: 31);

- Doğal kaynakların aşırı tüketime mani olabilmek amacıyla mülkiyet hakları bir zorunluluktur. En yaygın kullanılan ekonomik araçlar; vergiler, sübvansiyonlar, harçlar, ticareti yapılabilir kirlilik izinleri ve depozito-geri ödeme sistemleridir.
- Ekonomik araçlar, her işletmeyi belirli bir emisyon düzeyini yakalamasını mecburi kılmaktan daha çok, bütün ekonominin genel bir düzeyi yakalamasını sağlar. Bunu gerçekleştirirken piyasaların hangi işletmenin ne miktarda kirliliğe sebep olacağını denetlemesine izin verir. Uygulamada sağlanan esneklik vasıtasıyla kirlilikten dolayı vergi ödemek veya çevreye daha duyarlı teknolojiler geliştirmek amacıyla gerekli altyapı çalışmalarını gerçekleştirmekten, kendine uygun olan birini seçebilir. Hükümetler açısından da ekonomik araçlar esneklik gösterir. Eğer piyasalar emisyonlarını düşürme konusunda yeterli olmazlarda kirlilik izinleri azaltılır ya da vergi veya harçlar arttırılır. Mevzuat hükümlerinde değişiklik yapmayla kıyaslandığında ekonomik araçlarda değişikliğe gitmek daha uygundur.
- Pazarlanabilir izinler harçlar ve vergiler birer gelir kalemidir. Bu gelirler, evre korumasında kullanılabildiği gibi bütçeye de eklenebilir.
- Denetleme maliyeti kumanda kontrol araçlarında yüksek oranlardadır. Standart uygulamasında, uyum maliyetleri göz önünde bulundurmaksızın her emisyon kaynağından aynı normları hayata geçirmesi beklenir. Bu durum, maliyet etkinliğin gerçekleşmesine mani olur.
- Kumanda kontrol araçlarında standartların altındaki emisyon miktarını daha da aşağıya düşürmek için hiçbir teşvik yoktur. Piyasa mekanizması ile kirleticiler, kirlilik azaltıcı yenilik etkinlikleri açısından desteklenmiş

olurlar. Çünkü kirliliği ne kadar düşürürse elindeki fazla kirlilik haklarını satıp gelir elde etme imkânı bulacak ya da o kadar az mali sorumluluk altına girecektir.

1.3.3. Çevre Politikalarında Ekonomik Araçlardan Vergiler

Çevre politikaları çerçevesinde çevre sorunlarına karşı çözüm üretmek için birçok farklı araç geliştirilmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz bu araçlardan mevzuat düzenlemelerinin sadece kısıtlayıcı tedbirler içermesi, zaman içinde etkisini yitirmesine sebep olmuştur. Bu konuda etkili çözümler geliştirebilmek için sadece mevzuatın yeterli olmayacağı görüldüğü için bunun yanında ekonomik araçlara da önem vermeye başlanmıştır. Diğer araçlara nazaran ekonomik araçlar, çevreyi kirleten tüketim ve üretim alışkanlıklarını, maliyet fonksiyonuna yansımaları ile kendi talebiyle değiştirmeye yönlendirir. Kısaca özetleyecek olursak ekonomik araçlarla kişilerin davranışları, emirler ya da yasaklamalar yolu ile değil, kişinin çevre ile olan etkileşiminde çevre tüketiminin maliyetine bireyin maddi katılımının sağlanmasıdır. Bu parasal katılımın da ancak çevre vergileri aracılığı ile mümkün olmasıdır.

Çevre vergileri, dünya çapında en yaygın kullanılan ekonomik araçların en önünde bulunmaktadır. Dışsallıkların içselleştirilmesi böylece çevreye zarar veren mal ve hizmetlerin maliyetinin arttırılmasında etkili bir araç olan çevre vergileri, “Kirliten öder” ilkesinin ön plana çıktığı bir uygulamadır. Tüketici ve üreticilerin çevre konusundaki hassasiyetlerini yükselten çevre vergileri, kirlilik konusunda da en etkili çözüm yollarından birisidir. Bununla birlikte işletmeleri çevre kirliliğine hassas teknolojiler geliştirmeye zorladığından dolayı teknolojik gelişmeleri de teşvik edici bir faktördür. Aynı zamanda kamu idaresi açısından ek bir gelir kalemidir. Buradan elde edilen gelirler, emek ve sermaye üzerindeki geleneksel vergilerin baskısının azaltılmasında kullanılabilir (Ferhatoğlu, 2003: 1).

Olumlu yönlerinin yanında çevre vergilerinin, bir kısım olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Mesela, çevre vergileri, uluslararası rekabet üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir. Çevre vergisi uygulayan devletlerde vergiden kaynaklanan ek maliyetler

Üretim maliyetini artıracadığından bu vergilerin alınmadığı devletlerde işletmeler maliyet noktasında daha avantajlı konuma gelecekler bu durumda rekabet şartlarını etkilemiş olacaktır. Yine birçok evre vergisi özel harcama ya da tüketim vergisi biçiminde uygulanacadığından dolayı alt gelir grupları, ısınma ve ulaşım, ya da elektrik kullanımı için bütçelerinden daha büyük oranda pay aktarmak durumunda kalacaklardır. Bu da gelir dağılımının bozulmasına neden olacaktır (elikkaya, 2011: 103).

İKİNCİ BÖLÜM

EKOLOJİK VERGİLER

2.1. EKOLOJİK SİSTEM NEDİR?

2.1.1. Ekoloji Kavramı

Ekoloji, “ecos” “ev” ve “mantık” anlamına gelen Yunanca sözcükten türetilmiştir. Ekoloji ev çalışmasıdır. Biyoloji ve yeryüzü çalışmaları ile ilgilenen disiplinler arası bir daldır. Ekoloji terimi bir Alman bilim adamı olan Ernst Haeckel tarafından 1866 yılında ele alınmıştır. Biyoloji, genetik ve etoloji ile biyolojik çeşitliliğin bir alanın ekolojik işleyişi üzerindeki etkileri hakkında bir anlayışa sahiptir (Leveque, 2003: 3-5).

Şu konular üzerinde yoğunlaşır;

- Ekoloji hayat süreçleri, hakkında açıklama yapar.
- Çevre ile organizmalar arasındaki etkileşimi inceler.
- Biyotik topluluklar aracılığıyla enerji ve materyal hareketlerini inceler.
- Ekosistemlerin birbirini takip eden etkileşimini inceler.
- Organizmaların ve biyo çeşitliliğin dağılımını inceler.

Ekoloji, organizmaların bilimsel çalışmaları ve çevre ile etkileşimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu etkileşimler, organizmaların birbirleriyle ve biyotik çevreleri ile ilgili olanlardır. Ayrıca, organizmaların çeşitliliği, dağıtımı, biyokütle popülasyonu ve aynı zamanda içlerindeki ve ekosistemler arasındaki mücadelelerin incelenmesini de içermektedir. Ekoloji, çevresel sistemlerin çalışmasıdır ve bazen doğa ekonomisi olarak bilinir. Ekosistem aynı zamanda biyosferin yapısal ve işlevsel birimi ya da biyotik ve abiyotik topluluklardan oluşan, doğası gereği birbiriyle etkileşimde bulunan bir parça olarak tanımlanmaktadır (Jadav, 2003; 16-18).

Nüfus ekolojisi, türlerin popülasyonlarının dinamikleri ve bu türlerin çevre ile etkileşimi ile ilgilenmektedir. Ayrıca gruplar halinde birlikte yaşayan türlerin zaman ve mekân üzerindeki değişimleri ile ilgilenir. Nüfus, aynı habitat ve niş ile yaşayan, etkileşim ve göç eden aynı türlerden oluşur. Nüfus ekolojisi, koruma biyolojisinde önemli bir rol oynamaktadır. (Leveque, 2003: 3-5).

Ekosistem ekolojisi, ekosistemin biyotik ve abiyotik bileşenlerinin kavramlarını ve bunların bir ekosistem çerçevesi içindeki etkileşimlerini bütünleştiren bir çalışmadır. Ekosistem ekolojisi, fiziksel ve biyolojik faktörler ve ekosistem özelliklerinin birbirleriyle etkileşimi ile ilgilenir. Bir ekosistemde, organizma adapte edildiği ortamlarının abiyotik ve biyotik bileşenleriyle bağlantılıdır. Ekosistemler karmaşık sistemlerdir, uyarlanabilir ve yaşam süreçlerinin etkileşimleri vardır. Ekosistem, genel olarak karasal, tatlı su, deniz veya atmosferik olarak sınıflandırılmaktadır. Ekolojik ardılların, değişim koşulları büyük ölçüde ve aniden gerçekleştiğinde de meydana gelebilir. Orman yangınları, rüzgar fırtınaları ve antropojenik faaliyetler gibi çevre şartları, ekosistemi büyük ölçüde değiştirebilir. Bu, türlerin tahrip olmasına ve ayrıca ekolojik topluluğun dinamiğinin değişmesine neden olabilir ve ayrıca, değiştirilen ortamda mevcut türler arasında hakimiyet mücadelesini tetikleyebilir (Jadav, 2003: 16-18).

2.1.2. Ekolojik Sistem Kavramı

Canlı organizmalar, habitatlar ve sakinler arasındaki ilişki, ekosistem olarak adlandırılan karmaşık bir set oluşturur. Bir ekosistem, bitkiler, ağaçlar, hayvanlar, balıklar, kuşlar, su, toprak ve insanlar, mikroorganizmalar gibi canlı organizmalardan oluşur. Bileşenlerinde olduğu gibi boyut olarak da değişebilir. Bir ekosistemin çeşitli bileşenleri birbirine bağlıdır, bu nedenle bir sistemin herhangi bir kısmı hasar görürse, ekosistemin tamamı üzerinde bir etki gösterir (Dickinson ve Murphy, 1999: 12-14).

Ekolojik bir sistem, birbiriyle bağlantılı olan karmaşık biyotik ve abiyotik bileşenler kümesi olarak tanımlanabilir. Örneğin; okyanus, orman, göletler ekolojik

sistemlerdir. Sadece sağlıklı ekosistem sürdürülebilir olabilir. Sağlıklı bir ekosistem, tüm bileşenleri arasında bir dengeye sahiptir ve kendini yeniden üretebilir. Biyo çeşitlilik nedeniyle; Doğada birçok ekosistem var. Biyo çeşitlilik, bir ortamda yaşayan canlıların reklam türlerinin çeşitliliği olarak tanımlanabilir. Ekosistemler küçük veya büyük olabilir. Örneğin; tek bir ağaç ve bir orman her ikisi de ekosistemlerdir. Belirli bir alanda ya da iklimlerde var olabilen özel bir ekosisteme biyom denir. Bir biyomu tanımlamak için sıcaklık, yağış, toprak tipi ve yükseklik gibi çeşitli faktörler kullanılır (Jorgensen, 2009: 10-15).

Gezegelimizde, güneş olan tek bir enerji kaynağı var. Kömür, ham petrol vb. gibi sınırlı doğal kaynaklara sahibiz. Bu nedenle onları uzun süre kullanabilmemiz için korumalıyız. Ekosistemler, bize, biyotik ve abiyotik faktörlerin çevresel bozulumu hakkında bir fikir vermektedir. Bitkiler, hayvanlar, bakteriler ve diğer ayrıştırıcılar gibi canlılarda yaşayan biyotik bileşenler, abiyotik bileşenler ise hava, sıcaklık, rakım, toprak profili vb. çeşitli ekosistemlerin incelenmesi ekoloji olarak bilinir. Başka bir deyişle, ekolojinin canlı sistemler ve çevresi arasındaki ilişkiyi kapsadığını söyleyebiliriz. Ekoloji, doğayı birleştirerek toplulukları ve sistemleri birbirine bağlar (Dickinson ve Murphy, 1999: 12-14).

Ekolojik sistem teorisi psikolog Urie Bronfenbrenner tarafından formüle edilmiştir. İnsan gelişimi farklı çevresel sistemlerden etkilendiğini iddia eden Ekolojik sistem teorisi, insanların farklı ortamlardaki davranışlarındaki farklılıkları açıklamaktadır. Bu teori insanoğlunun gelişiminin çevrelerinden etkilendiğini belirtmektedir.

Bu teori, çevremizi beş farklı seviyede değerlendirmiştir; (Jorgensen, 2009: 10-15).

• **Mikrosistem:** Kişinin en yakın mesafede bulunduğu ya da ev, iş yeri, okul, günlük bakım vb. gibi doğrudan temas sistemine sahip olduğu sistem. Bu tür sistemler aile, akran, sınıf arkadaşları, öğretmenler, komşular veya bakıcıları içerir.

• **Mezosistem:** Kişinin mikro sisteminin farklı bölümleri arasındaki etkileşimlerden oluşan bir sonraki ekolojik sistemdir. Bir kişinin mikro sistemleri her zaman birbiriyle bağlantılıdır ve birbirleriyle etki ederler. Örneğin, ebeveynler çocuklarını ihmal ederler; arkadaşları veya öğretmenleri gibi başkalarına karşı olumlu bir tutum geliştirme şansının düşük olabilir.

• **Exosistem:** Bu ortamda, kişinin aktif bir rolü olmadığı ve aktif olarak katıldığı bağlam arasında bir bağlantı vardır. Örneğin; Bir çocuk babasına daha fazla bağlıdır ve babam bir süreliğine çıkma imkânına sahiptir. Ya anne ile çocuğun ilişkisi arasında bir çatışma olabilir ya da anne ile çocuk arasında pozitif bir ilişki olabilir.

• **Makrosistem:** Bu sistem, insanların kültürel çevrelerini kapsamaktadır. Diğer sistemleri insanlarla birleştirir.

• **Kronosistem:** Yaşam geçişlerini ve boşanma gibi vardiya, çiftin ilişkisini ve çocuklarının davranışlarını etkiler.

Bu tür ekolojik sistemler, aktörleri ve kurumlarıyla birlikte “biyo-jeo-fiziksel” bir birimden oluşur. Bu sistemler, adaptif olduğu kadar karmaşıktır. Sosyo-ekolojik sistem, esnek ve sürekli bir şekilde düzenli olarak etkileşime giren tutarlı bir sistemdir. Bu ekolojik sistemler kapalı ve dışarıdan herhangi bir geçiş göstermemektedir. Bunlar küçük ve genellikle insan yapımı veya yapay ekosistemlerdir. Uzay uçuşları ve mekân habitatları sırasında yaşam destek sistemi, bu tür sistemlerin iyi örnekleridir. Dış sistemden hiçbir bağlantı olmadığından, sistemin bir parçası tarafından üretilen atık, sistemin başka bir parçası tarafından kullanılmalıdır. Örneğin, karbon dioksit, dışkı ve idrar gibi bir yaşam formundaki atık ürünler, oksijen, gıda ve su gibi yararlı ürünlere dönüştürülmelidir. Bu tür sistemler en az bir ototrofik organizma içermelidir. Bir cam kapalı şişe bahçe veya akvaryum, kapalı ekolojik sistemin iyi örnekleridir (Dickinson ve Murphy, 1999: 12-14).

2.1.3. Ekolojik Denge

Ekolojik denge, insan, bitki ve hayvanlar gibi canlı organizmalar ile çevreleri arasındaki dengeyi tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Ekosistemde yer alan fotosentez, tüm organizmaların birlikte varlığını stabilize eden iyi bir ortam oluşturmaya katkıda bulunur. Uyumlu ilişkiler sağlıklı ve arzu edilen ekolojik dengeyi yansıtır. İnsan, ekolojik dengeyi korumak için kilit rol oynar, çünkü diğer canlı organizmalara kıyasla en yüksek düşünme kapasitesine sahiptirler. Tüm canlı organizmalara yeterli gıda mevcudiyeti ekolojik dengenin varlığını yansıtır. Bu nedenle, bu denge çok önemlidir, çünkü çevrenin hayatta kalmasını, varlığını ve istikrarını sağlar (Jorgensen, 2009: 10-15).

Ekolojik dengeden dolayı tüm organizmaların yaşaması gerçekleştirilir. Çeşitli türler hayatta kalır çünkü elverişli ekosistemler yaratılmıştır. Uygun ekosistem, her bir organizmanın beklendiği gibi gelişmesini ve çoğalmasını sağlar. Onları hayatta tutmak için yeterince yiyecek alırlar. Ekolojik denge de önemlidir. Çünkü organizmaların sürekli varlığına yol açar. Belirli türlerin istismar edilmemesini veya aşırı kullanılmamasını sağlar. Örneğin, ormanların aşırı tahribatını önlemek için tarım ve kaynak kullanımı gibi insan faaliyetleri kontrol edilir. Ormansızlaşma kuraklığa yol açar. Kuraklık, gıda üretimini azaltarak yetersiz gıdaya neden olur. Yetersiz yiyecek açlığa yol açar ve daha sonra ölüm meydana gelir, bu nedenle bazı türlerin varlığını azaltır. Ek olarak, ekolojik denge organizmaların ve çevrenin istikrarını sağlar. Organizmaların çoğalması ve gelişmesi için elverişli bir ortam yaratır. Sel, kuraklıktan kaynaklanan açlık gibi ekolojik dengesizliklerden, her şeyi yok edebilecek rüzgar koruyucusundan ve yırtıcıların avlanmasından yoksun bir ortam yaratır. Bu, istikrarlı bir ortamın yaratılması için kolektif çabalar gerektirir. İnsan faaliyetleri çevresel istikrarı etkiler. Ağaç dikimi ve azaltılmış ormansızlaşma oranı istenmeyen iklim değişikliğini önler. Aşırı vahşi hayvanların nüfusunun kontrolü, istenen nüfus artışını sürdürmektedir. Bu nedenle, bir insan ekolojik dengeyi oluşturmak ve sürdürmek için olumlu katkıda bulunabilir (Jorgensen, 2006: 30-32).

Özetle, ekolojik denge dünyanın varlığını getirir. İnsanoğlu, bitkiler, hayvanlar ve diğer mikro yaşayan organizmalar gibi yeryüzündeki insanlar hayatta kalmaya devam ediyor. Bu türler, çoğalma ve gelişmek için elverişli ortamı alırlar. Dünya tüm türler için yeterli yiyecek üretiyor. Kuraklıktan kaynaklanan açlık, ortadan kalkar. Ayrıca yeşil çevre korunur. Bu, dünyanın kendi içindeki tüm canlı organizmalardan yararlanan ve onu koruyan denge durumunu elde ettiği anlamına gelir.

Son yirmi yılda kaynakların ekolojik dengesini ve korunmasını sürdürmenin önemi giderek artmaktadır. Artık tüm dünya ülkelerinin bu gerçeği tanması ve “sürdürülebilir kalkınma” olarak bilinen olgunun planlanması gerekli hale gelmiştir. 1987’de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, sürdürülebilir kalkınmayı “Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlamıştır. Bu, mevcut neslin ekonomik büyüme ve toplum gelişimi (gıda, su, barınma, eğitim vb. gibi temel ihtiyaçların karşılanması) açısından gereksinimlerinin çevre korumasından ödün vermeden karşılandığı anlamına gelir. Bu, her neslin gelecek nesiller için temiz hava, su ve toprak kaynakları bırakmasını sağlayacaktır (Dickinson ve Murphy, 1999: 12-14).

2.1.4. Ekolojik Sistemin Bozulma Sebepleri ve Sonuçları

Ekosistemler, fiziksel çevre ve bitkiler, hayvanlar ve mikroorganizmalar dahil olmak üzere çok çeşitli türlerden oluşur. Biyolojik organizasyonun tüm seviyeleri (organizmalar, popülasyonlar, topluluklar, ekosistemler, manzaralar) kimyasal, radyolojik, biyolojik ve fiziksel strese karşı savunmasızdır. Ekosistemler (ve içlerindeki türler ve popülasyonlar), hem doğal hem de antropojenik olan geniş stres faktörlerine yanıt olarak bazı bozulmalara maruz kalırlar (Cohen, 1995: 341-346).

İnsanların küresel çevre üzerinde büyük etkileri olduğu bir dünyada yaşıyoruz. İklim ısınmakta, birçok türün nüfusu azalmakta, çevre kirliliği ekosistemleri ve insan sağlığını etkilemektedir ve insan toplulukları artık deniz

seviyesi değişimleri, hastalık, gıda güvenliği ve iklim uçları açısından yeni risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Küresel çevresel değişimleri inceleyen bilim insanları, çevresel değişimin (insan nüfusu artışı ve tüketimi, enerji kullanımı, arazi kullanımı değişiklikleri ve kirlilik dahil) biyolojik sistemlere, birçok organizmada, bireysel organizma seviyesinden, popülasyonlara nasıl etki ettiğini öğrenmekle ilgilenmektedir. Bu nedenle, küresel çevresel değişim bilimi, fizyoloji, evrim ve ekolojiyi araştıran biyologların yanı sıra, iklim, okyanuslar, atmosfer ve jeolojiyi inceleyen fiziki bilim insanlarını içeren çok disiplinli bir çabadır (Hoegh-Guldberg, 2007: 1737-1742).

Dünyada neredeyse 7 milyar insan yaşıyor. İnsan nüfusunun, özellikle son 300 yıldaki hızlı büyümesi, gözlenen nüfus değişikliğinin en dikkate değer eğilimlerinden biridir. Nüfusçular, dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 9 milyara çıkacağını ve yüzyılın sonunda 9–12 milyar insan arasında bir yerde duracağını öngörüyor. Pek çok modern toplumda, daha fazla insan, ekinler, deniz ürünleri, orman ürünleri, enerji ve mineraller gibi daha fazla kaynağa ve ekonomik kalkınmayı ve artan yaşam standartlarını desteklemek için gittikçe daha büyük ekonomilere ihtiyaç duymaktadır. Nüfus artışı ve doğal kaynaklara olan talebin artması, küresel çevresel değişimi yönlendiren önemli bir faktördür (Vitousek, 1994; 1872-1876).

Dünya genelinde fosil yakıtlar (petrol, kömür ve doğal gaz) enerji tüketimine hükmederek, kullanılan tüm enerjinin% 85'ini oluşturmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, fosil yakıtların hızlı yükselişı, on dokuzuncu yüzyılda petrolün keşfiyle ve ekonomilerin sanayileşmesiyle ve yirminci yüzyılda hızla artan ekonomik gelişme ve artan nüfus ve refahla birlikte hızla genişleyen nispeten yeni bir fenomendir. 1860-1991 arasında, kişi başına enerji kullanımı, dünya nüfusunun dört kat artmasına kıyasla 93 kattan fazla artarak, artan refah ve tüketimin enerji talebini artırdığını göstermektedir. Yanan fosil yakıtlar, her yıl atmosfere yaklaşık 8,5 milyar ton karbon (CO₂ olarak) salmakta, konsantrasyonunun artmasına ve dünyanın sera ısısının güçlenmesine yol açmaktadır. Bu durum küresel hava sıcaklıklarının yükselmesine neden olmaktadır. 1880'den beri ortalama küresel hava sıcaklığı yaklaşık 0.9° C yükseldi. İlk beş CO₂ yayıcı ülke / bölge, Çin, ABD, AB, Rusya ve

Hindistan olup, bunların hepsi küresel emisyonların üçte ikisini oluşturmaktadır. Küresel değişim ile ilgilenen bilim insanları iklim değişikliğini, sera gazlarının hava sıcaklığı ve yağış miktarındaki değişimleri nasıl etkilediğini belirlemek için kullanıyor. Eğer fosil yakıt yakımı mevcut oranlarda devam ederse, küresel sıcaklıklar 2100 yılına kadar 4°C'ye kadar yükselebilir. Yağış değişikliklerinin orta ile yüksek enlem bölgelerinde artan yağışlara yol açması beklenirken, subtropikal bölgeler için artan kuraklıklar tahmin edilmektedir (Cohen, 1995: 341-346).

Orman, otlak ve çöl gibi doğal alanların şehir, tarım ve ormancılık da dahil olmak üzere insan egemen ekosistemlere dönüştürüldüğü için, manzaralar dünya çapında değişmektedir. 2000-2010 yılları arasında, her yıl yaklaşık 13 milyon hektarlık bir alan (Yunanistan'ın büyüklüğünde bir alan) her yıl diğer arazi örtüsü türlerine dönüştürülmüştür. ABD ve Avrupa gibi gelişmiş bölgeler, ekonomik büyüme ve genişleme aşamalarında son birkaç yüzyılda önemli ölçüde orman ve otlak örtüsü kaybına uğradı. Daha yakın zamanlarda, gelişmekte olan ülkeler geçtiğimiz 60 yıl içinde Güneydoğu Asya, Güney Amerika ve Batı Afrika gibi biyolojik olarak farklı bölgelerde önemli orman kayıplarıyla benzer kayıplar yaşadılar. Arazi kullanımı değişiklikleri biyosferleri çeşitli şekillerde etkiler. Genellikle yerel habitatı azaltırlar. Bu durumda türlerin hayatta kalması için giderek zorlaşır. Ormansızlaşma ve tarım gibi bazı arazi kullanımları, doğal bitki örtüsünü ortadan kaldırır ve fotosentez ile karbon alımını azaltır. Ayrıca ek kirlenici salınımına yol açarak toprak ayrışmasını hızlandırır. Atmosfere salınan küresel CO₂'nin yaklaşık % 20'sinin (1,5-2 milyar ton karbon) ormansızlaşmadan kaynaklandığı düşünülmektedir (Cohen, 1995: 341-346).

Ekonomik kalkınmanın yan ürünlerinden biri, insan ve ekolojik sağlığa zararlı kirlenici ürünler ve atık materyallerin üretimi olmuştur. Plastik, pestisit, çözücü ve diğer kimyasallar gibi yeni sentetik ürünler geliştirilerek hayatımızın merkezi haline gelmesi, kirliliğin artmasına dolayısıyla yirminci yüzyılda petrol kullanımının yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Nitrojen ve sülfür oksitler, ince parçacıklar, kurşun, karbon monoksit ve yer seviyesindeki ozon gibi birçok hava kirliliği, enerji santralleri ve otomobiller tarafından kömür ve petrol tüketiminden

kaynaklanmaktadır. Merkür, kurşun, kadmiyum ve arsenik gibi ağır metaller, madencilik, fosil yakıtların yakılması, boyalar ve bataryalar gibi bazı ürünlerin imalatından üretilmektedir (Hoegh-Guldberg, 2007: 1737-1742).

Nehirler, göller ve kıyı okyanusları gibi su ekosistemleri geleneksel olarak sanayi ve kanalizasyon arıtma tesislerinden gelen kirliliğin bertarafı için kullanılmaktadır. Fakat tarım topraklarından ve ev septiklerinden gelen nitrojen ve fosfor kaybı gibi yukarı havzalardan istenmeyen akıntıya maruz kalmaktadırlar. Sistemlerin yanı sıra plastikler, fırtına kanalizasyon sistemlerinden nehirlere ve okyanuslara taşındı. Kirleticiler olarak genellikle azot ve fosfor gibi besin maddeleri düşünülmemektedir. Bununla birlikte, insanlar, her yıl doğal olarak, gübre ile biyosfere daha fazla azot ekliyorlar. Pasifik ve Atlantik okyanuslarında, şu anda Amerika kıtası kadar büyük plastiklerle dolu çöp yamaları var. Bunlar, küresel değişimin önemli göstergeleridir. İnsanlık şimdi dünyadaki azot ve diğer materyallerin küresel hareketine hakimdir. Kirlilik, popülasyon türleri üzerinde çeşitli etkilere neden olmuştur. Pestisit, DDT gibi bazı kimyasal kirletici maddelerin birçok hayvanda, hormonal dengeyi bozarak üreme yetersizliğine neden olduğu keşfedilmiştir. Tarım alanlarından gelen azot ve fosfor akışı, besin maddelerinin yetersiz olduğu göllere ve aşağı nehirlere kıyı okyanuslarına gider. Bu durum öldürdüklerinde, bakteriler için bol miktarda besin kaynağı oluşturan bir fitoplankton patlaması ile sonuçlanır. Bakteriler çürüyen algleri tükettikleri için, sudaki oksijeni de kullanırlar, anoksik (oksijensiz) veya hipoksik (düşük oksijen) koşullar oluştururlar. Bu ekosisteme besin kirliliği “ötrofikasyon” adı verilmektedir. Balıklar, yengeçler ve istiridye gibi hayatta kalmak için bol oksijen gereksinimi duyan hayvan türleri bu koşullar altında yok olmaktadır. Gerçekten de, dünyanın büyük nehir sistemlerinin çoğunun ağızları artık “ölü bölgeler” olarak sınıflandırılmaktadır (Vitousek, 1994: 1862-1876).

İnsanların diğer canlı türlerini tüketimi, dünya çapında türleri etkilemektedir. Geçtiğimiz 2000 yıl boyunca, Pasifik Okyanusu'ndaki adalar boyunca insan topluluklarının yayılması, birçok kuş türünün aşırı avlanmasına yol açmıştır. Bilinen kuş türlerinin% 20'sini temsil eden 2000 türün soyu tükenmiş olabileceği gibi,

jeolojik geçmişe göre doğal türlerin kaybedilmesinden 100-1000 kat fazla bir tükenme oranı ortaya çıkmıştır Endüstrileşmiş balıkçılığın bir sonucu olarak, marninler, tunuslar, kılıçbalığı, morina balığı, yelkenbalığı ve köpekbalıkları dahil olmak üzere birçok deniz mahsulü türünün popülasyonları, son yarım yüzyılda tükenme eşiğine itildi (% 80-90 azaldı) (Hoegh-Guldberg, 2007: 1737-1742).

İklim değişikliği, nüfusu etkileyen başka bir tehdittir. Mercanlar, mercanların enerjisi elde etmesine yardımcı olan tek hücreli fotosentetik algal symbiontları barındıran denizanası tropikal deniz hayvanlarından. Yüksek güneş ışınması ve yükselen sıcaklıkların birleşimi mercanların yosunlara yol açarak “ağartıcı” olmasına neden oluyor. Bazı mercanlar bu tür rahatsızlıklardan asla kurtulamazlar. Dünyadaki birçok önemli mercan sisteminde ağartma olayları sıklıkta artmaktadır Mercanlar ve diğer birçok deniz organizmaları, deniz suyundan kalsiyum karbonat ($CaCO_3$) kabukları veya harici iskeletler oluşturur. Atmosferdeki artan CO_2 , deniz suyunu daha asidik hale getirerek ve $CaCO_3$ 'ün çözünmesine neden olarak, okyanuslara karışıyor. Ağartma ve okyanus asidifikasyonunun birleşik etkileri, birçok deniz bilimcinin dünya çapında mercan resiflerinin önemli ölçüde azalmasını öngörmelerine yol açmıştır (Hoegh-Guldberg, 2007: 1737-1742).

Organizmalar, fizyolojik olarak uygun yeni yerlere taşınarak çevresel değişime cevap verebilirler. Türler için uygun aralıklar kuzeye doğru hareket ettiği için, iklim ısınmasıyla ilgili bir endişeye neden olmaktadır. Ladin gibi ağaç türlerinin, küresel ısınmaya tepki olarak enlem ve boylamında kuzeye doğru kaydıklarına dair kanıtlar vardır. Isınma da mevsimi değiştirerek, ilkbaharın daha erken gelişile birlikte, bazı kuş türlerinin ve kanatlı türlerinin yılın başında kuzeye göç etmesine ve bazı bitki türlerinin daha erken çiçeklenmesine neden olmuştur (Walther ve Post, 2002: 389-392).

Çevreye yapılan insani değişiklikler bazı türlerin evrimsel olarak yeni koşullara adapte olmasına neden olmaktadır. İnsanlar genellikle en çok yavru üreten büyük bitkileri ve hayvanları topladıkları için, seçim erken üreme olgunluğunu ve daha küçük vücut boyutlarına sahip organizmaları tercih eder. Bu durum, daha az

üremeye, türlerin azalmasına ve nüfusun beklenenden daha hızlı düşmesine neden olabilir. Kuş popülasyonlarının diğer uzun vadeli çalışmaları, iklim değişikliğinin popülasyonları nasıl etkilediğine dair bilgi vermektedir. Sıcaklık arttığında ve ilkbaharda daha erken yaşlanırken, böcek popülasyonları (kuşlar için bir besin kaynağı) daha kısa sürede zirveye ulaşır, bu da yıl içinde yumurtalarını bırakan bireyleri tercih eden kuş popülasyonları üzerinde seçici bir güç oluşturur. Bu hipotezi test eden çalışmalar, bazı kuş popülasyonlarının yumurtayı yumuşamaya adapte etmediğini, daha düşük bir zindeliğe yol açtığını ortaya koymuştur, diğer çalışmalar ise, yumurta popülasyonunda, değişen böcek popülasyonlarına ayak uydurabilen hızlı değişikliklere neden olmuştur. Bazı bilim adamları, birçok türün yeni çevresel koşullara yeterince hızlı uyum sağlayamayacağını, muhtemelen türlerin soyu tükenmesinin %15-37'sine yol açacağını iddia etmektedir (Visser ve van Noordwijk, 1998: 1867-1870).

Sıcaklıkların artması ile sivrisinek kaynaklı tropikal hastalıklar olan sıtma ve Dang humması gibi hastalıkları aktaran sivrisinek türlerinin uygun coğrafi aralığının artmasına neden olacağı beklenmektedir. Bazı bilim adamları bu durumun tropik hastalıkların Kuzey Amerika gibi geleneksel olarak yaşamayan alanlara yayılması anlamına gelebileceği uyarısında bulunmaktadır. Ancak, diğer bilim adamları, sıtma aralığının yirminci yüzyılın ısınması sırasında gerçekten daraldığını iddia etmiştir. Tartışmanın nedeni, insektisitler, yatak ağları ve tıbbi tedaviler gibi kontrol tedbirlerinin hastalıklarla mücadele etmek için etkin bir şekilde uygulanmalarıdır. Aşırı ısıya maruz kalmak toplumlar için başka bir risktir. Chicago'da 1995 ve Fransa'daki 2003'teki ısı dalgaları sırasıyla 700 ve 14.800 ölüme neden olmuştur. Sanitasyon eksikliği, su kaynaklarının arıtılmamış kanalizasyonla kirletildiği kolera ve diğer diyare hastalıkları riskini artırır. Bu hastalıkların riski, aşırı yağış olaylarının artmasıyla birlikte yükselmektedir. Diğer endişe nedenleri arasında, yer seviyesindeki ozondan kaynaklanan artmış solunum yolu hastalıkları ve kentsel ve banliyö bölgelerindeki taşıt egzozu ve iç mekan pişirme yangınlarından kaynaklanan ince parçacıklar yer almaktadır (Walther ve Post, 2002: 389-392).

Değişen iklim, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı fırtına olayları ve kuraklıktan kaynaklanan riskleri artırma potansiyeline sahiptir. Dünya nüfusunun yaklaşık %25'i, 100 km kıyıda yaşıyor. 2007 yılında, 2100 yılına kadar 18-59 cm'lik bir deniz seviyesi artışı öngörülmüş, ancak birçok bilim insanı bu aralığın çok düşük olduğunu ve deniz seviyesinin yükselmesinin 1-6 m kadar büyük olabileceğini savunmuştur. Bangladeş ve Pasifik ada ülkeleri gibi düşük taban bölgelerinde yaşayan insanlar, tarla alanlarında ve tatlı su kaynaklarında tuzlu su saldırısının etkilerini yaşıyorlar. Arctic Inuit toplulukları, deniz seviyesindeki yükselişten kaynaklanan artan fırtına dalgalanmalarının bir sonucu olarak kıyı köylerinin kaybıyla mücadele ediyor (Visser ve van Noordwijk, 1998: 1867-1870).

Aşırı yağış olayları orta-yüksek enlem bölgelerinde, iklim ısınmasının bir sonucu olarak daha sıcak hava sıcaklıklarının atmosferin nem içeriğini arttıracak tahminiyle tutarlı olarak daha yaygın hale gelebilir. Katastrofik sel ve ilgili mülk hasarının yanı sıra, aşırı fırtınalar altyapıya yönelik bir endişe kaynağıdır. Şu anda şehirler, taşkınlar, barajlar ve taşkınlarla yıkılan hangarlarla ilgili önemli maliyetler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu arada, kuraklık dünya çapında subtropikal bölgeleri tutuyor ve bu bölgelerde yirmi birinci yüzyılda yağışların azalması bekleniyor. Amerikan Güneybatı, Amerikan Büyük Ovalarındaki 1930'ların Toz Kase'si gibi diğer ciddi tarihsel kuraklıklarla karşılaşılabılır. 1999'dan beri kuraklık koşullarını yaşıyor. Isınma, Rocky ve Sierra Dağları'nın kar paketlerini de azaltarak, büyük metropol alanlarına su kaynaklarını daha da azaltıyor. Avustralya da geçtiğimiz on yılda şiddetli kuruluğa yakalandı. Sahra altı Afrika gibi iklimsel olarak hassas olan subtropikal bölgelerdeki kuraklıklar, bir dizi Afrika ülkesi için gıda güvenliği için risk oluşturmaktadır (Walther ve Post, 2002: 389-392).

Küresel değişim bilimcileri olan Hoegh- Goldberg, tropik siklonların (kasırgalar) iklim değişikliğiyle daha sık veya daha şiddetli hale gelip gelmediğini araştırdılar. Gözlemsel ve modelleme çalışmaları, kasırgaların deniz yüzeylerindeki artan sıcaklıkların bir sonucu olarak gelecekte daha da güçlenebileceğini göstermesine rağmen, yaygınlaştıklarını gösteren çok az kanıt bulunmaktadır. Gıda güvenliği, insanların yeterli ve besleyici gıdaya erişebilmeleridir. Hali hazırda

küresel insan nüfusunu beslemek için yeterli miktarda gıda yetiştirmemize rağmen, 2050 yılına kadar 950'ye yükselen nüfus, iklim değişiklikleriyle birleşerek, bazı bölgelerde insanların beslenememesine ve böylece gıda güvenliği riskinin artmasına neden olacaktır. Su, gıda güvenliği açısından çok önemlidir çünkü ürün veriminin temel belirleyicilerinden biridir ve değişen iklim, dünyadaki yağışları değiştirme potansiyeline sahiptir. Bir kilogram tahıl üretmek için yaklaşık 1000 ton su alınır ve kilogram başına hayvan ağırlığı kazancı başına 2-7 kilogram tahıl gerekir. Bu durumda gıda üretiminin ve özellikle et üretiminin önemli miktarda su girişi gerektirdiğini göstermektedir. Yağışların yetersiz olduğu yerlerde, sulama ve yağmur, göl veya yeraltı suyunun değişmesi, yağış miktarını arttırmak için gereklidir. (Hoegh-Guldberg, 2007: 1737-1742)

Dünya su ve gıda güvenliği ile ilgili çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Isınma sıcaklıkları ve azalan yağışlar, özellikle Güney Asya ve Afrika'da ürün veriminin düşmesine neden olarak, artan gıda fiyatlarına ve gıdaya erişimde zorlukların artmasına neden olabilir. Amerikan Güney Büyük Ovaları ve Kuzey Çin Ovası gibi dünyanın en büyük tahıl üretim bölgelerinden bazılarında, yeraltı su şebekeleri yılda 10 metreye (3 m) kadar tahliye ediliyor. Bu akiferlerin çöküşü, küresel olarak önemli tahıl kaynaklarını etkileyecektir. Kötü tasarlanmış sulama sistemleri, bir zamanlar dünyanın en büyük göllerinden biri olan ve tarımsal sulama için su saptırması nedeniyle orijinal boyutunun % 10'una kadar küçülen Asya'daki Aral Denizi gibi önemli su ekosistemlerini de yok edebilir. Nüfus artışı ve gelişmekte olan ülkelerdeki artan refah ve artan et talebi su talebini daha da arttırmaktadır (Hoegh-Guldberg, 2007: 1737-1742).

2.2. EKOLOJİK VERGİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI EKOLOJİK VERGİ REFORMU

2.2.1. Ekolojik Vergilerin Tarihsel Gelişimi

Tarih boyunca ulusal hükümetler insan sağlığını çevre kirliliğinden korumak için yasalar çıkarmışlardır. MS 80 yılında Roma Senatosu, kentin içme ve banyo için

temiz su teminini korumak için yasalar oluşturdu. İngiltere, 14. yüzyılda Londra'da kömür yakılmasını ve atıkların suyollarına atılmasını yasakladı. 19. Yüzyılda, Sanayi Devrimi'nin ortasında, İngiliz Hükümeti kömür yakımı ve kimyasal üretiminin halk sağlığı ve çevre üzerindeki zararlı etkilerini azaltmak için yönetmelikler çıkardı.

20. yüzyılın başlarında, 12 Avrupa hükümeti tarafından imzalanan, Tarım için Yararlı Kuşların Korunması Sözleşmesi (1902) dahil olmak üzere, ticari olarak değerli türleri korumaya yönelik sözleşmelere varılmıştır. 1930'larda Belçika, Mısır, İtalya, Portekiz, Güney Afrika, Sudan ve Birleşik Krallık, doğal ülkelerdeki Fauna ve Flora'nın Korunmasına İlişkin Sözleşmeyi kabul ettiler. Bu ülkeler, ulusal parklar ve rezervler aracılığıyla Afrika'da doğal fauna ve floranı korumaya çalıştılar. İspanya ve Fransa sözleşmeyi imzaladılar ama bunu hiçbir zaman onaylamadılar. Tanzania ise sözleşmeyi resmi olarak 1962'de kabul etti. 1939'daki anlaşmaya katılan Hindistan, ekte sözü edilen herhangi bir hayvandan yapılan "kupaları" yasaklayan belgenin bölümlerine tabi tutuldu.

Çevre korumaya yönelik teşvikler oluşturmak için ekonomik araçların kullanılması, çevreye olan hassasiyetin artmasıyla gündeme gelmiştir. Bu tür teşvikler arasında kirlilik vergileri, temiz teknolojiler ve uygulamalar için sübvansiyonlar ve çevre koruma veya kirlilikte piyasaların oluşturulması yer alıyor. Örneğin, Danimarka, Hollanda ve İsveç, karbondioksit emisyonlarına vergi uygulamaktadır ve AB, iklim değişikliğiyle mücadele etmek için uluslar üstü düzeyde böyle bir verginin uygulanıp uygulanmayacağını tartışmıştır. Ekolojik vergi, çevre vergisi veya yeşil vergi ismiyle karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında literatürde kirlilik vergileri (pollution taxes) ya da çevresel vergiler (environmental taxes) şeklinde de ifade edilmektedir (Jamali, 2007: 80).

Genel bir çerçevede çevre vergileri; çevre kirliliğinin ve bu kirliliğin sonucunda ortaya çıkan ekolojik bozulmanın engellenebilmesi ve ortaya çıkan olumsuz etmenlerin giderilmesi, canlı hayatın korunması, çevre dostu teknolojiler ve üretim yöntemlerinin geliştirilmesi yenilenemez kaynaklar üzerindeki aşırı talebin dengelenmesi, sağlıklı temiz bir çevrenin oluşturulması, atıkların geri kazanılması

için çevreye duyarlı üretim ve tüketim tercihlerinin oluşturulmasını ve çevre kirliliğinin ortadan kaldırılmasında gerekli kaynakların yaratılmasını hedefleyen vergiler olarak tanımlanmaktadır (Jamali, 2007: 83).

Çevresel vergilendirme ile ilgili tartışmalar, Pigou'nun 1932 yılında yazdığı "Refah Ekonomisi (The Economics of Welfare)" kitabında ileri sürdüğü düşüncelere dayanmaktadır. Pigou'ya göre "Ekonominin etkinliği, diğer bir deyişle refah optimizasyonu, marjinal sosyal maliyetlerle marjinal faydaların eşitlenmesiyle sağlanacaktır." Üretimin net maliyetini üçüncü taraflara ve bir bütün olarak topluma dayatan faaliyetlerden vazgeçirmek gerekmektedir. Olumsuz dışsallıkların üreticilerin üretim maliyetlerini içselleştirmediği durumlarda piyasa ekonomisinin dengeye ulaşmasını engellediği belirden Pigou, bu olumsuz etki, dışlanmış maliyetlere eşit vergiler koyarak, düzeltilebileceğini iddia eder (Jamali, 2007: 85).

Olumsuz dışsallıklar normatif anlamda mutlaka "kötü" değildir. Ekonomik faaliyetlerin maliyetini tam olarak içselleştirmediğinde olumsuz bir dışsallık ortaya çıkar. Bu durumlarda, çevre dahil olmak üzere toplum, ekonomik faaliyetlerin maliyetlerinin çoğunu taşımaktadır. Bir fabrikadan kaynaklanan kirlilik, olumsuz bir dışsallık yaratır; çünkü yakın ya da etkilenen üçüncü taraflar, kirlilik maliyetinin bir kısmını taşırlar. Bu maliyet kirli mal veya sağlık riskleri ile ortaya çıkabilir. Kirletici, marjinal dış maliyetleri değil, sadece marjinal özel maliyetleri içselleştirir. Pigou, dış maliyetlere eklediğinde ve marjinal sosyal maliyet olarak adlandırdığı şeyi yarattığında, ekonomi "toplumsal optimal" seviyesinin ötesinde aşırı kirlilikten kaynaklanan ölü ağırlık kaybına uğradığını belirtmektedir. Sosyal optimal vergiye varmak için, hükümet düzenleyicisi marjinal sosyal maliyeti ve marjinal özel maliyeti tahmin etmeli ve ekonomiye karşı olan ölü ağırlık kaybını tahmin etmelidir. Pigou'nun görüşleri doğrultusunda çevresel vergilerle, malın üreticisine ve tüketicisine yalnızca özel olarak belirtilenleri değil, bütün maliyetleri ve sağladıkları faydaları dikkate almalarını sağlayan düzenlemeler kastedilmektedir. Bu düzenlemelerle, üretimin sosyal maliyeti ile özel maliyeti arasındaki fark "vergi" kamuya aktarılacaktır (Değirmendereli, 2004: 495).

Verginin müdahale aracı olarak kullanımını gerektiğini iddia eden Pigou'nun ilk ekonomist olması hasebiyle, negatif dışsallıkları, içselleştiren vergilere Pigou tipi vergiler denilmektedir. C. Plott, Pigou'dan sonra düzenleyici vergiler kavramı üzerinde durmuş, düzenleyici vergilerin negatif dışsallık yaratan ürünler üzerinde etkilerini araştırmıştır. Daha sonra Buchanan, negatif düzenleyici vergilerin dışsal ekonomilere karşı uygulanması halinde, tam rekabet ve tek el piyasalarında refah kazancı ve kaybını geometrik bir biçimde göstermiştir. Özellikle çevre konusunda duyarlılığın artması ile hızla dünyayı tehdit eden sorunların çözümü noktasında Pigou tipi vergileri tekrar güncel hale getirmiştir (Mankiw, 2003: 216).

Çevreyi olumsuz etkileyen faaliyetler üzerinde vergi yükünün artması, mükelleflerin bahsedilen faaliyetlerle ilgili olarak alternatif üretim teknikleri ya da tüketim için ikame malları bulmaya iterek kendilerine vergi avantajı sağlayacak yollar arayacaktır (Ferhatoğlu, 2003: 2).

Mesela, karbon emisyonlarının dolayısıyla araçlarda kullanılan petrol türevli yakıtların çevreye verdiği hasarın önlenmesinin amaçlandığı çevre vergilerinin uygulanmasında bireylerin davranışları üzerinde tesirli olacak beklendiği gibi insan davranışları bu hedef doğrultusunda şekillenecektir. Bu bağlamda toplu taşıma araçlarını daha çok insanlar otomobillerini daha az tercih edecekler ya da petrol türevli yakıtlarla çalışmayan araçları satın almaya yöneleceklerdir (Jamali, 2007: 85).

OECD üyesi ülkeler ozon tabakasının korunması, yerel hava kalitesi, asitlendirme ve ötrofikasyon, su temini ve su kalitesi, atık yönetimi ve biyo çeşitlilik kayıpları gibi bir takım çevre sorunları ile karşı karşıyadır. Üye ülkelerin çoğunda gündemde olan konu, sera gazı emisyonlarının azaltılmasıdır. Son on yılda, ekonomik araçlar OECD ülkelerinin çevre politikalarında artan bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, ayırt edici bir özellik, çevresel olarak ilgili vergilerin artan rolüdür. Tüm ülkeler çevresel vergileri farklı bir düzeye getirmişlerdir ve artan sayıda ülke kapsamlı yeşil-vergi reformları uygularken, diğerleri bunu yapmayı düşünmektedir. Tasarım özelliklerine bağlı olarak, çevresel vergiler, kirlilik önleme ve kontrol maliyetlerinin, üretim ve/veya tüketiminin bir sonucu olarak kirliliğe neden olan mal

ve hizmetlerin fiyatına ve çıktılarına yansıtılması gereken “kirleten öder ilkesini” desteklemektedir. Kirleten öder ilkesi ile amaçlanan; “Çevrenin korunması için teşviklerin sınırlandırılması ve kirleticilerin çevreyi kirletici faaliyetlerinin maliyetini karşılamalarının sağlanmasıdır.” 2000 yılında hazırlanan bir raporda çevre vergisi şu şekilde değerlendirilmiştir ; “Doğaya zararlı mali teşviklerin ve vergi indirimlerinin kaldırılarak, mevcut vergilerin de çevreye duyarlı olarak yeniden yapılandırılmasını, bunların da ötesinde ekonomik işleyişin her safhasında çevre unsurunun dikkate alınarak piyasa temelli birçok yeni mali aracın uygulanmasını içermektedir” (Yalçın, 2013: 143).

Bazı durumlarda çevresel olarak ilgili vergilerin uygulanmasına yönelik önemli bir engel, ekonominin enerji yoğun sektörlerinde uluslararası rekabet gücünün azalması korkusudur. Bugüne dek, OECD ülkeleri tarafından uygulanan çevresel olarak ilgili vergiler, herhangi bir sektörün rekabetçiliğinde önemli ölçüde azalmaya neden olduğu şeklinde tanımlanmamıştır. Bu, beceri ve sermaye yatırımının sektörel rekabet gücünü büyük oranda belirlediğini gösteren ekonomik performans üzerine yapılan araştırmalarla tutarlıdır. Ayrıca, ülkelerdeki farklı sektörler uluslararası ticarete ve rekabete maruz kalma açısından farklılaşmaktadır. Bulgu, şu anda iş için verilen çeşitli muafiyet ve indirim biçimleri göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir. Gerçekten de, OECD / EU veri tabanı, çevre ile ilgili vergilerin neredeyse sadece hane halklarına ve ulaştırma sektörüne uygulandığını göstermektedir. Bu muafiyetler ve indirimler kirleten öder ilkesinin uygulanmasını zayıflatır ve kirliliğin azaltılmasında verimsizlikler yaratır (Yalçın, 2013: 144-145).

2.2.2. Ekolojik Vergi Reformu

“Ekolojik Vergi Reformu” veya “Yeşil Vergi Reformu” yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma şartlarının oluşturulabilmesi açısından ülkelerin malive ekonomik araçları çevre politikasına yönelik uygulamalar çerçevesinde son yıllarda önemi gittikçe artmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde işgücü ve sermayeye yönelik uygulanan vergilerin, çevreyi tahrip edici ekonomik faaliyetler üzerine aktarılması amacını taşımaktadır. Bu yaklaşımın uygulanmaya başladığı ülkeler ekonomik

büyümenin önünde engel olarak kabul edilebilecek işgücü ve sermaye üzerindeki vergileri azaltarak ekonomik büyümeyi desteklemenin yanında çevreyi koruma amacıyla çevreye zararlı faaliyet seviyesinin azaltılmasını tercih etmişlerdir. Avrupa Birliği genelinde “yönlendirici-denetleyici” niteliği olan bu yaklaşım bu faaliyetler üzerindeki devlet yardımlarının kaldırılması veya çevreye zararlı ekonomik faaliyetler üzerine vergi konulması biçiminde mevzuatta yer bulmuştur (Toprak, 2006: 165; Bosquet, 2000: 19-23).

Çevresel vergi reformu, “Vergiden kaynaklanan yükün, örneğin iş gücünden sürdürülebilir olmayan kaynak kullanımı veya kirlilik gibi çevreye zarar verici faaliyetlere geçişi olan ulusal vergi sisteminin reformu.” olarak tanımlanmaktadır. Ekolojik vergi reformunun etkilerini dört kısımda değerlendirmek mümkündür. Birincisi, çeşitli mal veya faaliyetlerin daha pahalı hale getirilmesidir; ikinci etki ise bu ekstra gelirin doğrudan veya dolaylı olarak dağıtılmasından kaynaklanmaktadır. Üçüncü olarak, iş yaratma ve eko-inovasyon bu sürecin bir başka sonucu olabilir. Son olarak, etkili ekolojik vergi reformu, ayrıca çevre kirliliğini azaltarak çevresel faydalar sağlayacaktır. Çevresel vergi reformu, sübvansiyonların ve iklim düzenlemelerinin statükolarının yerini alacak serbest piyasa seçeneğidir. (Jamali, 2007: 86).

Çevre vergileri tarihsel süreçte fikirsel bağlamda ortaya çıkışından uygulama safhasına geçirilinceye kadar, özellikle gelişmiş batı ülkelerinde önemli bir misyon üstlenmiştir. 1980’lerde hayata geçirilen karbon vergisi uygulaması ile fosil yakıtlardan kaynaklanan emisyonların azaltılmasına yönelik önemli adımlar atılmıştı. 1990’lı yıllarda çevre kirliliğinin önüne geçilebilmesi için farklı ekonomik araçların kullanılması fikri ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede uygulamalara da başlanmış, karbon vergileri Kuzey Avrupa ülkelerinde Finlandiya ve İsveç’te uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yanında akaryakıt atıkları üzerinden Finlandiya’da 1990 yılından itibaren karbon vergisini uygulaması hayata geçirilmiştir (Kazıcı, 1992: 20-21).

Çevresel vergilendirmenin, geniş bir yelpazedeki çalışmalara göre, yenilikçiliği teşvik etmede de önemli bir rolü vardır. Kirliliğe ve çevreye zarar veren diğer faaliyetlere dair vergileri artırarak hükümetler, yenilenebilir enerji geliştirmek gibi yeniliklere yönelik teşvikler sağlamak için ek fonları kullanabilirler. AB gibi gelişmiş ekonomilerde, küresel çapta ihraç edilebilecek yeni teknolojiler de yaratıyor. Almanya ve Hollanda'daki uygulamaların analizinde ekolojik vergi reformunun ve diğer çevre politikası araçlarının, yeniliğin artırılmasında geniş ölçüde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir. Daha geniş ekonomik etkileri de, çevresel vergilendirmede emeklilik katkı paylarını kesen ve tahmini 250.000 iş yaratan Almanya'da analiz edilmiştir. Bu ülkelerde uygulamada dikkat edilen hususlardan birisi, maliyetlerin ve faydaların toplum genelinde uygun şekilde dağıtılmasını ve en fakir insanları olumsuz etkilememesini sağlamaktır (Toprak, 2006: 166).

Karbon vergilerinden elde edilen gelir tamamen gelir vergisinin düşürülmesine yol açıyorsa, bu sadece bu vergilerin nüfus tarafından kabul edilmesini arttırmakla kalmayacak, aynı zamanda bu vergilerin genel olarak yoksullar üzerindeki olumsuz dağıtım etkilerini de telafi edecektir. Sanayileşmiş ülkelerde, bir çevre vergi reformu, uygun şekilde tasarlanırsa, sosyal eşitsizliği büyük ölçüde azaltabilir. Ancak, bu etkiye sahip olmak için, karbon emisyonlarının vergilendirilmesinden elde edilen gelirler, gelir vergisini düşürmek için tam olarak kullanılmalıdır. Araçlar aynı zamanda çevresel ve ekonomik teşviklerin doğru karışımını dengelemelidir. Ekolojik vergi reformunun mekanizmaları ancak kamu ve politika yapıcılar için kabul edilebilirlerse uygulanabilmektedir. Son olarak, bu ekolojik reformların muhtemel sonuçları, alternatiflerinininkilerle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmalarda başta iklim değişikliği olmak üzere diğer kamu açıkları, emekli maaşları ve yaşlanma, enerji güvenliğinde artan gerilimler, eşitsizliklerin artması, küreselleşme vd. önemli gelecek zorlukların ön plana çıkması ekolojik vergi reformunun gerekliliğini ortaya koymaktadır (Ekins ve Spech, 2011: 128).

2.3. EKOLOJİK VERGİLER KONUSUNDA ALINAN ULUSLARARASI KARARLAR

Sanayileşme ile birlikte artan çevre kirliliğinin küresel çapta bir sorun olmasıyla birlikte bu sorunun çözümü hususunda ülkelerin tek başlarına bir çözüm üretemeyecekleri ortaya çıkmış, bu bağlamda küresel çapta kirlenmeye karşı ortak hareket etme duyarlılığı gelişmeye başlamıştır. Kirlilik tüm insanlığın geleceğini tehdit eder hale geldiğinden bir anlamda birlikte hareket etmek zorunlu hale gelmiştir. Özellikle II. Dünya savaşıdan sonra Birleşmiş Milletler gibi dünyadaki tüm ülkeler üzerinde etkili olan kuruluşların ortaya çıkmasıyla küresel sorunların çözümü için dünya devletlerinin ortak hareket edebilme yetenekleri gelişmiştir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminin en büyük küresel tehdidi olan kirlenme konusunda bu çerçevede uluslararası toplantılar tertip edilmiştir. (Yerlikaya, 2003: 687).

Uluslararası kuruluşların uluslararası çevre hukukunun gelişmesinde önemli katkıları vardır. Bu kuruluşlar İşbirliğini sağlamak için çevre sorunlarının tartışıldığı ve karara varıldığı bir forum olmakla kalmaz, hukukun oluşturulmasına da katkıda bulunabilirler; bunlar mütalaalar, kararlar veya bağlayıcı olmayan hukuk metinleri ile olabilir (Louka, 2006: 14).

Giderek önemli bir tehdide dönüşen çevre sorunları karşısında devletler öncelikle ulusal çapta önlem almaya çalışmışlarsa da bu önlemler yeterli olmayınca uluslararası alanda işbirliğine gidilmiş bu çerçevede ilk kez 1972'de Uluslararası çevre sözleşmeleri olarak Stockholm Konferansı'nda görüşülmüştür. Başlangıç olan Stockholm Konferansı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ışık tutmuş ve 1992 yılında Brezilya'nın Rio De Janeria kentinde 1997 yılında ise Japonya'nın Kyoto şehrinde Kyoto Protokolü görüşülmüş ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir (Kayhan, 2013: 63-67).

2.3.1. Stockholm Konferansı

Uluslararası Çevre konularına odaklanan Stockholm Konferansı 5-16 Haziran 1972’de İsveç’in Stockholm kentinde Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde düzenlenmiştir. Konferans dünya çapındaki çevre koruma konularına artan ilgiyi yansıtması ve küresel çevre yönetiminin temellerinin atılması bakımından önemlidir. Stockholm Konferansı’nın son deklarasyonu, Dünyanın kaynaklarının sınırlı bir niteliği ve insanlığın onları korumaya duyduğu gereksinimin güçlü bir ifadesi olan bir çevre manifestosu idi. Stockholm Konferansı ayrıca sürdürülebilirliği teşvik etmek ve doğal çevreyi korumak için küresel çabaları koordine etmek amacıyla Aralık 1972’de Birleşmiş Milletler Çevre Programı’nın (UNEP) kurulmasına yol açtı (Kayhan, 2013: 63-67).

Stockholm Konferansının kökleri 1968’de İsveç’ten BM’nin çevre sorunlarını incelemek ve çözmek için uluslararası işbirliğine ihtiyaç duyanları belirlemek için uluslararası bir konferans düzenlediği önerisinde yatmaktadır. 1972 konferansına 114 hükümetten delegasyonlar katıldı. Konferans sırasında oluşturulan belgeler uluslararası çevre hukukunu etkiledi. Dikkate değer bir örnek, çevre ile ilgili 26 ilkeyi açıklayan son bildirgeydi. Konferans ayrıca, insan yerleşimleri, doğal kaynak yönetimi, çevre kirliliği, çevrenin, gelişimin ve uluslararası örgütlerin eğitici ve sosyal yönleri ile ilgili 109 spesifik tavsiyeyi içeren “Çevresel Eylem Çerçevesi” ni hazırlandı (Topçu, 2007: 174).

Çevre üzerindeki küresel insan etkisinin ilk kez ele alınması bakımından konferans önemlidir. Bu toplantı bir anlamda, insanın çevresini koruma ve geliştirme sorununu nasıl ele alacağımıza dair ortak bir genel bakış açısı oluşturma girişimidir. Sonuç olarak, Stockholm Bildirgesi, ayrıntılı normatif pozisyonlar yerine, çoğunlukla geniş çevresel politik amaç ve hedeflerini benimsemektedir. Stockholm’ün ardından, uluslararası çevre hukuku uygun hale getirilirken, çevresel konulardaki küresel farkındalık önemli ölçüde artmıştır. Aynı zamanda, uluslararası çevresel aktivizmin odak noktası, sınır ötesi ve küresel ortak sorunların ötesinde, medyaya özgü ve sektörler arası düzenlemelere ve çevresel karar almada ekonomik ve kalkınma

hususlarının sentezlenmesine kadar genişlemiştir. Stockholm Bildirgesi, yedi tanıtım bildirisi ve 26 prensibi içeren bir girişten oluşur. Rio Bildirgesi, bir giriş ve 27 ilkeden oluşmaktadır. Diplomatik konferans deklarasyonları olarak, her iki araç da resmen bağlayıcı değildir. Bununla birlikte, her iki deklarasyonda, kabul edilmeleri sırasında ya geleneksel uluslararası yasayı zaten yansıttığı ya da gelecekteki normatif beklentileri şekillendirmesi beklenmekte olan hükümler yer almaktadır (Kayhan, 2013: 63-67)

Son deklarasyon, insan hakları beyanının yanı sıra, çevre koruma ihtiyacının kabul edilmesiydi. İlk prensip, “İnsan, onur ve esenlik yaşamına izin veren bir ortamda, özgürlük, eşitlik ve yaşam koşullarının temel haklarına sahiptir.” Birbiriyle aslında iç içe geçmiş olan çevreyi koruma ihtiyacı ve ekonomik gelişme. 8 ve 9. maddelerde açıkça belirtilmiştir.

Bazı diğer konular da son deklarasyon tarafından ele alındı. Bu konular şunları içeriyor: (Topçu, 2007: 176-180).

- Yaban hayatı habitatının korunması da dahil olmak üzere koruma gerekliliği (ilke 4)
- Denizleri kirletmekten kaçınma (ilke 7)
- Yenilenemeyen kaynakların geniş kullanımı (ilke 5)
- Koordineli planlama geliştirmenin önemi (ilkeler 13–17)
- Çevre eğitiminin önemi (ilke 19)
- Bilimsel araştırmanın ve bilginin serbest akışının kolaylaştırılması (ilke 20)
- Çevre kirliliği ve hasarı ile ilgili uluslararası hukukun gelişimi (ilke 22)
- Nükleer silahların ortadan kaldırılması ve imhası (ilke 26).

2.3.2. Rio Konferansı

Birleşmiş Milletler tarafından 3–14 Haziran 1992’de düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio 92 veya Dünya Zirvesi olarak da bilinir, sosyo- çevresel

konuların çevresel etki değerlendirmesinin (ÇED) uluslararası topluma kazandırılması ve onaylanması için önemlidir. Dünya Zirvesi, tarihte dünya liderlerinin en büyük buluşmasıydı. 117 devlet başkanı ve katıldığı 178 milletin temsilcileriyle konferansta imzalanan antlaşmalar ve diğer belgeler sayesinde, dünyanın milletlerinin çoğu, dünyanın çevresini ve yenilenemeyen kaynaklarını koruyacak şekilde, ekonomik kalkınma uygulayacaklarını kararlaştırmışlardır (Çankır vd, 2012: 377, Dupuy ve Vinuales, 2018: 13-15).

Uluslararası kalkınma projelerinin başışçıları, çok taraflı bankalar ve giderek artan sayıda özel finans kurumları tarafından kabul edilen 191 ülkede mevzuat ile zorunlu kılınan ÇED, katı bir karar destek süreci olarak kabul edilmiştir. Rio'daki Dünya Zirvesi, hem büyüklüğü hem de kaygılarının kapsamı açısından BM konferansları içinde en kapsamlı olanıdır. İlk küresel çevre konferansından yirmi yıl sonra, BM Hükümetlerin ekonomik kalkınmayı yeniden düşünmeye ve doğal kaynakların yok edilmesini ve gezegenin kirliliğini durdurmanın yollarını bulmaya zorlamıştır (Çankır vd., 2012: 377).

Rio 92 Konferansı, sürdürülebilir kalkınma arayışında etki değerlendirmesinin rolünü kabul etmek için ulusal hükümetleri, uluslararası örgütleri ve iş sektörünü teşvik etti. Çalışma döneminde, bazı ülkeler ÇED için hükümler içerecek şekilde ulusal çevre koruma mevzuatlarını gözden geçirdiler veya kurdular. Rio Konferansı'nda kabul edilen bildirinin ilkelerini uygulayabilmek amacıyla hazırlanan ve Konferans'ın onayından geçen eylem planının adı "Gündem 21"dir. Gündem 21, 1990'lı ve 2000'li yıllar boyunca, çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, kalkınma örgütlerinin, uluslararası kuruluşların ve bağımsız kesimlerin yapmaları gereken etkinliklerin yer aldığı bir eylem planıdır ve belge dört temel başlıktan oluşmaktadır; "1-Sosyal ve Ekonomik Boyutlar: Bu başlıkta Konferans'a katılan kalkınmakta olan ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması için destek verilmesi, yoksulluklarla mücadele, insan sağlığının korunması ve kollarılması gibi konulara ağırlık verilmiştir. 2-Kalkınma için Kaynakların Korunması: Bu başlıkta genelde dünya ortak kamu mallarının korunmasıyla ilgili yöntemler yer almaktadır. 3- Etkin Grupların Rolünün

Güçlendirilmesi: Bu başlıkta yerli halkın ve toplulukların rollerini tanıması güçlendirilmesi konusu yer almaktadır. 4- Uygulama Yöntemleri: Bu başlıkta ise mali kaynaklar, uluslararası işbirliği gibi konular yer almaktadır.” 50 ülkenin imzalaması ile birlikte 1994 yılının mart ayında yürürlüğe giren Rio Sözleşmesi, “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk” ilkesini benimseyerek, ulusal ve bölgesel farklılıkları hesaba katarak, tüm taraflara insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılması için yükümlülükler altına girmişlerdir. Sözleşmeye göre hükümetler; “1- Sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda ulusal politikalar belirlemek, belirlenen politikaların uygulanması ile ilgili bilgi toplamak ve paylaşmak, 2- Gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik desteği sağlamak ve sera gazı emisyonlarına ve olası etkilerine ilişkin ulusal stratejilerini geliştirmek, 3- İklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak için ortak kararlara hazır olmakla yükümlü, 4- Küresel ısınmayı önleme amacı ile, sera gazı emisyon oranlarını 2000 yılına kadar toplam sera gazı emisyonlarını 1990 seviyesine indirmek olarak belirlemişlerdir” (Organ ve Çiftçi, 2013: 83-85).

Stockholm ve Rio’da, çevre ve kalkınma arasındaki ilişkinin tanımlanması, ilgili konferansların karşı karşıya olduğu en hassas zorluklardan biriydi. Gelişmekte olan ülkeler, iki deklarasyonun son versiyonlarında gelişimsel bir perspektifi başarıyla yeniden uyguladıkları için, batılı sanayileşmiş ülkeler tarafından dolaştırılan ilk ekoloji odaklı taslaklar hayata geçemedi. Bu nedenle, “İnsanın çevresi, doğal ve insan yapımı her iki yönünün refahı için şart olduğunu” Stockholm Bildirgesinde doğrulandıktan sonra Rio’da somutlaştırılır. Daha da güçlü olan normatif dili kullanan Rio konferansında kabul edilen 3. İlkede, “Mevcut ve gelecek nesillerin gelişimsel ve çevresel ihtiyaçlarını eşit ölçüde karşılamak için kalkınma hakkının yerine getirilmesi gerektiğini” vurgulanır. Her ne kadar Birleşik Devletler Deklarasyonla ilgili uzlaşmaya katılmış olsa da, ayrı bir açıklama ile kalkınmaya karşı bir hak olarak karşıtlığını yinelemiştir. Rio formülasyonunun uluslararası politik-hukuki söylem üzerinde güçlü bir etkisi olduğu ve çevre koruma ve koruma hedeflerine karşı bir karşı ağırlık olarak sıklıkla başvurulduğu inkar edilemez. Bugün, ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevre koruma, sürdürülebilir

kalkınmanın “Birbirine bağı ve karşılıklı olarak takviye edici sütunları” olarak kabul edilmektedir (Çankır vd., 2012: 378).

2.3.3. Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü, küresel ısınmanın engellenmesi için altı endüstriyel gazın emisyonlarının azaltılması için dünyadaki pek çok sanayileşmiş devletin imzaladığı uluslararası anlaşmadır. Kyoto Protokolü'nün en önemli özelliği, 37 sanayileşmiş ülke ve Avrupa toplumunun emisyonları azaltmak için bağlayıcı hedefler koymasındır. Kyoto Protokolü, Kyoto Protokolü'nü 11 Aralık 1997 tarihinde kabul etmiş ve 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye katıla ülkelerden 34'ü, Protokolünü bugüne kadar onaylamıştır (Organ ve Çiftçi, 2013: 83-85).

Kyoto Protokolü ile Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi arasındaki en büyük fark, Sözleşme'nin sanayileşmiş ülkeleri sera gazı emisyonlarını dengelemeye teşvik etmesi iken, Protokol bunları yapmalarını taahhüt etmektedir. Gelişmiş ülkelerin, 150 yıldan fazla süren endüstriyel faaliyetlerin sonucu olarak, atmosferdeki mevcut yüksek emisyon düzeylerinden esas olarak sorumlu olduklarını kabul eden Protokol, “Ortak farklılaştırılmış sorumluluklar” ilkesi çerçevesinde gelişmiş uluslara daha ağır bir yük getirmektedir (Kayhan, 2013: 63-67).

Kyoto Protokolü proje mekanizmaları, diğer ülkelerde uygulanan projelerde sera gazı emisyonlarının azaltılmasını sağlar. Bu projeler Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ortak Uygulama ile gerçekleştirilebilir. Bu “proje temelli” mekanizmalar, Kyoto Protokolü'ne Tarafların Kyoto hedefine ulaşmak için kullanılacak krediler karşılığında diğer ülkelerdeki emisyon azaltma projelerini uygulamalarına izin veriyor. “Temiz Kalkınma Mekanizması” ve kazanılan kredilere “Sertifikalı Emisyon Azaltımları” denir. Temiz Kalkınma Mekanizmaları gelişmekte olan ülkelerde, özellikle de özel sektörden yatırımlar üretmekte ve çevre dostu teknolojilerin transferini teşvik etmektedir. (Topcu, 2007: 174).

Kyoto Protokolü imzalandıktan sonra emisyon vergileri yerine emisyon ticareti genel bir politika önlemi olarak önerilmiştir. Bunun nedeni, emisyon ticaretinin belirli bir emisyon seviyesini garanti etme olasılığının daha yüksek olmasıdır. Vergiler, ancak uluslararası bir taahhüt seviyesine ulaşmak için ayarlandıysa bunu garanti eder. Emisyon azaltma maliyetleri çok yüksek olduğunda, vergiler emisyonları azaltmaktan ziyade artıracaktır (Kayhan, 2013: 63-67).

2.4. EKOLOJİK VERGİ ÇEŞİTLERİ

Küresel topluluk, çevresel sorunlarla uğraşırken muazzam zorluklarla karşı karşıyadır. Kirlilik ve ekolojik bozulma problemleri, bölgesel ve yerel olarak olabileceği gibi ulusal devletler ile sınırlı değildir, fakat bunlar bir bütün olarak yeryüzündeki yaşam koşullarını etkilediği kesindir. Sera gazlarının emisyonunu azaltmak için (geleneksel) vergilerin uygulanması sadece genel çözümlerde katkıda bulunabilir. Piyasaya dayalı diğer vergilendirme biçimleri Kyoto Protokolü kapsamındaki emisyon kredilerinin tavanı ve ticareti gibi mekanizmalar, uluslararası kabul görmüş diğer önlemlerle birlikte etkili ve verimli araçlar olabilir (Gazley, 2016: 15-17).

Kirletici veya çevreye zararlı bir madde veya faaliyete vergi uygulandığında, faaliyetin sürdürülüp sürdürülmeyeceği, ne şekilde yapıldığı veya ne ölçüde yapıldığı konusunda karar verirken kirleticinin dikkate alacağı bir ekonomik maliyet ortaya çıkar. Bu, faaliyetin bir üretim sürecinin, tüketimin veya atığın imha edilmesinin bir parçası olup olmadığı için geçerlidir. Çevreye zarar vermek, doğadan bir hizmet talep etmek olarak görülebilir. Üretici veya tüketici, üretim ve tüketimin ekonomik olarak doğrulanabilir olmasını ve doğası gereği veya sonraki maliyetlerin başkalarına devredilmediğinden emin olmak için çeşitli girdi faktörlerinin maliyetlerini karşılamalıdır.

Kirlilik seviyesini ölçecek spesifik izleme teknolojileri gereklidir. Ancak bu yeni teknolojilerin Ar-Ge faaliyetlerinin maliyetleri yüksek olduğu için özel firmalar

bu konuda çalışma yapmaya istekli değillerdir. Daha çok hükümetler bu konuda çalışmalar yapmaktadı (Söderholm, 2011).

İyi ölçülmüş bir vergi getirilmesi, ilgili dış maliyetlerin karar sürecinde içselleştirildiği anlamına gelir. OECD, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ve Avrupa Komisyonu, çevresel açıdan ilgili vergilerin, belirli çevresel ilgiye sahip olduğu düşünülen vergi tabanlarına uygulanan genel devlete yapılan zorunlu ve karşılıksız herhangi bir ödeme olarak tanımlamayı kabul etmiştir. İlgili vergi matrahları arasında enerji ürünleri, motorlu taşıtlar, atık, ölçülen veya tahmini emisyonlar, doğal kaynaklar, vb. bulunmaktadır (Snape ve Souza, 2006: 160-165).

OECD 2006 Raporu'na göre, OECD ve Avrupa Çevre Ajansı arasında işbirliği içinde çalışan bir veri tabanı, OECD üyesi ülkelerde uygulanan 375 çevre ile ilgili vergiye ek olarak, bu ülkelerde yaklaşık 250 çevre ile ilgili ücret ve harç bulunmaktadır. Vergilerden en fazla sayıda enerji ürünleri (150), motorlu taşıtlar (125) ve çeşitli atık türleri (50) alınır. OECD ülkelerinde hali hazırda geçerli olan çok çeşitli çevre ile ilgili vergiler vardır. Diğerleri: su kirliliği vergisi, aküler vergisi, logging vergisi, lastik vergisi, içecek konteynır vergisi, zehirli atık vergisi, plastik torbalar üzerindeki vergi, uçak gürültü vergisi, yeraltı suyu çıkarma vergisi, pestisitler üzerindeki vergisi, suni gübre vergisi, çöplük vergisi, ozon azalması vergisidir (Gazley, 2016: 15-17).

Günümüzde çevreye olan duyarlılık arttıkça, kamuoyu araçlarının bu konu üzerindeki baskısı yoğunlaşmakta ulusal ve uluslararası otoriteler bu konudaki eylem planlarını harekete geçirmektedirler. Bu bağlamda bu konuda en etkili yöntemlerden birisi olarak kabul edilen çevre vergileri, uygulanmaya başladığından bu yana çeşitlenerek yaygınlaşmaktadır. Bu bağlamda sınıflandırılmasında da bir takım güçlükler oluşmaktadır. Çünkü çevre vergilerinden bir kısmı, kavradığı konu ve amaç bakımından iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin bir karbon vergisinin amacı hem emisyonun azaltılması hem de enerji tasarrufunun sağlanmasıdır (Jamali, 2007: 218- 219). OECD ve Eurostat tarafından Çevre Vergileri, “Enerji vergileri, kirlilik vergileri, taşımacılık vergileri ve doğal kaynak vergileri” şeklinde dört başlık altında

kategorize edilmiş, diğer vergiler için belirgin bir sıralama yapılmamıştır (Uğur, 2014: 45).

Bu çalışmada çevre vergilerini; “Atık ve Emisyon Vergileri, Geri Kazanımı Sağlamak İçin Vergiler, Doğal Kaynakların Korunmasını Sağlamaya Yönelik Vergiler, Vergisel Farklılaştırma Yoluyla Oluşanlar, Vergisel ve Diğer Avantajlar Sağlayanlar, Diğer Çevre Vergileri” şeklinde altı ana başlık altında incelenecektir.

2.4.1. Atık ve Emisyon Vergileri

Atık ve emisyon vergileri, ekolojik vergiler içinde en yaygın uygulananı ve en önemli olanıdır. Atık vergilerinin kapsamına giren pek çok atık çeşidi bulunmaktadır. Çeşitli kimyasal emisyonlar, havaya verilen sera etkili gazlar, katı atıklar, atık sular, tehlikeli atıklar, atık-emisyon kapsamı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Oksit, azot, sülfür ve karbon gibi çevreye zarar veren gazlar, çeşitli oranlarda ayrı ayrı vergiye tabi tutulmaktadır. Bazıları tüketim aşamasında ürün maliyetine yansıtılarak tüketicilere yüklenen bu vergiler, bazı durumlarda ise, atık hacmine göre üreticilerin üzerindedir (Jamali, 2007: 102).

Belirli bir artışın emisyonlarını kontrol etmeye yönelik en yalın teşvik temelli yaklaşım olan atık emisyon vergileri, her bir emisyon birimini vergilendirerek veya kaynağın geri aldığı her emisyon birimi için bir sübvansiyon vererek gerçekleşir. Her ikisi de programın yürürlüğe konması ve sonuçların izlenmesi için bir düzenleyiciye ihtiyaç duymaktadır; bu nedenle, bunlar, sorumluluk yasalarından daha az desantralize edilmekte veya tarafların emisyon seviyeleri üzerinde pazarlık yapmasına izin vermektedir. Düzenleyiciler, vergiler ve sübvansiyonlar yoluyla kirlilik için bir fiyat belirledi ve aktarılabilir. Emisyon vergileri, kirletenlerin istedikleri miktarda vergilendirilmiş kirletici maddeyi boşaltabilecekleri, ancak her bir ünite (örneğin, ton) için vergi ödemeleri gerektiği belirtilmektedir. Kirliliğin azaltılması, bir malın değerine ikame edilmesi, iç süreç değişiklikleri, girdilerdeki değişiklikler, geri dönüşüm veya daha az kirletici çıktılara geçişler olabilir. Yakın zamana kadar insanlar çevreye ait atık bertaraf hizmetlerini neredeyse hiç bedelsiz

olarak kullanabildiler. Bu yüzden onların eylemlerinin çevresel sonuçlarını düşünmeleri ve bu çevresel kaynakların kullanımı üzerinde tasarruf etmeleri için çok az teşvik vardır. Teşvik yaklaşımı bu durumu değiştirmeyi amaçlamaktadır.

2.4.2. Karbon Vergisi

Her fosil yakıtın enerji özü, karbon ve hidrojen atomudur. Bu atomların oksitlenmesi (yanması) ile ısı enerjisini serbest bırakır, aynı zamanda karbonu karbondioksite dönüştürür. Çevreye bırakılan karbon miktarı, kömürde en fazla iken, doğal gaz, en az karbon yoğun yakıttır. Bu yakıtların yakılmasından salınan CO₂, üst atmosfere yükselir ve burada kalarak sera etkisi gösterir. Diğer gazlarla kıyaslandığında, karbondioksit gazının sera etkisi yaratma ve iklim değişimine yol açmadaki payı %50 ile en fazladır. Petrol, doğalgaz ve kömür benzeri fosil yakıtların sanayide kullanılması neticesinde yıllık olarak 6 milyar karbon gazı salınımında bulunmaktadır. Sanayileşme ile birlikte günümüze kadar atmosferde birikmiş olan karbon gazının 170 milyar ton olduğu düşünülürse, yıllık 6 milyar ton karbon, dünyadaki okyanus ve ormanların emebileceği miktarın çok üstündedir. Bu miktarın alınacak tedbirlerle alt seviyelere düşürülmesi gerekmektedir (Kovancılar, 2001: 1012).

Karbon salınımını engellemek için alınan Karbon vergisi, karbon bazlı yakıtların (kömür, petrol, gaz) yakılmasına uygulanan bir ücrettir. Karbon vergisiyle, bireylerin ve şirketlerin karbon kirliliğinin sosyal maliyetini ödemesi amaçlanmaktadır. Temel olarak Karbon vergisi; karbon emisyonu yaparak çevre kirliliğine neden olan işletmelerin, çevrede oluşturdukları tahribat nedeniyle bırakmış oldukları salınım oranında vergiye tabi tutulmalarını içermektedir. Bu vergide istenilen amaçlara ulaşılabilmesi için karbon vergisinde uygulanan araçların doğru tespit edilmiş olması gereklidir (Marron vd., 2015: 3-7).

İktisat teorisyenlerine göre, bir karbon vergisinin, bugün ortaya çıkan ek bir ton CO₂'nin neden olduğu tahmini çevresel zararların bugünkü değeri olan karbonun sosyal maliyetine eşit olarak ayarlanması gerekmektedir. Vergi oranı da iklim

değişikliğinden beklenen artan hasarı yansıtmak için zamanla artmalıdır. Zaman içinde artan bir fiyat da, yayıcılara daha fazla şey yapmaları gerekeceğini ve daha agresif teknolojilere yaptıkları yatırımların ekonomik olarak haklı çıkacağını göstermektedir (Yavuz, 2011: 30-32).

Kömür doğalgaza göre daha çok karbon içerdiği için doğal olarak kömüre getirilen karbon vergisinin diğer fosil yakıtlarına oranla daha yüksek olması gerekir. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken bir nokta, her bir iktisadi kurumun emisyon miktarının da objektif olarak tespit edilmesidir. Karbon vergisinin amacı bu dışsallığın içselleştirilmesidir. Bunun anlamı, malın nihai fiyatının sadece özel maliyeti değil, dış maliyeti de içermesidir. 1992 Rio Zirvesi'nde uluslararası hukuka dahil edilen "Kirleten öder ilkesine" benzer. Basitçe, eylemlerinin tam sosyal maliyetini ödemek için çevresel maliyetlere neden olanların yapması gerektiği anlamına gelir (Marron vd., 2015: 3-7).

Karbon üzerinde enerji maliyetlerini artıran bir fiyat, düşük gelirli bireyler üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olabilir. Artan enerji maliyetlerini telafi etmek için bir karbon vergisinden düşük gelirli hane halklarına belirli bir gelir yüzdesini yönlendirme, verginin orantısız olarak fakirleri etkilememesini sağlamaya yardımcı olabilir. Karbon vergisi önemli gelirler sağlayabilir. Gelirin nasıl kullanıldığı nihayetinde politik bir seçim olacaktır. Bir kısmı ya da tamamı tüketicilere temettü şeklinde iade edilebilir. Alternatif olarak, düşük karbonlu teknolojilerin geliştirilmesi veya bina esnekliğinin artırılması gibi iklim amaçlarına yeniden yatırım yapılabilir. Gelir vergisini emek ve sermaye üzerindeki vergi indirimi olarak da bilinen vergi oranlarını azaltmak için kullanmak, ekonomik maliyetleri en aza indirebilir ve net ekonomik faydalar sağlayabilir.

Söz konusu verginin, sosyo-ekonomik hayata katkıları şu şekilde sıralanabilir; (Marron vd., 2015: 3-7).

- **Alternatifleri teşvik eder.** Daha yüksek bir karbon emisyonu fiyatı, firmaları ve tüketicileri, karbon emisyonlarını tüketmeye yönelik daha verimli

motorlar veya alternatifler geliştirmeye teşvik edecektir. Örneğin, karbon vergileriyle, hidrojen motorları veya güneş enerjisi geliştirmek daha verimli olacaktır. Daha fazla insanı bisiklete binmeye veya içe yürümeye teşvik edebilir. Bu, kalp krizi riskinin azalması gibi sağlık yararlarına sahip olacaktır. Yeşil kaynaklardan (örneğin güneş enerjisi) elektrik üretmek için daha uygun hale getirebilir. Daha fazla yeşil kaynak geliştirirsek, aynı zamanda fosil yakıtlara daha az bağımlı hale geleceğiz. Petrol sonrası ekonomiye geçişi kolaylaştırır.

- **Geliri arttırır.** Bir karbon vergisinden elde edilen gelir, yeşil elektrik gibi alternatifleri sübvans etmek için kullanılabilir veya toplanan gelir, çevre kirliliğinin yol aıtığı hasarı onarmak için kullanılabilir. Alternatif olarak, KDV gibi diğer vergileri azaltmak için daha yüksek bir karbon vergisi kullanılabilir.

- **Sosyal olarak verimli bir sonuca yol açar.** İnsanlar sosyal bedel ödüyor ve serbest piyasada gördüğümüz aşırı tüketimin üstesinden geliyor.

- **Çevreyi geliştirir.** Daha yüksek vergilerle, şirketler kirliliği azaltacak ve daha düşük çevresel etkiye sahip alternatifler arayacaklar. Örneğin, güneş enerjisi geleneksel fosil yakıtlardan daha da rekabetçi hale getirecektir.

Karbon vergisinin sosyo-ekonomik hayata yapacağı katkılarla birlikte doğurabileceği bazı olumsuz neticelerin de olabileceği söylenilmektedir. Bunlar şu şekildedir; (Marronvd, 2015: 5-9).

- Dış maliyet düzeyini ve verginin ne kadar olması gerektiğini değerlendirmek zordur.
- Vergi kaçakçılığı olasılığı vardır. Daha yüksek vergiler şirketleri karbon emisyonlarını saklamaya teşvik edebilir.
- Talep esnek olmayan bir fiyat ise, talebi önemli ölçüde azaltmak için vergi çok yüksek olabilir. Kısa vadede, firmalar pek çok alternatifi

olduğunu düşünmeyebilirler. Gerçi, zamanla, daha fazla alternatif üretildiği için talep daha esnek hale gelecektir.

- Tüketiciler yeni vergileri sevmezler ve çoğu zaman ‘gelir nötr’ olacağına inanmazlar. Bu bir ekonomik argüman değil, ama politik bir gerçeklik ve neden uygulanmasının genellikle zor olduğunu açıklıyor.
- Küresel karbon vergisi, zayıf gelişmekte olan ülkelerde ekonomik aktiviteyi azaltabilir çünkü enerji maliyetlerindeki küçük artışı karşılayamazlar, ancak gelişmiş dünya sadece ödeme yapabilir. Ödemeye yönelik farklı yetenekleri yansıtacak bir karbon vergisine ihtiyaç duyulabilir.

2.4.3. Enerji Vergileri

Bu grup sabit amaçlı tüketilen enerji ürünleri ile ulaşım vergilerini kapsar. Dizel ve petrol ulaştırma amaçlı tüketilen en önemli enerji ürünüdür. Fuel-oil, doğal gaz, kömür ve elektrik, sabit amaçlı kullanılan enerji ürünleri içerisinde yer alır. Kirlilik vergileri kategorisi yerine enerji vergileri sınıfında değerlendirilen karbondioksit vergilerini vergi istatistiklerinden ayrı bir şekilde incelemek pek olası değildir, çünkü enerji vergileri ile iç içe geçmişlerdir, Ek olarak, diğer enerji vergileri için bir yedek olarak görülmektedirler ve bu vergilerden gelen gelir, kirlilik vergileri ile karşılaştırıldığında çok fazladır. Bu şu anlama gelir; karbondioksit vergilerini enerji vergilerinden ziyade kirlilik vergileri ile birleştirmek uluslararası karşılaştırma kriterlerine uymayabilir (Yavuz, 2011: 33).

Karbondioksit gibi sera gazı emisyonları, dünya atmosferinin ısınmasına neden olarak, ölümcül kuraklıklara, sellere ve diğer aşırı hava olaylarına neden olur. Enerji üzerindeki vergiler, küresel iklim değişikliğini azaltmaya yardımcı olabilir; karbon açısından zengin yakıtların fiyatlarını topluma uyguladıkları sosyal ve çevresel maliyetleri yansıtacak şekilde arttırabilirler. Karbon bazlı yakıtların yüksek fiyatları da güneş ve rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji kullanımını arttıracaktır .

Birçok uzman, enerji vergilerinin, Kyoto Protokolü kapsamındaki mevcut emisyon ticareti sisteminden küresel ısınmanın hızını azaltmada daha verimli olacağını savunmaktadır. Kyoto sistemi, onaylanan ülkeler için sınırlı miktarda emisyon kredisi sağlayarak sera gazı emisyon sınırlarını dayatmaktadır. Ancak bu emisyon kredileri ticarete açıktır, bu sayede varlıklı hükümetler ve güçlü endüstriler daha az kirleten ülkelere ve endüstrilere kredi satın alarak sorumluluktan kaçınırlar. Eleştirmenler, emisyon ticareti sisteminin sadece iklimsel düzeyde iklim değişikliğiyle ilgilenir. Ayrıca, enerji vergilerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak daha fazla yatırım için tahsis edilebilecek gelirleri artırma avantajı vardır.

OECD, enerji kullanımıyla ilgili vergilerin şeffaf bir politika sinyali sağladığını ve hükümetlerin enerji kullanımının olumsuz yan etkilerini azaltmak için sahip oldukları en etkili araçlardan biri olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yeni analizler, enerji vergilerinin enerji kullanımının olumsuz yan etkileri ile zayıf bir şekilde hizalandığını ve enerji kullanımını azaltma, enerji verimliliğini artırma ve daha az zararlı enerji formlarına geçişi azaltma çabaları üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (OECD, 2018: 13-17).

2.4.4. Ulaşım Vergileri

Motorlu araçlar kullanımı üzerinden alınan bu gruptaki vergiler kapsamında, uçaklar gibi diğer ulaşım araçları ve ulaşım ile alakalı servislerden alınan vergiler de girmektedir. Yıllık yol vergisi gibi tekrarlanan vergiler yanında alım satım ya da ihracat gibi üzerinden bir kerelikte alınabilmektedir. Hava deniz ve kara ulaşımında kullanılan araçlar çevreye emisyon bırakmaktadırlar. Ulaşım sektörünün gelişmesine paralel bir şekilde taşıt sayılarında görülen artışlar, çevreye bırakılan emisyon miktarını her geçen yıl daha da artırmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, dünyada motorlu taşıtların her yıl yaydığı CO₂ miktarı ortalama 900 milyon ton civarındadır. Gelişmiş ülkeler sahip oldukları büyük araç filoları dolayısıyla bu emisyonda en büyük pay sahibidirler (Çelikkaya, 2011: 61). Çeşitli vergiler yoluyla ülkeler artan emisyon miktarlarını kontrol almaya çalışmakta salınım oranlarını düşürmeye uğraşmaktadırlar. Kara taşımacılığında uygulanan yol vergisi araç kullanımını ve

bununla birlikte emisyonu azaltabilir. Yeşil dostu yakıt ve taşıtların kullanılması için teşvikler uygulanabilir. Toplu taşıma teşvik edilerek trafikteki mevcut araç miktarı azaltılabilir (Yavuz, 2011: 33).

2.4.5. Katı Atık Vergileri

Evsel atık olarak çöpleri, endüstriyel olarak da her türlü akışkan olmayan ve hacimsel atığı ifade eden, katı atıklar üzerine yüklenen vergilerin, önemli bir oranını çöp vergileri teşkil etmektedir. Türkçe kullanımda “Alan Doldurma Vergisi” olarak da geçmektedir. İki oranlı bir şekilde uygulanan katı atık vergisinde aktif kabul edilmeyen maddelere düşük oranlı vergi uygulanmaktadır. Bu maddeler; mineraller, düşük aktiviteli inorganik bileşenler, seramik ve beton materyaller, kalsiyum sülfat, kayalar ve topraklar, fırın cürüfları, kül, kalsiyum hidroksit, deniz suyu ve su ana grubuna ayrılmıştır. Söz konusu katı atık bu dokuz kalemden birisi içinde tasnif edilmiyor ise, standart vergi oranı uygulanmaktadır (Jamali, 2007: 200-2001).

Dünyada birçok ülkede atık yönetimi hiyerarşisi atık yönetiminin anahtar öğelerinden biri haline gelmiştir. Bu hiyerarşi en alt basamaktan üste doğru depolama, yakma, geri dönüşüm, tekrar kullanım ve koruma şeklindedir. (Bartelings vd, 2005: 3).

Katı atık vergisindeki amaç; atık miktarının aşağı seviyelere çekilerek çevrenin kirletilmesinin önüne geçmektir. Bu sayede çöp alanlarındaki metan gazı emisyonu, çevreye yayılan kirlilik, koku, nahoş görüntüler ve çöpün yanmasıyla oluşan toksit kirlenmeler en az düzeye inecektir. Son dönemlerde bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Geri dönüşüm konusunda yapılan yatırımlar ile önemli miktarda katı atık geri dönüştürülmüştür. Katı atık vergilemesinde, vergi ile atığın hacimsel boyutu doğru orantılıdır. Bu nedenle tüketiciler hacimsel olarak daha az atık oluşturacak ürünler tercih ettiğinden çevre kirliliği konusunda bu oranlama etkili olmaktadır. Bu tip vergilendirilmede evsel atıklar ile endüstriyel atıkların vergilendirilmesinde de farklı uygulamalara gidilebilir. Çünkü endüstriyel atıkların

çevrede oluşturacağı tahribat daha yüksek olacağından vergilendirmesi de daha yüksektir (Çelikkaya, 2011: 106).

2.4.6. Ürün Vergileri

Ürün vergileri; üretimi, kullanımı ya da bertaraf edilmesi esnasında çevrede kirlilik oluşturan ürünler üzerinde tatbik edilen vergilerdir. Verginin miktarı, ürünün çevreye verdiği zararla orantılı olmalıdır. Amaç, üretim ve tüketiminin çevreye zarar verdiği ürün ve teknolojilerden daha az zararlı ürün ve teknolojilere geçişi teşvik etmektir.

Emisyon ölçümlerinin mümkün olmadığı durumlarda ürün vergileri emisyon vergilerinin yerine tatbik edilebilmektedir. Ürün vergilerindeki kıstaslar içermiş olduğu çevreye zararlı madde birimi esas alınarak hesaplanacağı gibi, vergilendirmedeki amaç söz konusu ürünün kullanımı azaltmak ise, bu ürünün her birimi başına da hesaplanabilir. Ürün vergileri, nihai ürünler ya da ara malları üzerinden de hesaplanabilir. Nihai ürünler üzerine tatbik edildiğinde yaygın bir şekilde son-ürün vergileri ya da tüketim vergileri şeklinde de isimlendirilir. Tüketici talebi ile çevre kirlenmesi arasında çok yakın bir ilişkinin olması durumunda bu tür tüketim vergileri daha uygun olabilmektedir. Ara ürünlere veya ham madelere tatbik edildiğinde bu tür vergiler, girdi vergileri şeklinde de isimlendirilmektedir (Yavuz, 2001: 35).

2.4.7. Geri Dönüşüm Vergileri

Katı atık yönetimi büyük nüfus yoğunluğu olan ülkelerde acil bir sorun haline gelmiştir. Buna göre, kaynak azaltma ve geri dönüşüm yoluyla atık azaltımı giderek daha önemli hale gelmiştir. Öncelikle, verimli üretim fonksiyonlarından, yan ürün olarak atık ile üretim süreçlerinden faydalanabiliriz. Yeni hurda olarak elde edilen atık, hammaddenin satın alınmasını azaltmak için ek girdiler kullanılarak kısmen geri dönüştürülebilir. Tamamen geri dönüştürülemeyen atık, firmanın maliyetini de beraberinde getirecektir.

Geri dönüşümün öneminin arttığı bu süreçte geri dönüşümü sağlamak için uygulanan vergilerde yaygınlaşmaktadır. Uygulanan bu vergilerle, maddeler çevreye bırakılmak yerine toplanarak geri dönüşüm sürecine sokulabilir ve çevrenin daha az kirlenmesi sağlanabilir. Bu vergi grubu kendi içinde atık pil ve akümülatör vergileri ve ambalaj vergileri şeklinde de tasnif edilmektedir.

2.4.7.1. ATIK PİL VE AKÜMÜLATÖR VERGİLERİ

Piller ve akümülatörler, günlük kullanılan birçok ürün, cihaz ve servisin doğru şekilde çalışmasını ve toplumumuzda vazgeçilmez bir enerji kaynağı olmasını sağlamak için önemli bir rol oynamaktadır. Her yıl Avrupa Birliği'ne yaklaşık 800.000 ton otomotiv aküsü, 190.000 ton endüstriyel pil ve 160.000 ton tüketici aküsü girmektedir. Bu pillerin ve akümülatörlerin bileşenlerinin birçoğu, çevreye zararlı maddelerin salınmasını önleyerek geri dönüştürülebilir ve ayrıca önemli ürünlere ve üretim süreçlerine değerli malzemeler sağlayabilir. Tüm bu piller, hayatlarının sonunda uygun şekilde toplanıp geri dönüştürülmez ise bu da tehlikeli maddeleri serbest bırakma riskini artırır ve kaynak israfı oluşturur.

Kentsel ve diğer atıklar çerçevesinde pillerin geri dönüşümünün özel bir zorunluluk arz ettiği düşünülmektedir. Çünkü bu atıkların yoğaltımının yakmak ya da toprağa gömülerek gerçekleştirilmesi içerdiği kimyevi maddeler itibariyle çevreyi tehdit etmektedir. Bu sebeplerle doğası gereği geri dönüştürülme imkanı olan bu malzemenin pazar değeri de bulunmaktadır. Ancak özel yöntemlerle toplanabilmesi ise geri dönüşüm maliyetlerini artırmaktadır. Bu nedenlerle bazı ülkelerde uygulanmaya konulan atık pil ve akümülatör vergileri ile bunların çevreye zarar vermeyecek şekilde toplanması, geri dönüşümünün kolaylaştırılması ve şarj edilebilir pillerin kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir (Jamali, 2007: 260).

Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Polonya, Portekiz ve İsviçre gibi birçok Avrupa ülkesinde pil ve akümülatör vergileri uygulanmaktadır (Oosterhuis, 2009: 116).

2.4.7.2. AMBALAJ VERGİLERİ

Ağırlık ve hacimsel atığın azalması, ambalajların çevreye duyarlı madde ve malzemelerden yapılması ve ambalajlı malzemelerinin geri dönüşümünün sağlanması amacıyla uygulanan ambalaj vergileri çevre kirliliğinin önlenmesi açısından önemi giderek artmaktadır. Çevre kirliliğine neden olması yanında geri dönüşümü sağlanmadığı takdirde ekonomik kayıplara neden olan ambalaj atıklar, uyulamaya konulan bu vergi yolu ile hem ekonomiye kazandırılmakta hem de çevre kirliliğinin önüne geçilmektedir. Ancak Ambalaj vergisinin uygulanmasından kaynaklanan bazı nedenlerle de eleştirilmektedir. Vergilendirilmiş malların vergilendirilmemiş alternatiflerinin yarattığı adaletsizlik dile getirilmektedir. Ayrıca üreticiler, ürünlerinin yol açtığı atığın, toplam katı atık oranıyla kıyaslandığında önemsiz oranlarda olduğunu iddia etmektedirler. Bu itirazlara rağmen ambalaj vergileri gün geçtikçe yaygınlaşmakta ve uygulayan ülke sayısı hızla artmaktadır (Jamali, 2007: 263-265).

2.4.8. Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Vergiler

Doğal kaynaklar, dünyanın jeoloji, toprak, hava, su ve tüm canlıları içeren doğal varlık stoklarının toplamıdır. Bu stok yenilenebilir (örneğin su, bitki ve hayvanlar) ve insanların birçok farklı yarar veya akıştan türediği yenilenemeyen (örneğin mineraller) kaynaklardan yapılır. Bu akışlar iş ve topluma değer katar, farklı amaçlar için para kazanılıp vergilendirilebilir bir değerdir. Dolayısıyla, doğal kaynaklar bir değer deposunu temsil eder ve finansal ve beşeri sermaye gibi bir şekilde vergilendirilen diğer sermaye biçimlerinden farklı değildir. Doğal kaynak vergileri daha çok değerli maden ve petrolün çıkartıldığı madenin kira bedeli üzerinden alınır. Bu nedenle, örneğin, ürünlerin fiyatları üzerine konan ve fiyatları arttırıcı etkisi olan diğer çevre vergileri gibi fiyatları arttırmazlar. Doğal kaynakların vergi reformlarının amacı, doğal kaynakların tüketilmemesi ve ekosistem hizmetlerinden sürdürülebilir bir şekilde faydalanılmasının sağlanmasıdır (Financin Solutions/www.undp.org).

Nitekim çevresel vergilere ihtiyaç duyulmasına sebep olan en temel faktörlerden biri doğal kaynakların sorumsuz bir şekilde tüketilmesi ve bunun sonucunda yaşanan küresel ekolojik problemler olmuştur. 1987 Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonun Sürdürülebilir Kalkınma tanımında “Gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden” şeklindeki ifade de yer bulmuştur.

Yeni gelirler oluşturmanın yanı sıra (vergi reformları vergi mükellefine tarafsız olacak şekilde tasarlanabilse bile) doğal kaynaklar vergileri, ücretler ve harçlar, kıt doğal kaynakların tüketilmesinin gerçek maliyetinin içselleştirilmesi yoluyla piyasa başarısızlıklarının giderilmesine yardımcı olabilir. Tüketilenin fiyatı arttığında ve yenilenebilir kaynakların toparlanmasını sağlaması durumunda insanlar ve firmalar daha az tüketecekler. Bu vergilerden elde edilen gelir, doğal stoğun yenilenmesi için yeniden yatırılırsa, kayıp sermayenin ikame edilmesi veya yenilenmesi doğrudan veya dolaylı olarak yardımcı olabilir. Örneğin, Mali’de odun vergisinden elde edilen gelirler, ormanları korumak ve orman topluluklarındaki toplu yatırımları finanse etmek için kamu desteğinin maliyetlerini karşılamak için kullanılır. Benzer şekilde, Letonya’da Doğal Kaynak Vergisinden alınan ödemelerin yüzde 60’ı yerel yönetimlere veya çevre korumaya aktarılmaktadır (Financin Solutions/www.undp.org).

Doğal sermayeye uygulanan vergiler ve harçlar hacimsel kullanım ücretlerini (Örneğin metre küp başına hasat edilen odun hacmini veya metrik su ücretlerini) içerir; kaynak kiralama veya telif hakları; ihraç veya tahsis noktasında alınan ücretler veya harçlar ve/veya transfer veya ticaret noktasında alınan ek ücretler. Vergilendirmeyle karşılaştırılabilecek bir başka seçenek, firmaların belirli bir yenilenebilir doğal kaynak stokunu kullanma hakkına teklif vermesi gerekliliğidir. Su vergilendirmesi tarihsel olarak, daha geniş bir nüfusa (temel insan hakkı) temiz suya erişiminin sağlanmasını denetleyen bir düzenleyici çerçevenin kurulması ile eşleştirilmiştir. Birçok ülkede, su hizmetleri devlet ve tüketici arasında aracılık etmekte ve su kaynaklarının soyutlanması için farklı kullanıcılardan zorunlu vergiler ve harçlar toplamaktadır. Bunlar genellikle hacimsel su tüketiminin tam bedeli

üzerinden ücretlendirilmez, ancak su arıtma, depolama, nakliye ve atık su arıtma maliyetlerini geri kazanmak için yeterli bir değere ayarlanır. Su hizmetleri, ya gerçek tüketime göre belirlenen bir miktar - götürü miktar - ya da ikisinin bir kombinasyonu olarak ödenir. Sulama, sanayi ve enerji için suya erişim genellikle, açıkça veya örtülü olarak sübvansede edilebilecek farklılaştırılmış masraflar uygulanarak, hane halkı kullanımına yönelik farklı yasal çerçeveler tarafından yönetilmektedir. Kategori, su ve atık su faturaları, mülk değerlendirmeleri, su kalitesinin iyileştirilmesine yönelik ücretler / ücretler ve su altyapısı rehabilitasyonunu finanse edebilecek geliştirici ücretleri gibi bir hizmet karşılığında alınan genel (yerel ve ulusal) vergileri ve özel harçları içerir. Su yönetimi hizmetleri için tahsis edilecek vergi işlemlerinin yaygınlaştırılması ya da Meksika'da olduğu gibi, su kullanım ücretlerinin ayrıcalıklı payının hidrolojik çevre hizmetleri programına doğru gittiği ekosistem hizmetleri için yapılan ödemeleri finanse etmek yaygındır. Sürdürülebilir tüketim seviyelerini elde etmek için su vergileri fikri, son zamanlarda Kuzey yarımkürede ve özellikle Kaliforniya, ABD'de kıtlık ve sık görülen kuraklıklarla ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkeleri (ör. Danimarka, Fransa ve Hollanda) verimli su kullanımı için bir teşvik sağlamak için vergi, harç ve vergiler oluşturmuştur. Vergi reformları ayrıca, su kaynaklarının daha sürdürülebilir kullanımı için teşvikler içerecek ve yenilikçi su teknolojilerinin benimsenmesini teşvik edecek şekilde tasarlanabilir. Örneğin, Avustralya'da Hükümet, yeni bir kuraklık döneminde, sulama sahiplerinin daha fazla su tasarrufu ve su tasarrufu sağlayan teknolojileri benimsemelerini teşvik etmek için bir dizi özel gelir vergisi indirimi getirmiştir. Doğal kaynaklar, genellikle hem gelir vergisi sistemi kapsamında hem de özel kaynak vergisine tabidir. Uygun şekilde tasarlanan gelir vergileri, sermaye gelirini tekdüze bir şekilde dahil etmeye çalışır (Financin Solutions/www.undp.org).

Vergilendirme yapısı, ekosistemler ve biyoçeşitlilik üzerindeki etkisiyle dinamik olarak bağlantılı olmalıdır: örneğin, bazı ticari yüksek değerli türlerin (günlük olarak çevre için zararlı olan) aşırı kullanımı, vergilendirme yoluyla teşvik edilebilir veya edilmeyebilir. Vergiler aynı zamanda orman kaynaklarının daha sürdürülebilir şekilde kullanılması için teşvikler sağlayabilir, örneğin belirli sertifikalar alan şirketler için indirim ve vergi indirimleri sağlayarak. Orman ve

kereste, ormanlar için ana vergilendirme kaynakları olsa da, odun dışı orman ürünleri (örneğin fındık, tohumlar, meyveler, mantarlar, yağlar, yapraklar, şifalı bitkiler, vs.) de vergilendirilebilir (Financin Solutions/www.undp.org).

2.4.9. Vergisel Farklılaştırma ile Oluşanlar

Yeni vergiler koymak yerine var olan vergilerde bazı düzenlemelere gidilmesinin esas olduğu bu uygulamada, çevre koruma düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Yapılan düzenlemelerle çevreye zarar veren ürünler fazla oranlarda çevreye zararsız ürünler ise düşük oranlarda vergilendirme prensibi tatbik edilmektedir. Tatbik alanı yaygın bir şekilde dolaylı vergiler olan bu yaklaşımda, özellikle son dönemlerde çevreyi kirleten ürünlerin tüketimini azaltmak için yüksek oranlarda vergilendirmeye gidilmektedir. Bunun tüm ülkelerde görülen örneği ise, kurşunsuz benzini teşvik etmek amacıyla salınımı daha yüksek olan yakıtların farklı vergilendirilmesidir. Günümüzde bu tür diferansiyel vergilemeyi İngiltere, Almanya, Japonya, İtalya gibi gelişmiş ülkelerde görmek mümkündür. Bu ülkelerde motorlu taşıtlar vergisi emisyon üzerinde etkili olan motor hacmi gibi değişkenler üzerinden belirlenmektedir (Yavuz, 2011: 38).

2.4.10. Vergisel ve Diğer Avantaj Sağlayanlar

Üreticilerin var olan bazı vergisel avantajlardan faydalanmaları amacıyla teşviklerin verildiği bu sistemde, üreticileri çevre dostu ürünler tüketmeye sevk ederek bazı avantajlar elde etmesi ve çevrenin bu yolla korunması amaçlanmıştır. Vergisel avantajlardan faydalanmak üreticinin maliyetlerinin aşağıya çekilmesine neden olacak dolayısıyla çevreye yararlı teknolojiler kullanmaya devam edecektir. Mesela, kirlilik kontrolüne ilişkin duyarlılığa sahip ekipmanların kurulması halinde, tatbik edilen kurumlar vergisi sistemi, bahsedilen firmaya, oransal bir azaltım sağlamasına rağmen, hızlandırılmış amortisman olanaklarından faydalanma gibi imkanları oluşturacak hale gelebilir. Çok sayıda ülkede, çevresel hassasiyetli yatırımlara, kirliliğin kontrolüne ilişkin ekipmanların kurulumuna ya da bu yöndeki Ar&Ge çalışmalarına bu şekilde olanaklar verilmektedir (Yavuz, 2011: 38).

2.4.10.1. TURİZM VERGİLERİ

Son birkaç on yılda, turizm hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Çevre kirliliğinin turizmi etkilemesinin yanı sıra turizmin de çevre kirliliği yarattığı bir gerçektir. Dolayısıyla bu büyümenin belli maliyetlerden muaf olmadığı açıktır. Ekonomistlerin ilgisi, dışsallıklar olarak görülen turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine giderek daha fazla yöneliyor. Yukarıda belirtilen sonuçlara odaklanarak, uygun ekonomik araçların yardımıyla, hem dış çevresel maliyetlerin varlığını, hem de içselleştirilmesinin gerekliliğini teyit etmektir.

2.4.10.2. HAMMADDE VERGİLERİ

Hammadde çıkarılması, sonuç olarak kara, hava ve suya emisyon şeklinde atık olarak sonuçlanacaktır. Bu nedenle, madde kullanımı üzerindeki etki, atık politikalarının sonuçlarının geri dönüştürülmüş ve son üretime gönderilecek miktarlara olan etkilerinden daha bilgilendirici bir göstergedir. Atık ile ilgili verimsizliklerin başlıca nedenleri arasında, hammaddenin dolaylı sübvansiyonunu içeren önyargılı vergi politikaları ve düzenlemeleri bulunmaktadır. Hammaddelerin daha ağır vergilendirilmesi ve daha az vergilendirme, genel maliyetleri artırmadan, kaynakların sosyal değerini daha iyi yansıtan göreceli faktör fiyatlarındaki değişikliklere katkıda bulunur.

Hammadde kaynakları (ilk kez kullanılan kaynaklar) vergilendiren bir politika, sınırlı bir şekilde korunmanın bir yolu olabilir. Bu tür vergi, daha az zararlı madde kullanımını teşvik ederek çevresel hasarı da azaltabilir. Aynı amaca hizmet eden geri dönüştürülmüş malzemeler, ham madde çıkarma ile ilgili atık ve emisyonları önlemektedir. Kamu politikası perspektifinden, hammadde kaynaklarına özgü vergilerin uygulanması hem mali hem de çevresel argümanlar tarafından motive edilebilir. Hammadde vergilendirmesinin en önemli sebebi kaynak tükenmesidir. Bir vergi ile kaynak çıkarma, çıkarma oranı düşecek ve kaynak hızlı olarak tükenmeyecektir. Bu durum piyasada hammadde kıtlığına neden olabilir, böylece kaynak kıtlaştığında, böylelikle kaynağın fiyatı yükselecek ve bu da diğer

kaynaklara ikame edilmeyi teşvik edecektir. “Kirleten öder” ilkesine göre dizayn edilen bir materyal vergisi ile kirletici, hem kullanılan materyalin bütün maliyetine katlanır hem de yol açtığı kirliliği azaltma yönünde teşvik edilmiş olur (Södörholm, 2011: 7-8).

2.4.10.3. GÜRÜLTÜ VERGİSİ

Günümüzde insanlar hem yaşam hem de çalışma ortamlarında gürültü ile temas ediyorlar. Gürültü kaynakları arasında uçak, karayolu araçları, demiryolu araçları, inşaat ve peyzaj ekipmanları, ev ve araba stereo sistemleri, ev aletleri ve elektrikli aletler bulunmaktadır. Gürültü herhangi bir istenmeyen ses olarak tanımlanabilir. Ses seviyesine ve maruz kalma süresine bağlı olarak, fiziksel, zihinsel ya da sosyal refah üzerinde aşağıdaki olumsuz etkilerden herhangi birine neden olabileceğinden, istenmeyen şu sonuçları doğurabilir: sıkıntı, iletişim bozukluğu, dinlenme problemi, uyku ve konsantrasyon bozukluğu; veya işitme kaybı. Bazı araştırmalar, yukarıda tarif edilen olumsuz etkilerin, stresle ilişkili hastalıkların gelişme riskini arttırmak için vücut üzerinde yeterli strese neden olabilmektedir. Bu bağlamda gürültü kaynaklarının çevreye verdiği zararı minimize edebilmek amacıyla vergilendirilmeye gidilmektedir. Bu tür vergiler ağırlıklı olarak hava taşımacılığından alınır. Nüfusun artması ve şehirlerin genişlemesiyle, şehir dışlarına kurulmuş olan hava alanları, şehir sınırlarına yaklaşmıştır. Bunun sonucunda ise uçakların çıkardığı gürültünün sınırlanması gerekmiştir. Uçakların iniş ve kalkış sırasında çıkardıkları gürültüyle doğru orantılı olarak vergiler belirlenmektedir (Yavuz, 2011: 38).

2.4.10.4. YEŞİL VERGİ VE GAYRİMENKUL VERGİSİ

Binaların inşası esnasında enerji tasarrufu sağlayan ve çevreye duyarlı malzemelerin kullanılması için uygulanan teşviklerden oluşan yeşil bina vergileri ile bina inşası sırasında, havalandırma sistemi, ısı tasarruf sistemi, elektrik ve suyu verimli kullanmaya yarayan sistemlerin kullanılması halinde vergi indirimleri tatbik

edilecektir. Bu yolla ısı ve enerjiden tasarruf sağlanacak ve kaynaklar daha verimli bir şekilde kullanılacaktır.

2.5. EKOLOJİK VERGİLER KONUSUNDA DÜNYADAKİ UYGULAMALAR

Küresel topluluk, çevresel sorunlarla uğraşırken muazzam zorluklarla karşı karşıyadır. Kirlilik ve ekolojik bozulma problemleri, bölgesel ve yerel olarak olabileceği gibi ulusal devletler ile sınırlı değildir, fakat bunlar bir bütün olarak yeryüzündeki yaşam koşullarını etkiler. İklim değişikliğini engellemek için sera gazlarını azaltmanın aciliyeti, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Dokümanı tarafından belgelenmiştir.

Çevresel vergilerin amacı, zararlı madde veya faaliyetlerin kullanımının veya tüketiminin kapsamını ve miktarını veya kaynak tüketimini azaltmaktır. Verginin uygulanması iyi hedeflendiğinde, vergiyi ödeyen konunun maliyetine eklenir. Bir ülke veya bölgedeki bir üreticiye maliyetlerin eklenmesi, bu ülke veya bölge dışındaki üreticilere dayatılamaz. Elbette yerel üreticinin rekabet gücü üzerinde etkili olabilir. Sonuç olarak, çevre standartlarının daha yüksek olduğu coğrafi alanlarda kirletici faaliyetler azaltılabilir ve düzenleyici rejimleri olan yerlerde rakiplerin artması veya devralınması olabilir. Bu nedenle hükümetler, bir gecede piyasa rekabeti şartlarını önemli ölçüde değiştiren ani vergilerden ziyade, dönem içinde aşamalı olarak yeni bir çevre vergisinin pürüzsüz bir şekilde uygulanmasını dikkate almaktadırlar. Bu başlık altında dünya ekonomisinde hem üretim hem de tüketim konusunda öncü diyebileceğimiz ülkelerin ekolojik vergilere olan yaklaşımları ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri

Metcalf, “Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çevre vergilerinin erdem gibi olduğunu, çok tartışıldığı ama çok az uygulandığını” belirtmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD) çevresel vergilendirmenin, diğer gelişmiş

ülkelerdeki çevre vergilerine ya da verimli bir şekilde verilebilecek seviyelere göre çok düşüktür. ABD'deki en büyük mevcut çevre vergisi, motor yakıt tüketimidir. Motor vergisi, 2005'te ABD çevre vergi gelirlerinin yaklaşık % 94'ünü oluşturuyordu. Kalan gelir çeşitli daha küçük vergilerdendir. Bunlardan bazıları amaçlanmışken özellikle düşük yakıt tüketen araçlarda teşvikler (Örneğin “gaz avcısı”), çoğu çevresel sorunları düzeltmek için para toplamak için tasarlanmıştır (Örneğin, Petrol Yayılımı Sorumluluk Fonu Fonu'na ya da tüketim vergisini finanse etmek için petrol üzerinde bir tüketim vergisi). Bu vergiler, kirlilik emisyonları ile sıkı bir şekilde bağlantılı değildir. ABD'nin, hem gelişmiş vergi gelirleri hem de GSYH bakımından diğer gelişmiş ülkelere göre düşük çevresel vergileri vardır. OECD ülkelerindeki ortalama çevresel vergi oranının GSYİH'nin %2.23'ü olduğunu gösterirken, ABD'de GSYİH'nin sadece % 0.9'u kadardır (Williams, 20015: 11).

Çevre kirliliği ile mücadele konusunda bazı yerel yönetimler ön sıralarda yer almasına rağmen, genel anlamda ABD'nin çok fazla tecrübesi yoktur. Örnek olarak, Washington, çöp alanlarına giren katı atık hacmini azaltmak için çöp toplamanın fiyatlandırılması için yenilikçi ve etkili bir “yeşil ücret” stratejisi uygulamaya koymuştu. Bazı federal politikalar bazı kirlilik yükü özelliklerini benimsedi. Ancak bunlar öncelikli olarak kirliliği caydırmaktan ziyade gelir elde etmeyi amaçlamıştı. 1989 yılında, stratosferik ozonu tüketen ve güçlü sera gazı olan 43 kloroflorokarbonlar üzerinde bir tüketim vergisi yürürlüğe koydu. Montreal Protokolü ve 1990'daki Londra Revizyonlarının bir parçası olarak ABD, diğer ülkelerle tüm kloroflorokarbonları 2000 yılına kadar ertelemeye karar verdi. Uluslararası müzakereler, emisyonların ne kadar sınırlandırılacağına ve uluslararası kontrol yükünün nasıl tahsis edileceğine odaklanmaktadır. Ulusal hedefler veya standartlar üzerinde mutabık kalınmışsa, ABD hedeflerine ulaşmanın yollarını bulmalıdır. CO₂'nin küresel ısınma olgusuna verdiği zarar ve CO₂ üreten fosil yakıt yakmanın ABD ekonomisinde oynadığı merkezi rol göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik anlaşmazlıkları en aza indirmenin ve uluslararası anlaşmalara uyumun önemli bir parçası olacaktır (Williams, 20015: 11).

2.5.2. Japonya

1950’li yıllardan buyana uluslararası antlaşmaların ön gördüğü şekilde Japonya’da çevrenin korunması için adımlar atılmaktadır. 1983 yılında kirlilikle ilgili sağlık hasar tazminatı yasası yürürlüğe konulmuş ve “ücret” oluşturulmuştur. Bu ücretin Japon merkezi hükümeti tarafından ilk çere vergisi olduğu söylenebilir. İlk kez, Tokyo Büyükşehir Hükümeti “Çevre dostu daha fazla kullanımı teşvik etmek için bir vergi planı” kullandı. Bu sözcük, CO₂ emisyonlarının azaltılması amacıyla ekonomik teşvikler anlamına gelmektedir. Tokyo Büyükşehir Hükümeti 1999 yılında kararını değiştirdi ve 2001 yılında otomobil vergisine ilişkin ücretleri ele almaya başladı. Daha sonra İçişleri ve İletişim Bakanlığı bu kavramı geliştirdi ve Otomobil Komitesi bu yöntemi kullanarak vergi değişikliğini tartıştı. İkinci yerel yönetim kapsamında yerel çevre ile ilgili verginin genişletilmesi ve vergi gelirlerinin ulusal düzeyden bölgesel düzeye kaydırılması kararlaştırıldı (Lee vd., 2012: 1-9).

1999 Omnibus Ademi Merkeziyet Yasası’ndan bu yana, yerel yönetimlerin birçoğu yerel vergi özerkliği ile yeni vergileri tartışmaktadırlar. Sonuç olarak, birçok yerel yönetim, “endüstriyel atık vergisi” ve çevre koruma amacıyla “Orman koruma vergisi” getirmiştir. Bütün bunlar Japon halkının ekonomik büyümeyi ve ekonomik verimliliği ekonomik dengeyi ve çevresel sürdürülebilirliği dengelemeyi tercih ettiğini göstermektedir. Japon yerel yönetimleri, İngiltere ve İtalya, Fransa ve benzeriyle karşılaştırıldığında kamu hizmetlerinin büyük bir bölümünü oluşturuyor. Japon yerel yönetimleri çevre politikasını tartışıyor çünkü Japon yerel yönetimleri çevre politikalarında büyük bir rol üstleniyor. Ancak, mevcut yerel çevresel vergi gelirleri düşüktür (Lee vd., 2012: 1-9).

Japonya, Kyoto Protokolü’nün anlaşmasından hemen sonra, 1997’den beri iklim değişikliğiyle mücadele tedbirlerinin benimsenmesi için bastırıyor. Örneğin, Küresel Isınma ile Mücadele Tedbirlerinin Teşviki Hakkında Kanun, 1998’de yürürlüğe girmiştir. Ancak, bu yasa, iş çevreleri ve ev halklarının, karbon vergileri veya emisyon ticareti sistemleri (ETS) gibi herhangi bir zorlayıcı politika aracı olmaksızın, emisyonlarını azaltmaya çalışmasını gerektirmiştir (Lee vd, 2012: 1-9).

2009 yılında Japon Hükümeti, Küresel Isınma Önlemleri Hakkında Temel Yasanın tasarısını meclise sundu. Tasarıda, sera gazı emisyonlarını 2020 yılında 1990 seviyesinin % 25 altına ve orta vadede 2050 yılında 1990 seviyesinin % 80 altında olan uzun vadeli bir hedefe düşürmek için orta vadeli bir hedef belirlendi. Diğer hedefler arasında toplam birincil enerji içerisinde yenilenebilir enerjinin payının artırılması yer alıyor. 2020'ye kadar %10'luk bir kaynak sağlanması öngörülmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için alınacak önlemler, karbon vergileri ve aynı zamanda ETS için öneriler içeriyordu. Emisyon ticareti için Kurumsal Tasarım Komitesi 2000 yılında Çevre Ajansı tarafından kurulmuş ve ulusal düzeyde bir ETS'nin tanıtımını incelemeye başlamıştır. Komite, Japon Protokolü'nün Kyoto Protokolü kapsamında sera gazı azaltma hedefine ulaşmak için bir iç önlem olarak ETS'yi araştırmıştır. Bununla birlikte, 2011 yılındaki tsunamiden sonra küresel ısınma etkilerinin azaltılması ve enerji tasarrufu için bastırılması perspektifinden yola çıkarak, Japonya'da bir karbon vergisi (küresel ısınma önlemleri karbondioksit vergisine ilişkin özel hükümler) getirilmesi yönünde kararlı bir baskı yaşandı. Sonuç olarak, hükümet, şu andaki petrol ve kömür vergisinin karbon oranına bağlı olarak oranları artıracaktır (Lee vd, 2012: 1-9).

2.5.3. Almanya

Yetmişli yılların sonlarından ve seksenlerin başından bu yana tartışılan fikirlerden yola çıkarak, Almanya'nın kırmızı-yeşil koalisyon hükümeti, 1 Nisan 1999'da enerji ve kaynak tüketimini daha pahalı hale getirmek ve işçilik maliyetini düşürmek için tasarlanmış bir dizi ekolojik vergi kararı aldı. Vergiler kademeli bir şekilde uygulamaya konuldu. İlk olarak elektrikle ilgili vergi, madeni yağ vergisi, ısıtma yağı vergisi ve gaz vergisi arttı. Emeklilik katkı payları azaltarak işçilik maliyetleri azaltıldı. 2002 yılı sonuna kadar, yeni vergiler 39.3 milyar Euro'dan fazla gelir getirmişti. Buna ek olarak, yılda 150 milyon avroya varan ekolojik gelirlerden bazıları yenilenebilir enerjiyi teşvik etmek için kullanılmaktadır. Bu kabaca yenilenebilir enerji kaynaklarından alınan ekolojik vergiye eşittir (www.feasta.org).

Ekolojik vergi reformunun olumlu etkileri, 2002 yılının başlarında Federal Çevre Bürosu (Umweltbundesamt) tarafından vurgulanmıştı. Bu raporda, 2002 yılı sonuna kadar, eko-projeksiyonların, CO₂ emisyonlarını 7 milyondan fazla azalttığı belirtildi. Aynı zamanda yaklaşık 60.000 yeni iş yarattığını belirtilmiştir. Almanya'da çevre vergisi uygulamaları enerji alanında yoğunlaşmıştır. Enerji ve taşımacılık dışında kirliliğin azaltılmasına yönelik diğer çevre vergilerinin pek yaygın olmadığı görülmektedir. Atık su, tehlikeli atık ve uçak gürültüsü enerji ve taşımacılık dışındaki başlıca vergi tabanlarıdır. Uçak gürültüsü vergisinden elde edilen gelirler gürültünün azaltılmasına yönelik olarak kullanılmakla birlikte, bu verginin özendirici bir etkisi bulunmamaktadır (EEA, 2006: 26).

2.5.4. İngiltere

Son yıllarda İngiltere hükümeti çevresel gelişime katkıda bulunmayı amaçlayan vergilerin çeşitliliğini artırdı. 2014 yılında, çevre ile ilgili vergilerin gelirleri 44,6 milyar sterlin seviyesinde gerçekleşti. Bu, İngiltere'nin GSYİH'nin %2.5'ine denk gelmiştir. Zaman serilerine bir bütün olarak bakıldığında, GSYİH'nin payı olarak çevresel vergiler, %2 ile %3 arasında geniş bir tutarlılık düzeyinde kalmıştır. Toplam vergi ve sosyal katkıların yüzdesi olarak çevresel vergi geliri, zaman serilerinde daha oynaktır. 1998 yılında sosyal katkının %8.6'sında zirveye çıktıktan sonra, çevre vergilerinin eğilimi düştü ve 2006 yılında sosyal katkı %6.6'sına düştü. 2009 yılında, en son ekonomik kriz sonrasında diğer hükümet gelirlerindeki düşüşün olası bir sonucu olarak, sosyal katkı kapsamındaki çevre vergileri %7.6'ya yükseldi. O zamandan bu yana, çevresel vergilerin önemi büyük ölçüde tutarlı kalmıştır Enerji vergileri, enerji üretimi ve hem ulaştırma hem de durağan amaçlar için kullanılan enerji ürünleri (örneğin kömür, petrol ürünleri, doğal gaz ve elektrik) vergilerini içerir. 2014 yılında, çevre vergisinden elde edilen tüm gelirlerin yaklaşık dörtte üçü (%72.9) enerji vergileridir. Enerji vergilerine en çok katkı yapan vergi hidrokarbon yağları vergisi idi (nakliye yakıtları vergileri de dahil). 2014 yılında bu vergi, tüm vergilerden %83.4'ünü ve tüm çevre vergilerinden elde edilen toplam gelirlerin % 60.8'ini oluşturmaktadır. Taşımacılık vergileri, diğer taşıtlar ve ilgili taşımacılık hizmetleri üzerindeki vergiler de dahil olmakla birlikte,

esas olarak motorlu taşıtların mülkiyeti ve kullanımı ile ilgili vergilerden oluşmaktadır. 2014 yılında ulaştırma vergileri tüm çevre vergisi gelirlerinin %23.7'sini oluşturmuştur. Hane halkı tarafından ödenen motorlu taşıtlar vergisi, en önemli katkıyı yaptı ve 2014 yılında toplam taşıma vergisi gelirinin %47.6'sını oluşturdu (www.ons.gov.uk).

2.5.5. Norveç

Norveç'in çevre vergilendirmesi konusunda uzun bir tecrübesi bulunmaktadır. Hava ve suya çevreye zararlı emisyonları azaltmak ve üretilen atık miktarını azaltmak için vergiler getirilmiştir. Vergi, tabii ki, çevre politikasında bir araç olarak vergiler kurulmadan çok önce çevresel bir etki yaratmıştır. Açık bir çevresel amacı olan ilk vergi, 1971'de madeni yağda kükürttan alınmıştır. Ancak, 1980'lerin sonuna ve 1990'ların başına kadar geniş çaplı çevresel vergilerin kullanılmadığı görülmüştür. Mineral gübreler, böcek ilaçları ve madeni yağ vergileri 1988'de, 1991'de benzin, oto dizel petrol, madeni yağ ve petrol sektörü (sadece açık deniz) için 2 vergisi, mineral yağ kükürt vergisi önemli ölçüde artırıldı. 1990'lı yılların başlarından bu yana, vergi araçları, temiz üretim ve tüketim modellerine yönelik teşviklerin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Son yıllarda elde edilen gelişmeler gelir bakımından oldukça küçüktür, ancak çevreye duyarlı teşvik edici etkilerle birlikte vergilerin uygulamaya konması ve geliştirilmesi açısından önemlidir. Başlıca başarılar, içecek ambalajı üzerine çevre vergisi (1994 yılı) ve çevresel etkilere göre farklılaşan nihai atık bertarafı (2000 yılı) üzerindeki verginin getirilmesi olmuştur. Kömür, kok ve rafinerilerdeki düşük kükürt vergisi, operasyonun sadece iki yıl sonrasında, 2001 yılı sonunda kaldırılmıştır. Son yıllarda da bazı indirgeme oranları olmuştur. Petrol ve açık deniz petrol faaliyetlerindeki CO₂ vergisinde, diğer yakıt sektörlerine oranla daha uyumlu hale getirilmiştir. Norveç'te, merkezi yönetim vergisi gelirinin %4.2'si, GSYİH'nın %1.6'sına (2006 bütçesine dayalı tahminler) eşdeğer olan çevre ve enerji vergilerinden kaynaklanmaktadır. Bu gelirin ana bir parçası, sadece çevresel bir amacı değil, aynı zamanda çevreye olumlu etkisi olan enerji tüketimi üzerindeki vergilerdir. Yeşil vergilendirme seviyesi OECD bölgesindeki en yüksek düzeylerden biridir. 1992 yılında Çevre Bakanlığı

Komisyonu'nun bir takibi olarak Çevre Bakanlığı çevre politikası araçları konusunda bir hazırlık komitesi oluşturmuştur. Komite, endüstriyel tesislerin ruhsatlandırılması için imtiyaz sistemini (bireysel emisyon izinleri), endüstriyel emisyonlardan kaynaklanan yerel kirliliğin azaltılmasında önemli işler gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, komite çevre yetkililerine sadeleştirme olanakları ve lisanslama esnekliğinin artırılması seçeneklerini önermiştir. Komitede, imtiyaz sistemine olası alternatifler de değerlendirildi. Endüstriyel kaynaklardan çoğu yerel kirlilik için imtiyaz sisteminin kullanılmasını tavsiye edilmiştir. Komisyon, iklim politikasının oluşturulmasında maliyet verimliliğinin temel bir prensip olduğunu varsaymıştır. Bu, politikaların sera gazı sektörler ve ülkeler arasında maliyet etkin bir şekilde formüle edilmesi gerektiği anlamına gelir. CO₂ emisyonları söz konusu olduğunda, bu, fosil yakıtların tüm ürünlerinin / kullanımının, prensip olarak, tüm ülkelerde birim emisyon başına aynı vergi taşınması gerektiği anlamına gelir. Komisyon, ülkeler genelinde optimal politika yapısını sağlamanın kısa vadede zor olacağını itiraf etmiştir. Bu nedenle Norveç'te CO₂ vergilerinin, Norveç'in iklim politikası alanında büyük bir rolünün olduğu düşünülmesi gereken bir olgudur. Bu durum, Norveç'te maliyet etkin bir CO₂ vergisi yapısının oluşturulması görevini karmaşıktır (www.regjeringen.no).

2.6. EKOLOJİK VERGİLERİN ÖNEMİ

1980'den bu yana, çevresel vergilerin gelirleri yavaş yavaş artmaktadır. 1997 yılında, çalışanlar ve işverenler tarafından sosyal güvenlik fonlarına (sosyal katkılar) ödenen toplam vergilerin % 7'sinden biraz daha azı ve katkı payları olmuştur. AB'deki kirletici faaliyetler ve ürünler üzerindeki vergiler küçüktür ve son 15 yılda önemli ölçüde artmamıştır. Danimarka ve Hollanda hariç olmak üzere, enerji vergileri AB üye ülkelerindeki çevresel vergilerin yarısından fazlasını kapsamaktadır. Enerji ve ulaşım vergileri, çoğu ülkede toplam gelirlerin% 90'ından fazlasını çevre vergilerinden sağlamaktadır.

Çevresel vergiler giderek daha çok çevre politikasının etkili araçları olarak görülüyor. Bu vergiler, ekonomik faaliyetlerin dış çevresel etkilerini hesaba katarak,

doğal kaynakları tüketen ve/veya çevreyi kirleten faaliyetler, ürünler ve hizmetler için daha adil fiyatlar oluşturur. Bu tür malların fiyatlarının çevre vergileri yoluyla artırılmasının genellikle tüketimi azaltması ve böylece çevre üzerindeki bazı baskıları hafifletmesi beklenmektedir. İdeal olarak, çevresel vergilerin kullanımındaki ve etkisindeki ilerlemeler, çevresel etkinliklerine ve ekonomik verimliliğine karşı ölçülmelidir. Vergilendirilen ürünlerin ve faaliyetlerin nispi fiyat artışı, vergilerin potansiyel etkisinin ilk göstergesi olarak alınabilir. Örneğin, enerji ürünlerinden elde edilen gelir arttığında enerji ürünlerinin gerçek fiyatı azalmıştır. Göstergeler, çevresel vergi gelirindeki eğilime genel bir bakış sunmaktadır. Yeni çevre vergileri, sabit bir toplam vergi geliri elde etmek için gelir vergisi ve sosyal katkılar gibi diğer doğrudan vergilerin yükünü hafifletmeye yardımcı olur. 'Ekolojik vergi reformu' genel olarak olumlu bir ekonomik etkiye sahip olduğu varsayılmaktadır; Emek maliyetini düşürür ve istihdamı artırabilir. "Çift temettü" terimi, söz konusu olumlu ekonomik etkiyi, çevresel etkilerin daha iyi fiyatlandırılmasıyla birlikte tanımlamak için kullanılır. Birçok ülke, çevre vergilerini çok çeşitli faaliyetlere, ürünlere ve hizmetlere uygular (Örneğin enerji, nakliye, kirletici maddeler, ambalaj, atık ürünler ve kimyasallar). Geçtiğimiz on yıl boyunca yapılan anketler ve çalışmalar, vergi ve harçların kullanımının arttığını göstermektedir (OECD, 1989, 1994, 1999; Avrupa Komisyonu).

2.6.1. Çevre Vergilerinin Büyümeye olan Etkisi

Devletlerin uyguladığı olduğu vergi politikalarının ekonominin büyümesi, girişimcilik ve istihdam gibi faaliyetler üzerindeki etkilerinin akademik ve politika çevrelerinde çok konuşulan ve tartışılan konular olduğu bilinmektedir. Siyasi ekonomi çevrelerindeki bu ihtilaflar özellikle yaşanan ekonomik buhranlar sonrası bütçelerinin toparlanmasıyla vergi indirimi şeklinde uygulanmıştır.

Verginin çeşidine ve uygulandığı ülkenin koşullarına göre ekonomik büyüme ile çevre vergilerinin ilişkisi ve çevre vergilerinin ekonomik büyümeye olan etkisi, farklılık gösterebilmektedir. Fakat genel olarak çevre vergileri de diğer vergiler gibi önemli bir gelir kaynağı olması yanında tüketicilerin tercihleri üzerinde etkileri de

söz konusu olmaktadır. Çevre vergileri, ürünlerin maliyetini artırdıkları için kişilerin ilave yatırım, tüketim ya da diğer yatırımlara daha az rağbet etmelerine neden olmaktadır. Böylece, insanların tüketim alışkanlıklarında çevreye daha hassas yaklaşımlarına neden olmaktadır. Çevreye karşı hassasiyet büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkelerindedir (Jamali, 2007: 285).

2.6.2. Çevre Vergilerinin Diğer Vergilere Etkisi

Ülkeler ekonomik sistemlerinin esnek ve daha verimli olmasını istemektedirler. Bu durum, pazar esnekliğinin artırılması, vergi sisteminin uyarlanması ve çevre politikalarının daha etkin olmasıyla gerçekleştirilecek bir amaçtır. 1980'lerin sonlarında itibaren OECD ülkelerinde önemli vergi reformları gerçekleştirilmiştir. Bu reformlarda iki nitelik ön plana çıkmaktadır. Birincisi, gerek kurumlar vergisinde gerek gelir vergisinde vergi oranları düşürülürken, bunun yanında özellikle özel tüketim vergileriyle ve katma değer vergisi (KDV) ile vergi tabanı genişletilmeye çalışılmıştır. Bu uygulamalarla çevresel vergiler diğer vergileri etkilemiştir. Yeni vergilerin hayata geçirilmesi yerine, var olan vergilere bazı avantajlar getirilerek çevrenin muhafazası bu yolla teşvik edilmek istenmiştir. Bu uygulamalarda büyük oranda enerji vergileri, akaryakıt vergileri ve motorlu taşıtlar vergileri etkilenmiştir. Çevre için önemli olan bu vergilerde düzenleme yoluna gidilmiştir. Her ülke kendisine has çevre problemlerine yönelik faaliyetler gerçekleştirerek bu vergilerin çevreyi muhafaza edici özellik kazanmalarını sağlamaktadır. Düzenlemelerin yetersiz veya mevcut vergilerin eksik kaldığı durumlarda çevre korunmasında problemler ortaya çıkabilir. Kendi problemleriyle ilgili bir şekilde her ülke, yeni vergiler uygulayarak bu problemlere çözümler geliştirebilir. Bir başka alternatif olarak da, yeşil vergi reformları yapılabilir. Yeni vergilerle birlikte, vergilerden sağlanan gelir ve verimin artırılarak çevrenin korunması sağlanabilir (Yavuz, 2011: 43).

2.6.3. Çevresel Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi

Ürün fiyatları üzerine etki eden çevre vergileri, fiyatların artmasına dolayısıyla da gelir dağılımına etki etmektedir. Çevre vergilerinin genelinde kirleten öder prensibi ile hareket edilmekte ve çevre kirliliğine sebep olan kişiler ya da kurumlar vergilendirilmekte ise de KDV gibi, dolaylı yollardan uygulanan çevresel düzenlemeler toplumun tüm bireyleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenlerle doğrudan düzenlemeler gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler bırakırken dolaylı düzenlemeler gelir dağılımını olumsuz etkileyebilmektedir.

Çevre vergileri ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli etkenlerin başında vergilerden elde edilen gelirlerin, nasıl kullanılacağına yönelik geliştirilen politikalar vardır. Çevre vergilerinden elde edilen gelir ile diğer vergilerin oranlarının düşürülmesi için bir politika yürütülüyor ise, düşürülecek kalemlerin ve oranların doğru tespit edilmesi oldukça önemlidir. Bu politikalar belirlenirken dar gelirli kesimlerin üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi öncelik olarak planlanırsa çevre vergilerinin gelir dağılımındaki etkileri olumlu neticeler gösterecektir. Eğer çevre vergileri bu amaçlarla kullanılmıyorsa dolaylı yollardan alınan çevre vergilerinin oluşturduğu baskı ile gelir dağılımında olumlu bir sonuç ortaya çıkmayacak vergi yükü daha da artacaktır (Akkaya ve Bakkal, 2006: 1-22).

2.6.4. Çevre Vergilerinin Yatırım Üzerindeki Etkileri

Yatırım açısından değerlendirildiğinde çevre vergilerinin, ekonomiler üzerinde ortaya çıkardığı faydalardan birisi, sermaye hareketliliği sağlaması ve teknolojik gelişmelere imkan tanımasıdır. Çevre vergileri işletmeleri çevreye duyarlı teknolojiler geliştirmeleri konusunda teşvik etmekte, bu durum ise, bu konuda yapılan yatırımların önünü açmakta ve sermaye aktarımına neden olmaktadır. Sermaye birikiminde yaşanan artışlar, gelir seviyesi ve büyüme oranları üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda teknolojik gelişmelerin vergisel anlamda teşvik edilmesi bu konudaki gelişmelerin önünü açan bir etmendir (Jamali, 2007: 122-124).

Mevcut teknolojilerle istenen çevresel koruma sağlanamadığı için çevreye duyarlı teknolojilerin geliştirilebilmesi bütün devletler için bir ihtiyaç durumundadır. Bunun için devletlerin özel sektöre karşı uygulayacağı vergisel avantajlar çok büyük teşvik olacaktır.

Çevre vergilerinin küresel baz da eşit oranlarda uygulanmaması veya hiç bir şekilde uygulanmamasından dolayı yatırımların bu ülkelere kaymasına da neden olabilmektedir. Çevre vergilerinin maliyet üzerinde oluşturduğu baskı, ürün fiyatlarına yansıdığından işletmeler karlarından taviz vermek istemediklerinden yatırımlarını çevre vergisi uygulamayan ülkelere kaydırabilmektedir. Bu durum ülkeler arasında olduğu gibi bazen aynı ülke içinde bölgeler arasında transfer şeklinde de gerçekleşmektedir. Günümüzde sıklıkla yaşanan bu transferler çevre vergilerinin uygulandığı ülkeler açısından olumsuz bir etken olarak görülse de Fakat uzun süreçlerde çevre vergisi uygulamayan ve bu konuda hassasiyet oluşmamış ülkelerde meydana gelen çevresel zararların bu ülkelerin ekonomilerine daha büyük oranda olumsuz neticeler oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenlerle çoğu ülke uzun vadeli düşünerek çevre vergisi konusunda taviz vermemektedir. Bu bağlamda vergilerin teknolojiyi teşvik edecek nitelikte düzenlenmesi ve vergilerde istikrarın sağlanması işletmeler açısından önemlidir. Çevre vergilerinin bu hedefler doğrultusunda düzenlenmesi neticesinde çevreye duyarlı ürünler ve ürün teknolojileri gelişmektedir (Jamali, 2007: 122-124).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE EKOLOJİK VERGİ YAKLAŞIMI

3.1. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE VERGİ UYGULAMALARI

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başlamasından itibaren bir güç odağının belirmesiyle ortaya çıkan vergi kavramı sonraki dönemlerde ekonomik hayatın giriftleşmesiyle çeşitlenmiş farklı alanlarda birçok vergi uygulaması hayata geçirilmiştir. Ülkelerin içinde bulunduğu siyasal, sosyal, mali ve ekonomik değişkenlere göre bazen vergiler kaldırılmış bazen tadil edilmiş ya da yeni vergi uygulamalarına geçilmiştir. Ülkemizde de çok farklı kalemlerde uygulanan vergilerin sayıca fazla olması hasebiyle bunların belirli sınıflamalar içerisinde analiz edilmesi gerekmektedir. Biz bu çalışmamızda Türk vergi sistemini vasıtalı ve vasıtasız olmak üzere iki kategori üzerinden değerlendireceğiz.

3.1.1. Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Dolaysız Vergiler

Vergi mükellefi olan kişi ya da kurum vergi borcunu kendi ödüyor ve başkalarına devredemiyor ise böyle vergiler dolaysız(vasıtasız) vergilerdir. Vergi sistemimizdeki dolaysız vergiler aşağıdaki gibidir.

3.1.1.1. GELİRDEN ALINAN VERGİLER

Çağdaş devlet anlayışı çerçevesinde günümüzde uygulanan vergilerin önemli bir kısmı gelirlere elde edilenler oluşturmaktadır. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi olmak üzere Türk vergi sisteminde, geliri vergilendiren iki ayrı vergi kalemi bulunmaktadır.

3.1.1.1.1. Gelir Vergisi

Gerçek kişilerin gelirlerini vergilendirmeye yönelik bir vergi olan gelir vergisi, Mükellefiyet kuralı olarak kişiye özgü bir kurum olmakla birlikte, yasa koyucunun belirli serbesti sınırları içerisinde aile gelirlerinin mükellefiyet açısından esas alınmasını uygun bulduğu da izlenmektedir. Herkesin mali gücüne göre vergi yüküne katılması anayasal bir görev olarak çeşitli ülke anayasalarında hüküm altına alınmıştır. Yasa gereği, işletmeler ve bireyler, herhangi bir vergi borcu olup olmadığını veya vergi iadesi için uygun olup olmadığını belirlemek için her yıl gelir vergisi beyannamesi vermelidir. Gelir vergisi, hükümetin faaliyetlerini finanse etmek ve kamuya hizmet etmek için kullandığı temel fon kaynağıdır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 1.Maddesine göre; gelir vergisi, “gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.” Gelir Vergisi Kanununun 2. maddesinde gelire giren kazanç ve iratlar açıklanmıştır ve bu çerçevede yedi kalemede kazanç ve gelir vergilendirilir. Bunlar; “ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlardır.” (Öncel, 2002: 232).

3.1.1.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, kurumlar ve şirketler tarafından elde edilen gelir ve kazançlar üzerinden alınmaktadır. İlgili yasada belirtilmiş olan kurumlar tarafından Gelir Vergisinin kapsamına giren unsurların elde edilmesi halinde, bu kurumların ayrı hukuki kişilikleri olması hasebiyle net kazançları üzerine uygulanan bir vergidir. Kurum gelirleri, gelir vergisinin konusuna giren gelirin unsurlarını meydana getiren menkul ve gayrimenkul sermaye iratları, ticari ve zirai kazançlar, serbest meslek kazançlar, ücretler ile sair kazanç ve iratlardan oluşur. Kurumlar vergisi, gayri şahsi, objektif ve tek oranlı bir vergidir (Muter, 2006: 243).

3.1.1.2. SERVETTEN ALINAN VERGİLER

Tüzel ve gerçek kişilerin belirli bir zamanda sahip oldukları genellikle gayrimenkul ve menkul malların bir kısmını veya tamamını, bedelleri üzerinden vergilendiren vasıtasız vergilerdir. Servetin vergilendirilmesinin, Vergi yapısı gelişmeleri izlendiğinde toplam vergi gelirleri içinde ehemmiyetinin, azaldığı gözlenmektedir. Bununla birlikte, gerek adalet gerekse de hasılat elde etmek için servet vergileri Türk vergi sistemi içerisinde yerini korumaktadır. Bugünkü uygulamada servet üzerinden uygulanan vergiler şunlardır; Motorlu Taşıtlar Vergisi, Emlak Vergisi ve Veraset ve İntikal vergisi bulunmaktadır (Öncel,2002: 355).

3.1.1.2.1. Motorlu Taşıtlar Vergisi

İlgili yerlere kayıt ve tescili yapılmış olan motorlu kara taşıtları, uçak ve helikopter ile motorlu deniz taşıtları verginin kapsamına girmektedir. Yükümlü ise, adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş bulunan gerçek ve tüzel kişilerdir. Kara taşımacılığı araçları için motorlu taşıt vergisi tutarı yaş, tipi, koltuk sayısı, silindir kapasitesi, maksimum brüt ağırlık ve uçaklar ve helikopterler için maksimum kalkış ağırlığına göre belirlenir (Bilici, 2005: 273-274).

3.1.1.2.2. Emlak Vergisi

Uygulamasına çok eski dönemlerden beri devam edilen emlak vergisi, tüzel veya gerçek kişilerin mülkiyetlerinde bulunan bina ve araziden alınan özel nitelikli bir servet vergisidir. Arazilerin ya da binaların sahibi, varsa intifa hakkı maliki, her ikisi de mevcut değilse bina ve arsadan malik gibi tasarruf edenler, bu verginin mükellefleridir. Emlak vergisi, Türkiye sınırları içerisinde bulunan bina ve arazilerden alınmaktadır. Arsaların veya binaların rayiç değeri üzerinden hesaplanan vergiler, yerel ya da merkezi yönetimler tarafından uygulanabilmektedir. Merkezi yönetim, bu vergi gelirlerinin bir kısmını yerel yönetimlere bırakabilir (Muter, 2006: 254).

3.1.1.2.3. Veraset ve İntikal Vergisi

İlk örneklerine eski çağda Mısır Medeniyetinde rastlanan Veraset ve İntikal vergisi, günümüze kadar çok farklı uygulamalarla gelmiştir. İsminden de anlaşılacağı üzere, Veraset vergiyi doğuran ayrı ayrı olayların gerçekleşmesine bağlı bir şekilde ortaya çıkan farklı iki vergidir. Ölen kişinin malvarlığının mirasçılara geçmesi veraset olarak isimlendirilir. Bu geçen malvarlığının mirasçılara düşen kısmından ya da tamamından alınan vergi veraset vergisini oluşturur. Geçişlerden ve aktarımdan kaynaklanan İntikal vergisi de aynen veraset vergisine bağlı vergilendirilir (Muter, 2006: 254).

3.1.2. Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Dolaylı Vergiler

Vergi sistemimize göre vergi mükellefi vergi borcunu öder ancak piyasa mekanizması kanalıyla başkalarına yansır. Bu vergiler dolaylı (vasıtalı) vergiler olarak tanımlanır. Uygulamadaki dolaylı vergi çeşitleri aşağıdaki gibidir

3.1.2.1. DAHİLDE ALINAN MAL VE HİZMET VERGİLERİ

Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri denildiğinde ilk akla gelen KDV ve Özel Tüketim Vergisidir. Bununla birlikte Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Şans Oyunları Vergisi de bu bölümde incelenecektir

3.1.2.1.1. Katma Değer Vergisi

Bugün en çağdaş ve gelişmiş bir vergi olarak ön plana çıkan KDV, bununla birlikte çok kısa sayılabilecek bir tarihi bulunmaktadır. Bir devlet vergisi olarak 1954 yılında Fransa’da uygulamaya başlanmış ve kısa sürede yayılmıştır. Katma değer, bir mamul veya hizmetin değerine üretim süresince yapılan ilaveleri yükümlülük altına almaktadır. KDV sistemi, vergilendirilen her bir mal ve hizmet için o ürünün ve hizmetin üretim, hizmet açısından sunuluş- satış zinciri içinde geçirdiği bütün aşamalar sırasında ortaya çıkan bir dizi “ara vergilendirme” işleminden meydana gelir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin en gelişmiş ve modern türü olan katma

değer vergisinde harcamalar üzerinden alınan vergilerin diğer türlerinde görülen vergi piramidinin bulunmaması ve üretim tüketim zincirinde satıcılarla alıcılar arasında hazine yararına sonuçlanan çıkar çatışmasının olması, bu vergiyi üstün kılan başlıca özellikleridir. Ülkemizde de 25.10.1984 tarihinde kabul edilen 3065 sayılı “Katma Değer Vergisi Kanunu” 01.01.1985 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, bu tarihten günümüze kadar çıkarılan çeşitli kanunlarla KDV Kanunu’nun birçok maddeleri değiştirilmiştir (Türk, 1997: 333).

3.1.2.1.2. Özel Tüketim Vergisi

Özel tüketim vergisi (ÖTV), tüketim sürecinin bir aşamasında sadece bir kez için uygulanır. 4760 sayılı ÖTV Kanunu’na eklenen dört liste kapsamındaki ürünler. Vergiye tabi mallar, Türkiye Gümrük Tarifesinden kaynaklanan tarife kodları olarak belirtilir. Dar kapsamlı ve tek aşamalı bir vergi türü olan ÖTV’nin konusunu ÖTV Kanunu’nun 1. maddesinde belirtilen ve kanuna ekli listelerde yer alan malların ithalatı, imalatı veya ilk iktisabı ile satış işlemlerinin gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. ÖTV Kanunu’na ekli listede yer alan tüm mallar yerli ve yabancı mal ayırımına tabi tutulmaksızın ÖTV’nin konusuna alınmıştır.

4760 sayılı ÖTV kanununun 3. Maddesine göre Vergiyi doğuran olay; “a) Mal teslimi veya ilk iktisap hallerinde malın teslimi veya ilk iktisabı, b) Malın tesliminden önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi hallerinde, bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesi, c) Kısım kısım mal teslim edilmesi mutad olan veya bu hususlarda mutabık kalınan hallerde, her bir kısmın teslimi, d) Komisyoncular vasıtasıyla veya konsinyasyon suretiyle yapılan satışlarda malların alıcıya teslimi, e) İthalatta, 4458 sayılı Gümrük Kanununa göre gümrük yükümlülüğünün doğması, ithalat vergilerine tâbi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin tescilidir” (Özarslan, 2016: 166).

3.1.2.1.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28'inci maddesine göre, "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin yükümlüleri; bankalar, bankerler sigorta Şirketleridir." Verginin konusu banka ve sigorta Şirketlerinin, 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre. "yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yaptıkları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne ad altında olursa olsun nakden ya da hesaben aldıkları paralardır. Bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar da banka muameleleri vergisine tabidir. Bu bağlamda kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satım tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla alınan paralar da söz konusu verginin kapsamına girmektedir" (Öztürk, 2015: 37).

Söz konusu kanunun 33. Maddesine göre; "Banka ve sigorta muameleleri vergisinin nispeti %15'tir. Kambiyo muamelelerinde nispet matrahın binde biridir. Bakanlar Kurulu, bu maddede belirtilen vergi oranını bankalar arası mevduat muameleleri, bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte % 1'e, kambiyo muamelelerinde ise sifira kadar indirmeye ve yukarıdaki oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkilidir" (Öztürk, 2015: 37).

3.1.2.1.4. Özel İletişim Vergisi

1999 yılında meydana gelen Adapazarı-Gölcük depreminden sonra Genel tüketim vergisi olan Katma Değer Vergisine ek ve geçici süreli bir vergi olarak alınmaya başlanmış, 2004 yılında 5528 sayılı kanunla 6802 sayılı Gider Vergileri

Kanunu içinde düzenlenerek devamlı bir vergi haline getirilmiştir. 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 39'uncu maddesine göre; "406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu uyarınca, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuyla görev veya imtiyaz sözleşmesi imzalamak suretiyle veya 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu uyarınca bu Kuruma bildirim yapılması veya bu Kurumca kullanım hakkı verilmesi yoluyla yetkilendirilen veya yetkilendirilmiş sayılan işletmecilerin (kablo tv altyapısı üzerinden teknik olarak verilebilecek her türlü hizmetleri dışında, görev sözleşmesi ile ulusal egemenlik kapsamındaki uydu yörünge pozisyonlarının hakları, yönetimi ve işletme yetkisine sahip olanlar hariç)" (Öner, 2012: 310).

3.1.2.1.5. Şans Oyunları Vergisi

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 40'inci maddesine göre; "müşterek bahis ve Şans oyunları, belirtilen tutar veya oranda Şans oyunları vergisine tâbidir. a) Spor-Toto, Skor-Toto, Süper-Toto, Spor-Loto, Gol 7 ve benzeri oyunlarda her bir kolon için 20.000 lira. b) Şans Topu, On Numara ve benzeri oyunlarda her bir kolon için 40.000 lira, Sayısal-Loto oyununda her bir kolon için 80.000 lira. c) At yarışlarında oynanan her bir bilet için 80.000 liradan az olmamak üzere bilet bedelinin % 10'u. d) Her türlü diğer müşterek bahislerde katılma bedelinin % 10'u." (Öztürk, 2015: 38).

3.1.2.2. DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER

Dış ticaretten alınan vergiler Gümrük Vergisi ve İthalden Alınan Katma Değer Vergisi olmak üzere iki başlıktan oluşmaktadır.

3.1.2.2.1. Gümrük Vergisi

Gümrük vergileri ekonomik faaliyet içinde sadece ithalat veya ihracat aşamasında alınan bir tür özel gider vergisi olup tarihin çok eski devirlerinden beri uygulanmaktadır. Ülkemizde, "19.07.1972 tarih ve 1615 sayılı Gümrük Kanunu" ile düzenlenen Gümrük Vergisi, Avrupa Birliği ile mevzuat uyumu çerçevesinde

yürürlükten kaldırılarak yerine, “5 Şubat 2000 tarihli, 4458 sayılı” yeni kanun hayata geçirilmiştir. Gümrük vergileri ya fiziki ölçüleri üzerinde ya da kıymeti yani ad-valorem üzerinden özel bir şekilde tahsil edilmektedir. Mal üzerinden alınan ve vasıtalı vergiler sınıfında yer alan gümrük vergileri gayri şahsi objektif bir özellik taşımaktadırlar. Aynı karakterdeki bu vergilerin yansıtılmaları son derece kolaydır. Bu sebeptendir ki kanuni yükümlüsü malı ithal eden kimseler olduğu halde, gümrük vergisinin yükünü gerçekte bu malın tüketicileri taşırlar (Bilici, 2005: 255).

3.1.2.2. İthalden Alınan Katma Değer Vergisi

KDV Kanunu'nun 1. maddesinin 1. fıkrasının 2. Bendinde, “her türlü mal ve hizmet ithalatı” şeklinde ithalde Alınan KDV'nin konusu belirlenmiştir. KDV'nin kapsamına Her türlü mal ve hizmet ithalatının alınmasındaki temel amacın, ülkeye ithal yoluyla getirilen mal ve hizmetler ile ülke içinde üretilen mal ve hizmetler arasında vergi yükü farklılaştırmasını engellenmek istenmesidir. Kanun belirtilen hüküm ve ithal edilen mal ve hizmetlerle dâhilde üretilen mal ve hizmetler arasında tarafsızlığı gerçekleştirmektedir (Öner,2012: 368).

3.1.2.3. DİĞER VERGİLER

3.1.2.3.1. Damga Vergisi

Ülkemizde, 01 Temmuz 1964 tarihinde kabul edilerek, 11 Temmuz 1964 tarihli ve 11751 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu uygulamasına başlanmıştır. Damga Vergisinin mükellefi kâğıtları imza edenlerdir. Söz konusu kanunun konusu; “Bu Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yazılı kâğıtlar Damga Vergisine tabidir. Bu kanundaki kâğıtlar terimi, yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanılmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri Şeklinde oluşturulan belgeleri ifade eder.” (Öztürk, 2015: 41).

3.2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE EKOLOJİK VERGİ UYGULAMALARI

3.2.1. Türkiye’de Ekolojik Kirlilik ve Alınan Önlemler

Türk Hükümeti, 1980’lerin başlarında çevresel eyleme odaklanmaya başladı. O zamandan beri çevreyi korumak için tasarlanmış yasa ve yönetmelikler üretmektedir. Anayasal çerçeve, 11 Ağustos 1983’te yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanununda belirlenmiştir. Çerçeve, çevre kirliliğinin önlenmesi ve ortadan kaldırılması, doğal kaynakların ve toprağın yönetilmesine olanak sağlamak amacıyla çevreyi bir bütün olarak ele almaktadır. O zamandan bu yana Türkiye’de hızlı kentleşme ve nüfus artışı nedeniyle çeşitli yönetmelikler düzenlenmiştir. Türkiye’nin mevzuatını hem AB müktesebatıyla (Tüm AB ülkelerine bağlanan ortak haklar ve yükümlülükler bütünü) hem de uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmeye yönelik önemli adımlar atılmıştır. Sonuç olarak regülatörler, 2000’li yılların başlarından bu yana çevre düzenlemelerinin uygulanmasında daha proaktif ve daha sıkı bir yaklaşım benimsiyorlar ve bu konuda çalışmalar sürekli ilerlemektedir. Çevresel konularda herhangi bir Türk STK’sı aktiftir. Çoğu belli bir amaca yöneliktir. Şunları içerir: Türkiye Toprak Erozyonu, Ağaçlandırma ve Doğal Habitatların Korunması Vakfı, Türk deniz ve kıyıların kirlenmeyi önlemeyi amaçlayan Türk Deniz Çevre Koruma Derneği, Türk Çevre Koruma ve Çevre Kurumu, Ulusal Çevre Koruma Konfederasyonu kurmak, yeni yerel girişimcileri desteklemek ve doğal alanların sürdürülebilir kullanımı için kurulmuştur (Mavioğlu vd,2017:).

Tesislerin inşası ve işletilmesi, Türk mevzuatında belirtildiği üzere, türüne, kapasitesine ve yerine bağlı olarak bir dizi izin ve lisans gerektirmektedir. Çevre mevzuatı, şirketlerin tesislerin inşaatı ve işletilmesinin başlamasından önce belirli izin ve lisansları almaları gerektiğini öngörmektedir. Sonuç olarak, Türk çevre izin rejiminin tek bir entegre rejimden ziyade ayrı rejimler içerdiği düşünülebilir. Diğer yandan, Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliği, 1 Nisan 2010 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, emisyonlar için entegre bir izin rejimini uygulamaya koymuştur.

Tesislerin faaliyete başlaması için şirketler, hava, gürültü, atık su ve derinliklerini kapsayan entegre bir çevre izni almalıdır. su emisyonları. Bununla birlikte, tesislerin konumuna veya türüne bağlı olarak diğer emisyonlar için tek izin gerekli olabilir. Çevre Kanunu uyarınca, bir kirletici, “kirleten öder” ilkesine göre, kirliliği temizlemeli veya Bakanlık tarafından temizlik için yapılan masrafları karşılamalıdır. Türkiye, tarafların eylemlerinden kendilerinin sorumlu olduğu medeni hukuk yaklaşımını izlemektedir ve Çevre Kanunu hem kişi hem de kurumları sorumlu tutmaktadır. Bu nedenle kirletici faaliyetlerinin bir sonucu olarak doğrudan veya dolaylı çevre kirliliğine neden olan bireyleri ve tüzel kişileri içermektedir. Dolaylı olarak kirleticiler olan kişiler veya varlıklar da bu nedenle çevresel sorumluluğa sahiptir. Bakanlık temizlik işini üstlenir ve maliyeti kirleten kişiye yansıtır. Düzenleyici makamların bölge müdürlükleri kendi alanlarını kontrol eder ve tespit edildiğinde kirleticiler üzerinde para cezaları uygulamaktadır (Mavioğlu, vd.2017).

2014 yılı Türkiye İstatistik Kurumu, çevre istatistiklerine göre, Türkiye’de Toplam sera gazı emisyonları artmıştır. Envanter sonuçları, 2014 yılında CO₂ eşdeğeri olarak toplam sera gazı emisyonlarının 467.6 milyon ton olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 1990’daki emisyonlara kıyasla %125’lik bir artışa işaret ettiğini ortaya koymuştur. Kişi başına CO₂ eşdeğer emisyonu, 1990 yılında 3.77 ton iken 2014 yılında 6.08 ton olmuştur. 2014 yılında belediyeler ve köyler tarafından su temin şebekeleri yoluyla dağıtılmak ve imalat sanayi işletmeleri, termik santraller, organize sanayi bölgeleri ve madencilik işletmeleri tarafından kullanılmak üzere toplam 14.7 milyar m³ su miktarı belirlenmiştir. Toplam miktarın %55’i denizden, %14.1’i kuyulardan, %13.8’i barajlardan, %9.4’ü yaylardan ve %7.7’si diğer kaynaklardan elde edilmiştir. 2014 yılında belediyeler, köyler, imalat sanayi kuruluşları, termik santraller, organize sanayi bölgeleri ve madencilik tesisleri, 12.7 milyar m³ atık suyu çevreye boşaltmıştır (www.turkstat.gov.tr).

2014 yılında imalat sanayi işletmeleri, termik santraller, organize sanayi bölgeleri, madencilik kuruluşları ve sağlık kurumları, 3.5 milyon tonu tehlikeli olan 796 milyon ton atık üretmiştir. Madencilik sektöründen kaynaklanan toplam 751 milyon tonluk toplam yükün aşırı yüklendiği, toplam tehlikeli miktarın 2.4 milyon

tonu da madencilik sektöründen kaynaklanan atıkların olduğu tespit edilmiştir. Belediye nüfusunun %98'i atık toplama hizmetleriyle gerçekleştirilmiştir. Atık toplama hizmetlerinin 1391 belediyede sağlandığı, 5 belediyenin atık toplama hizmeti vermediği tespit edilmiştir. Belediyelerde toplanan 28 milyon tonluk atığın %63.5'i düzenli depolama sahalarına aktarılırken, %35.5'i belediye çöplüklerinde bertaraf edilmiş, %0.5'i kompost tesislerine gönderilmiştir ve % 0,5'i diğer yöntemlerle bertaraf edilmiştir (www.turkstat.gov.tr).

2014 yılında sağlık kurumlarından (üniversite hastaneleri ve klinikleri, genel amaçlı hastaneler ve klinikler, doğum hastaneleri ve klinikleri, askeri hastaneleri ve klinikleri) 74 bin ton tıbbi atık toplanmıştır. Kontrollü depolama sahalarında bertaraf edilirken, belediye dumping sahalarında %22 ve %10 oranında yakıldı. Kontrollü depolama sahalarında ve belediye çöplük sahalarında bertaraf edilen tıbbi atıkların %84'ünün bertaraf öncesinde sterilize edildiği ve %16'sının sterilize edilmediği tespit edilmiştir. 2014 yılında, lisans veya geçici lisansa sahip toplam 985 adet atık imha ve kurtarma tesisi veya belediye tarafından veya belediye adına işletilen lisansa bakılmaksızın faaliyette bulunulmuştur (www.turkstat.gov.tr).

2012-2016 dönem için Türkiye'de Çevresel Konulara Göre Kamu Kuruluşları ve İl Özel İdarelerinin Çevresel Harcamalarına ilişkin veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çevresel Konulara Göre Kamu Kuruluşları ve İl Özel İdarelerinin Çevresel Harcamaları (2012-2016 Dönemi)

	2012	2013	2014	2015	2016
Araştırma ve Geliştirme Cari Harcamaları	2.544.281	12.72.732	28.912.964	52.91098	56.683.685
Araştırma ve Geliştirme Yatırım Harcamaları	1.650.773	110.479	183.078	324.291	747.065
Atık Su Yönetimi Cari harcamalar	1.964.075	7.313.737	31.585.132	22.808.302	136.302.871
Atık Su Yönetimi Yatırım Harcamalar	31.566.942	31.451.809	8.365.984	2.939.158	1.323.843
Biyolojik Çeşitlilik ve Peyzajın Korunması Cari Harcamalar	46.216.555	14.188.744	31.161.368	36.626.833	47.647.684
Biyolojik Çeşitlilik ve Peyzajın Korunması Yatırım Harcamalar	19.762.119	7.795.658	19.276.269	16.814.266	15.253.700
Diğer Çevre Koruma Faaliyetleri Cari Harcamalar	106.273.158	121.726.307	48.193.678	58.163.039	96.165.923
Diğer Çevre Koruma Faaliyetleri Yatırım Harcamalar	166.742.864	109.023.605	5.828.282	108.807	20.000
Dış Ortam Havaasını ve İklimi Koruma Cari Harcamalar	2.295.689	3.971.722	10.145.621	27.219.485	32.015.242
Dış Ortam Havaasını ve İklimi Koruma Yatırım Harcamalar	15.129.332	52.800	7.260.354	11.727.251	20.990.074

Kaynak: TÜİK, 2018.

Tablo 1 incelendiğinde çevreyi koruma konusunda istikrarlı bir sürecin olmadığı açıkça görülmektedir. Bir yıl yapılan bir harcama ertesi yıl bariz azalmış ya da tam ertesi fazla artmış şekilde gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye’de çevre bilincinin tam oluşmadığını göstermektedir.

3.2.2. Türk Vergi Sisteminde Ekolojik Vergi Uygulamaları

1970’li yıllardan sonra Türkiye’de çevre kirliliği konusu dönem dönem ülke gündeminde yer etse de, 2000’li yıllara kadar uygulanan kalkınma planlarında çevresel sorunlar görmezden gelinmiş ve çoğu zaman önemsenmemiştir. Türkiye’nin Aralık 1999’da AB’ye tam üyeliği başvuru süreci Helsinki Zirvesinde resmîyet kazandıktan sonra, bütün alanlarda olduğu gibi, AB müktesebatına uyumlu duruma

gelebilmek hedefiyle çevre konusunda da mevzuat çalışmaları hızlandırılmıştır. 1982 Anayasası, kişiler için 73 üncü maddesi ile yüklediği genel vergi ödevi dışında, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı Üçüncü Bölümü’nün 56. maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” ifadesine yer vererek, çevrenin korunması hususunda da dolaylı surette çevresel vergiler ve benzeri yükümlülükler getirilebilmesi için yeni ve ek bir gerekçe oluşturmuştur (Özdemir, 2009: 123-125).

Gelişmiş ülkeler hayata geçirilen çevre vergileri, üzerine konuldukları mal ve hizmetlerin maliyetleri de artışa neden olduğundan hem üretim hem de tüketim aşamalarında bu birimleri çevreye zararlı olmayan ürün ve yöntemlere yöneltmektedir. Bu nedenlerle bu ülkelerde tatbik edilen çevre vergileri öncelikli olarak denetleme ve yönlendirme hedeflerini taşımaktadır. Mali hedeflerin ise, daha çok ikinci aşamada yer aldığı görülmektedir. Klasik vergi teorilerinin tersine bilindiği gibi çevre vergilerinin temel hedefi, ekonomik birimlerde karar alıcılar üzerinde çevrenin korunması yönünde baskı oluşturmaktır.

1970’li yıllardan sonra Türkiye’de çevre kirliliği konusu dönem dönem ülke gündeminde yer etse de, 2000’li yıllara kadar uygulanan kalkınma planlarında çevresel sorunlar görmezden gelinmiş ve çoğu zaman önemsenmemiştir. Türkiye’nin Aralık 1999’da AB’ye tam üyeliği başvuru süreci Helsinki Zirvesinde resmîyet kazandıktan sonra, bütün alanlarda olduğu gibi, AB müktesebatına uyumlu duruma gelebilmek hedefiyle çevre konusunda da mevzuat çalışmaları hızlandırılmıştır. 1982 Anayasası, kişiler için 73. maddesi ile yüklediği genel vergi ödevi dışında, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı Üçüncü Bölümü’nün 56. maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” ifadesine yer vererek, çevrenin korunması hususunda da dolaylı surette çevresel vergiler ve benzeri yükümlülükler getirilebilmesi için yeni ve ek bir gerekçe oluşturmuştur (Özdemir, 2009: 123-125).

3.2.2.1. ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİ

Doğrudan çevresel amaçlara hizmet eden tek çevre vergisi türüdür. Çevre Temizlik Vergisi (ÇTV), Türkiye’de Çevre korunması amacıyla alınan vergilerin en başında yer almaktadır. ÇTV, “2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’na 15.07.1993 tarih ve 3914 sayılı Yasa ile eklenen mükerrer 44. üncü madde ile düzenlenmiş, daha sonra 1.1.2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir. Bu değişikliğe göre, 2464 sayılı kanunun 44. maddesinde, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların çevre temizlik vergisine tabi olduğu, genel ve katma bütçeli idareler, il özel idareleri, belediyeler, köyler, bunların kuracakları birlikler, darülaceze ve benzeri kuruluşlar ve üniversiteler tarafından münhasıran hizmetlerinde kullanılan binalar, Kızılay Genel Merkezi ile şubeleri ve kampları, Kredi ve Yurtlar Kurumuna ait öğrenci yurtları ile umuma açık ibadet yerleri, karşılıklı olmak şartıyla elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar, milletlerarası kuruluşlar ve bunların temsilcilikleri tarafından kullanılan binalar ile bunların müstemilatının vergiye tâbi olmadığı” belirtilmiştir.

Konutlara ait çevre temizlik vergisinin, yine aynı maddede; “Su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 23 Kuruş, diğer belediyelerde 18 Kuruş olarak hesaplanacağı, belediyenin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan ancak, su ihtiyacını belediyece veya büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tesis edilmiş su şebekesi haricinden karşılayan konutlara ilişkin çevre temizlik vergisinin, aşağıda yer alan Tablo.2 ve Tablo.3’deki, ilgili tarifelerin yedinci grubunun belediye meclislerince en son intibak ettirilen derecelere ait tutarlar üzerinden tahakkuk ettirileceği, işyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisinin ise büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde Tablo.4’deki tarifelere göre uygulanacağı” belirtilmektedir (Jamali, 2007: 323).

Tablo 2. 2017 Yılı İçin Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.900	2200	1.800	1.600	1.370
2. Grup	1.800	1.370	1.100	900	800
3. Grup	1.370	900	800	570	450
4. Grup	570	450	340	290	220
5. Grup	340	290	200	190	160
6. Grup	190	160	100	90	68
7. Grup	68	53	37	32	24

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 30285, 29 Aralık 2017.

Tablo 3. 2017 Yılı İçin Büyükşehir Belediyelerinde Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi

	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.900	2200	1.800	1.600	1.370
2. Grup	1.800	1.370	1.100	900	800
3. Grup	1.370	900	800	570	450
4. Grup	570	450	340	290	220
5. Grup	340	290	200	190	160
6. Grup	190	160	100	90	68
7. Grup	68	53	37	32	24

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 30285, 29 Aralık 2017.

Tablo 4. 2017 Kalkınmakta Öncelikli Bölgelerde Kullanılan Binalara Ait Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	1.450	1.100	900	800	685
2. Grup	900	685	550	450	400
3. Grup	685	450	400	285	225
4. Grup	285	225	170	145	110
5. Grup	170	145	100	95	80
6. Grup	95	80	50	45	34
7. Grup	34	26	18	16	12

Kaynak: Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 30285, 29 Aralık 2017.

Diğer taraftan 2560 Sayılı Yasa gereği abonelerden tahsil edilen “atık su bedeli” ile ilgili düzenleme de yürürlükten kalkmamıştır. Bu şekilde büyük şehirlerde belediyeler çevre temizlik vergisi yanında atık su bedelini de vergilendirerek iki farklı gelir kaynağına sahip olmuştur. Atık sular üzerinden alınan çevre temizlik vergisi de, su tüketim bedeli ile birlikte tarh ve tahakkuk ettirilerek, su tüketim bedeli ile birlikte tahsil edilir (Pehlivan, 2010: 376).

2012-2016 yılları arasında Yerel Yönetimlerin çevresel gelir miktarı, Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Elde Ettiği Çevresel Gelir Miktarı (2012-2016, Milyon TL)

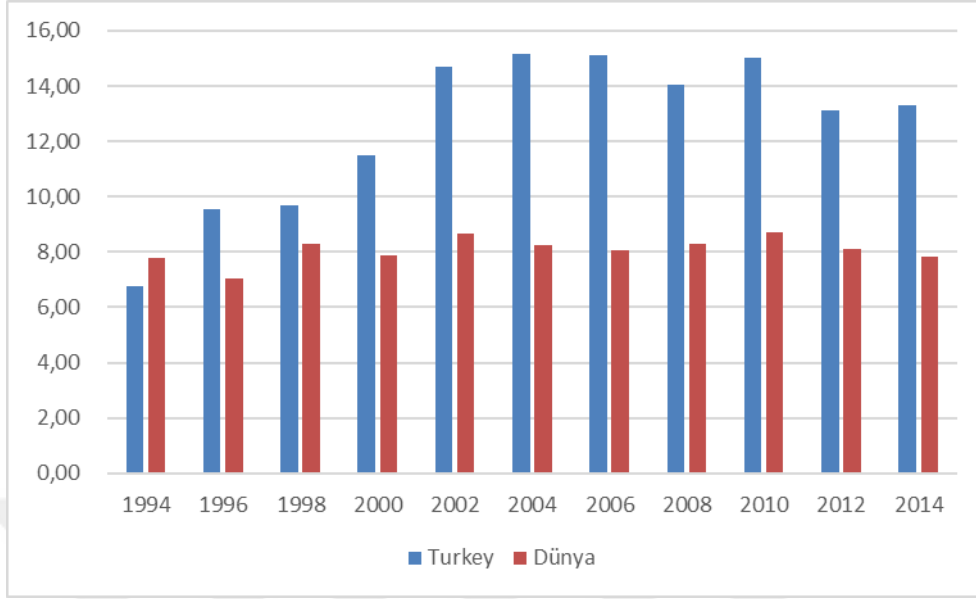
Belediyelerin çevresel gelirleri/Yıl	2012	2013	2014	2015	2016
Atıksu Yönetimi Hizmetleri	113.103	127.624	111.085	127.526	184.214
Atık Yönetimi Hizmetleri	621.299	635.062	692.648	771.764	909.528
Sınıflandırmaya Girmeyen Çevre Koruma Hizmetleri	186.299	267.031	760.519	407.625	486.152
Su Temini İşleri Ve Hizmetleri	7.480.382	8.819.420	9.369.354	10.823.910	12.609.905
Toplam	8.401.084	9.849.138	10.933.608	12.130.827	14.189.800

Kaynak: TÜİK (2018), Kamu Sektörü Çevresel Harcama İstatistikleri Veritabanı, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=123&locale=tr> Erişim 30.05.2018

Tablo 5'te görüleceği üzere yerel yönetimlerin elde ettiği çevresel gelir miktarı her yıl artmıştır. Bu durum rasyonel koşullarda çevre duyarlılığı konusunda umut verici olabilir.

Tabii ki konulan verginin çevre vergisi olarak isimlendirilmesi ya da, elde edilecek olan gelirlerin çevrenin korunması için kullanılacağına taahhüt edilmesi bu verginin gerçek mahiyette bir çevre vergisi olduğunu ispat etmek için yeterli değildir. Öncelikle bir verginin gerçek mahiyette çevre vergisi olabilmesi için mükelleflerde çevre hassasiyeti oluşturması ve onları çevreyi koruma hususunda yönlendirebilmesi gerekmektedir. Türk vergi sisteminde uygulanan çevre vergisi incelendiğinde mükellefler üzerinde herhangi bir yönlendirici özellik taşımadığı anlaşılmaktadır. Yönlendirici özelliğin temel vasfı mükelleflerin davranışlarını değiştirebilmesidir. Buda ancak mükellef davranışlarına göre vergi oranlarının değişkenliğiyle sağlanabilir. Bu bağlamda binanın vasıfları yerine mükellefin davranışlarının esas alınması, atık miktarını artıranla eksiltenin tefrik edilmesi gerekmektedir (Değirmendereli, 2003: 119).

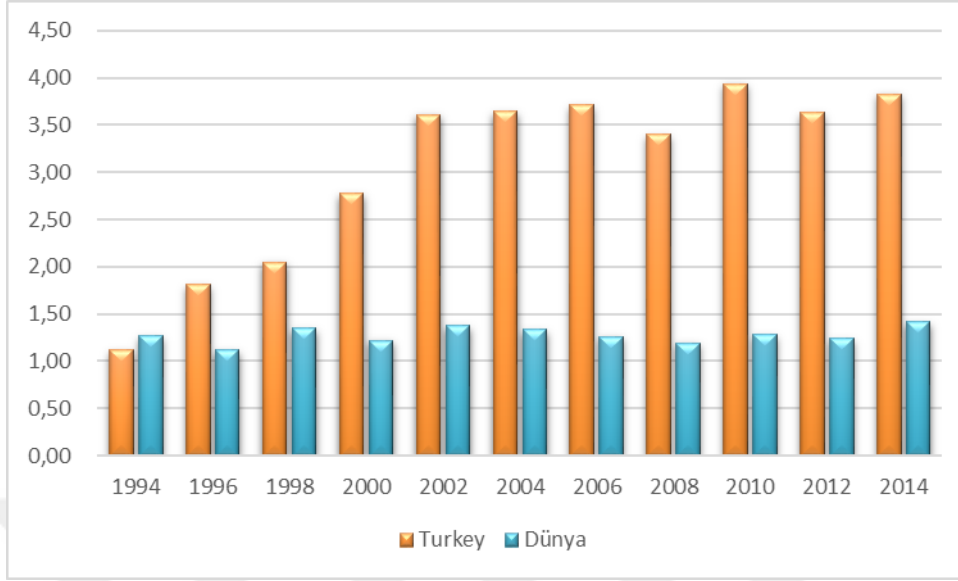
Çevrenin korunması hususunda Çevre Temizlik Vergisinin etkisinin yeterli olamaması, yıllık artış oranlarının düşük seviyelerde kalması verginin gelir getirici ve yönlendirici bir politika aracı olma özelliğini zayıflatmaktadır. Bununla birlikte ÇTV gelirlerinin %10'unun Çevre Bakanlığına aktarılması, artan kısımdan %20'sinin çöp imha ve geri dönüşüm işletmeleri yanında çevrenin muhafazasına yönelik faaliyetlerde kullanılması zorunluluğu bulunmaktadır. Fakat ÇTV'den elde edilen gelirler, katı atık toplama ve imha faaliyetlerinin %25'lik bir kısmının maliyetine yetmektedir. Bu bağlamda ÇTV'nin gerek gelir yönüyle gerekse de yönlendirme yönüyle çevrenin korunması hususunda etkili olduğu gözükmemektedir (Jamali, 2007: 324-325). Grafik 1'de Türkiye ve dünya ülkelerinin çevre vergisine ilişkin vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı gösterilmiştir.

Grafik 1. Türkiye ve Dünya Ülkelerinin Çevre Vergisine Ait Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması (%)

Kaynak: OECD.Stats Verilerinden Derlenmiştir. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# Erişim.30.05.2018.

Grafik 1'e göre, Çevre vergilerinden elde edilen gelirlerde Türkiye'nin vergi gelirleri Dünya ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bunun nedeni Türkiye'de enerji üzerinden alınan vergilerin payının çok yüksek olmasıdır. Enerji üzerinden alınan vergi oranları genel olarak tüm ülkelerde yüksek seyretilmektedir ama Türkiye örneğinde olduğu gibi bu durum çevre vergilerinin önemini yansıtmamaktadır. Türkiye'de çevresel amaçla toplanan vergilerin birincil amacı çevresel kaygılardan ziyade gelir getirme fonksiyonu olması nedeniyle bu tablo bize kamu kesiminin çevresel bilincini tam manasıyla yansıtmamaktadır. Grafik 2'de Türkiye ve Dünya ülkelerinin çevre vergisine ilişkin vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payı yer almaktadır.

Grafik 2. Türkiye ve Dünya Ülkelerinin Çevre Vergisine Ait Vergi Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması (%).

Kaynak: OECD.Stats Verilerinden Derlenmiştir. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# Erişim.30.05.2018.

Nitekim Grafik 2’de Türkiye’nin çevresel vergi gelirlerinin GSYH içindeki payının da dünya ülkelerinin çevre vergilerinin GSYH içindeki payından yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.2.2. ÇEVRESEL YÖNÜYLE MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ UYGULAMALARI

Bir vergi türü olarak taşımacılık vergileri kategorisinde yer alan ve aynı zamanda bir servet vergisi olan Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV), Türkiye’de 197 sayılı MTV Kanunu ile 1963 yılında başlamış ve vergilendirmede motorlu bütün kara, hava ve deniz taşıtlarında taşıtın ağırlığı ve yaşı dikkate alınmıştır. 25.12.2003 tarihinde ise uygulamada değişikliğe gidilmiş, 5035 sayılı yasayla gerçekleştirilen düzenleme sonucunda araçların yaşı ve silindir hacimlerine göre vergilendirilmeye gidilmiş, bunun yanında vergi kapsamından deniz araçları çıkarılmıştır (Yalçın, 2013: 152-153). Tablo 6’da MTV Vergileme Ölçü ve Hadleri gösterilmiştir.

Tablo 6. 01.01.2018 Tarihi Sonrasında İktisap Edilen, Kayıt ve Tescili Yapılan “Otomobil, Kaptıkaçtı, Arazi Taşıtları Ve Benzerlerine” Uygulanacak Tarife

Motor Silindir Hacmi (cm)	Taşıt Değeri (TL)	Satır N.	Taşıtların Yaşları ile ödenecek Yıllık Vergi Tutan (TL)				
			1 - 3 yaş	4 - 6 yaş	7 - 11 yaş	12 - 15 yaş	16 ve yukarı yaş
1- Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri							
1300 cm1 ve aşağısı	40.000'i aşmayanlar	1	743	518	290	220	78
	40.000'i aşmış 70.000'i aşmayanlar	2	817	570	319	242	86
	70.000'i aşanlar	3	892	622	348	264	94
1301 - 1600 cm ³ e kadar	40.000'i aşmayanlar	4	1.294	970	563	398	153
	40.000'i aşmış 70.000'i aşmayanlar	5	1.423	1.067	619	437	168
	70.000'i aşanlar	6	1.553	1.164	675	477	183
1601 - 1800 cm ³ e kadar	100.000'i aşmayanlar	7	2.512	1.964	1.156	705	274
	100.000'i aşanlar	8	2.741	2.142	1.262	770	299
1801 -2000 cm ³ e kadar	100.000'i aşmayanlar	9	3.957	3.048	1.792	1.067	421
	100.000'i aşanlar	10	4.317	3.326	1.955	1.164	459
2001 - 2500 cm ³ e kadar	125.000'i aşmayanlar	11	5.936	4.309	2.692	1.609	637
	125.000'i aşanlar	12	6.476	4.701	2.937	1.755	695
2501 - 3000 cm ³ e kadar	250.000'i aşmayanlar	13	8.276	7.200	4.498	2.420	888
	250.000'i aşanlar	14	9.029	7.854	4.907	2.640	969
3001 - 3500 cm ³ e kadar	250.000'i aşmayanlar	15	12.603	11.340	6.831	3.410	1.251
	250.000'i aşanlar	16	13.749	12.371	7.452	3.720	1.365
3501 - 4000 cm ³ e kadar	400.000'i aşmayanlar	17	19.815	17.111	10.077	4.498	1.792
	400.000'i aşanlar	18	21.617	18.666	10.994	4.907	1.955
4001 cm ³ ve yukarısı	475.000'i aşmayanlar	19	32.431	24.320	14.403	6.474	2.512
	475.000'i aşanlar	20	35.379	26.531	15.713	7.062	2.741

Kaynak: Bazı Vergi Kanunları İle Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. T.C. Resmi Gazete Sayı 30261 5 Aralık 2017.

Türkiye’de motorlu taşıtlardan alınan vergiler, iki sınıfta değerlendirilebilir. İlk sınıfta, aracın kullanımı sırasında yıllık periyodik olarak alınan Motorlu Taşıtlar Vergisi bulunmaktadır. Bunun yanında aracın ilk iktisabında alınan “Özel Tüketim Vergisi” ile “Katma Değer Vergisi” yer almaktadır. Motorlu taşıta sahip olma, vergi

ödeme gücünün bir göstergesi olarak kabul edilen Motorlu Taşıtlar Vergisi, aynı zamanda bir servet vergisidir (Akdoğan, 2009: 267).

Verginin Konusu, “MTV Kanununun 5 ve 6.ncı maddelerinde yazılı tarifelerde yer alan; Karayolları Trafik Kanununa göre trafik şube veya bürolarına kayıt ve tescil edilmiş bulunan motorlu kara taşıtları, Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’ne kayıt ve tescil edilmiş olan uçak ve helikopterler Motorlu Taşıtlar Vergisine” tabidir. Bunun yanında kayıtlı olmayan ve sicil yaptırmamış olan taşıtlar bu verginin kapsamında değildir. Adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan kişiler, MTV’nin mükellefidir. İlgili sicil bürolarına kayıt ve tescili yapılmayan taşıtların trafiğe çıkması yasaktır (Pehlivan, 2010: 308-310, 316).

MTV tarifesi taşıtların türlerine göre 4 grupta düzenlenmiştir; “Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri ile motosikletler (I) sayılı tarifeye göre vergilendirilir. (I) sayılı tarifede yazılı taşıtlar dışında kalan motorlu kara taşıtları, (II) sayılı tarifeye göre vergilendirilir. (III) sayılı tarife 5897 sayılı Kanununun 2.nci maddesinin (c) bendiyle 30.06.2009 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Uçak ve helikopterler (Türkkuşu, Türk Hava Kurumu’na ait olanlar hariç) (IV) sayılı tarifeye göre vergilendirilir MTV, taşıtların kayıt ve tescilinin yapıldığı yerin vergi dairesi tarafından her yıl ocak ayının başında yıllık olarak tahakkuk ettirilmiş sayılır. Tahakkuk ettirilen vergi, ayrıca mükellefe tebliğ olunmaz ve vergi tahakkuk ettirilen günde tebliğ edilmiş sayılır. MTV, iki taksit halinde ödenir. Birinci taksit ocak ayı içerisinde, ikinci taksit temmuz ayı içinde ödenir” (Pehlivan, 2010: 311-313).

Türkiye’de 2013 Ocak ayı sonu itibarıyla trafiğe kayıtlı 8.721.678 adet otomobilin%24,6’sı dizel yakıtlı %41,2’si LPG’li, %33,6’sı benzinlidir. Yakıt türü bilinmeyen otomobillerin oranı ise %0,6’dır. Bununla birlikte, 2000 yılından sonra geçen 10 yıl içerisinde trafiğe tescili yapılan motorlu kara taşıtı sayısı %93,3 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Motorlu taşıt sayısındaki bu artış MTV’den elde edilen gelir oranlarının da yükselmesine sebep olmuştur. Tablo 7.’de MTV’nin 2009-2017 yılları arasındaki hasılatına yer verilmiştir. Hem araç sayısı hem de vergi oranlarındaki artışa bağlı olarak MTV ve motorlu araçlara ilişkin ÖTV hasılatı her

geçen yıl artmıştır. Araç sayısındaki artışın olumsuz etkisi ise, emisyon salınımında ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2013: 148).

Tablo 7. Türkiye’de Motorlu Taşıtlar Vergisi Hasılatı, 2009-2017, Milyon TL

Vergi	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MTV	4.58	5.18	6.00	6.73	7.397	7.834	8.984	10.029	10.859
MT. Araçlarına İlişkin ÖTV	3.363	6.212	8.585	8.439	10.595	12.891	17.069	18.938	22.148

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistiklerinden Derlenmiştir; http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm. Erişim; 30.05.2018.

Yapılan uygulamalara bağlı olarak, Türkiye’de önemli bir çevre kirleticisi olarak karayolu ulaştırma sektörü ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte yaşanan bu olumsuzlukları giderecek idari, mali ve teknolojik tedbirlerde alınmaktadır. 2009 yılında Euro 4 emisyon standardı uygulamasına geçilmesi benzin ve motorinde kurşunsuz ürünlerin satışının zorunlu kılınması, normal benzin satışının yasaklanması, bunlardan yalnızca bir kaçıdır (Yalçın, 2013: 152).

Türkiye’de karayollarındaki araç trafiğinin çevre kirliliği konusunda olumsuz bir etki oluşturmasının nedenlerinden biriside, trafikteki teknolojisi eski olan yaşlı araç sayısının fazlalığıdır. Yaşlı araçlar yeni modellere nazaran egzozdan daha fazla karbondioksit salınımı gerçekleştirmekte ve daha fazla yakıt tüketmektedir. Buna rağmen MTV uygulanan vergi hadlerinde çevreyi kirlletme özelliğine sahip eski modellerden daha az vergi alınmaktadır. Şehirlerimizde de dünyada eşine az rastlanır bir sistem uygulanmaktadır. Türkiye’deki mevcut vergi sistemi yaşlı ve fazla yakıt tüketen araçların kullanımını teşvik etmekte ve yeni araç alımını sınırlandırmaktadır. Şehir içi bölgelerde kullanılacak toplu taşıma ve servis araçlarına sera gazı salınımı, yakıt türleri, egzoz emisyonları ve yaşları ile ilgili standartlar getirilmelidir. Bunu, 2003-2004 yılları arasında 320.000 adet eski araçların trafikten çekilmesinde görüyoruz. Bu eski araçların yenileri ile değiştirilmesi sonucu; CO₂ salınımında %4.87’lik bir azalma olmuştur (Yalçın, 2013: 152). Motor hacmi düşük taşıtların alt sınırlardan vergilendirilmesi, dolaylı yoldan karbon emisyonlarının azaltılmasını

sağlayan önemli bir etkidir. Türkiye’de doğrudan çevreyi koruma amaçlı olarak MTV’nin çıkarılmadığı da bir gerçektir. Bu sebeple, MTV’nin çevrenin korunmasındaki faydaları Türkiye için tamamen tesadüfidir (Jamali, 2007: 331).

Türkiye’de trafikteki eski modelli araçların sahipleri alt gelir gruplarındaki kesimlerden oluşmaktadır. CO₂ esaslı bir vergilendirme uygulanması halinde bu kesimler üzerindeki vergi baskısı artacağından vergi adaletsizliği meydana gelebilecektir. CO₂ esaslı bir vergilendirmesi uygulanması durumunda adalet ilkesi ve oluşabilecek maliyet baskılarının birlikte ele alınması da gereklidir. Bunun için de, ilk önce araçların kasko değerlerinin dikkate alınması, kasko değerinin üzerine ise, aracın CO₂ tüketimine dayanan artan oranlı bir tarife geliştirilmesi ülkemizde çevre kirliliğiyle mücadele ve sağlıklı nesiller yetiştirilmesi açısından önem taşımaktadır (Yalçın, 2013: 154-156).

3.2.2.3. ÇEVRESEL YÖNÜYLE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ

1995 yılında, AB’ye uyum amacı gözetilerek, Maliye Bakanlığı’nca ÖTV kanun taslağı şeklinde kamuoyunda gündeme getirilmiştir. AB ürünlerinin, eşdeğerdeki yerli ürünlere nispeten daha yüksek vergi oranları getirilmesi sebebiyle bu taslak, bir takım eleştirilerin odağı olmuştur. Bu hususta, “Ayrımcı vergileme Yasağı”nı ihlal ettiği sebebiyle oluşturulan bu taslak, yerini 1 yıl sonra hazırlanan yeni bir taslağa bırakmıştır. Hazırlanan yeni taslakta ayrımcı vergileme ortadan kaldırılmıştır. Taslak son haliyle, 12.06.2002 yılında Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen ÖTV kanunu ile üç hedef gözetilmiştir; Bunlardan birincisi AB mevzuatına uyum, ikincisi IMF’ye verilen sözlerin yerine getirilmesi, üçüncüsü ise, Türk Vergi Mevzuatının sadeleştirilmesidir (Bilici, 2012: 275-276).

Bu hedeflerin dışında ÖTV’nin akaryakıt ürünlerine de getirilmesi çevre politikalarına da katkı sağlamaktadır. ÖTV Kanunu’na ekli olan ve (I) sayılı listesinde yer alan petrol ve türevleri, A ve B cetvellerinde iki grup halinde düzenlenmiştir. (I) sayılı listenin A cetvelinde yer alan petrol ürünleri; “Uçak benzini, kurşunsuz normal benzin, kurşunsuz süper benzin, kurşunlu normal benzin,

kurşunlu süper benzin, doğal gaz, fuel oiller vb. motorin ürünlerden oluşmaktadır.” Listenin B cetvelinde ise “solvent ve benzeri ürünler; benzol, toluot, vernikler, heptan, hekzan, pentan, eter, incelticiler ve benzeri ürünler yer almaktadır.”

Maliyet artışına neden olduğu için akaryakıt kullanımının düşmesine neden olduğu için, ÖTV, bununla birlikte negatif dışsallıkları da aşağı oranlara çekmektedir. Bu sebeplerle ÖTV, Pigoucu bir vergi olarak da nitelendirilebilir. Mesela, petrolden ÖTV alınmasının fiskal bir amacı varken bir amacı da daha az petrol tüketiminin sağlanması yoluyla çevre kirliliğinin azaltılmasıdır. Bu yönleri ile değerlendirildiğinde düzenleyici vasıflarıyla ÖTV'nin, çevre kirliliğinin önüne geçilmesinde de etkili olduğu söylenebilir. Kısaca belirtmek gerekirse bu vergi uygulaması ile tüketici davranışların yönlendirilmesi amaçlanmaktadır (Sağbaş, 2011: 143).

Çevre üzerinde dolaylı yönlerden etki oluşturan bu vergilerin asıl amacı gelir elde etmektedir. Konusu harcamalar olan ÖTV, yoğun olarak akaryakıt ve lüks tüketim ürünlerine uygulanmaktadır. Çevre politikaları ile ilişkisi yönüyle ÖTV uygulamasına tabi olan akaryakıtın vergi ile fiyatlarında ortaya çıkan artış sonucunda kişisel araç kullanım oranları düşmekte bunun sonucunda da çevreye salınan emisyon miktarı azalmaktadır. Bununla birlikte, kurşunsuz benzin ile kurşunlu benzinin vergilendirilmesi biyodizel ve LPG' ye uygulanan ÖTV oranlarının farklı olması çevreye duyarlı yakıtların tüketimini teşvik etmektedir.

Petrol ve Doğal gaz Ürünleri üzerindeki özel tüketim vergisi ve KDV'nin Türkiye'nin toplam vergi gelirleri ile mukayesesi akaryakıt tüketimi üzerindeki verginin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Tablo 8'de 2006-2014 yılları arasında gerçekleşen toplam vergi gelirleri, Özel Tüketim vergisi, Özel Tüketim Vergisi'nin Petrol ve Doğalgaz ürünlerine ilişkin kısmı görülmektedir.

Tablo 8. Vergi Gelirleri İçinde Petrol Ürünlerinden Elde Edilen ÖTV'nin Payı (Milyon TL)

Yıl	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vergi Gelirleri	235.714	284.490	317.218	367.517	401.683	465.229	605.276	697.576
ÖTV	58.038	64.263	71.793	85.770	91.657	106.646	121.221	139.359
Petrol ve Doğal-gaz için ÖTV	31.718	33.602	35.969	45.424	46.058	51.480	56.994	64.398
Petrol ve Doğal-gaz için ÖTV'nin Toplam ÖTV İçindeki Payı	54,65	52,29	50,10	52,96	50,25	48,27	47,02	46,21
Petrol ve Doğal-Gaz Ürünleri Üzerindeki ÖTV'nin Toplam Vergi Gelirlerine Oranı	13,46	11,81	11,34	12,36	11,47	11,07	9,42	9,23

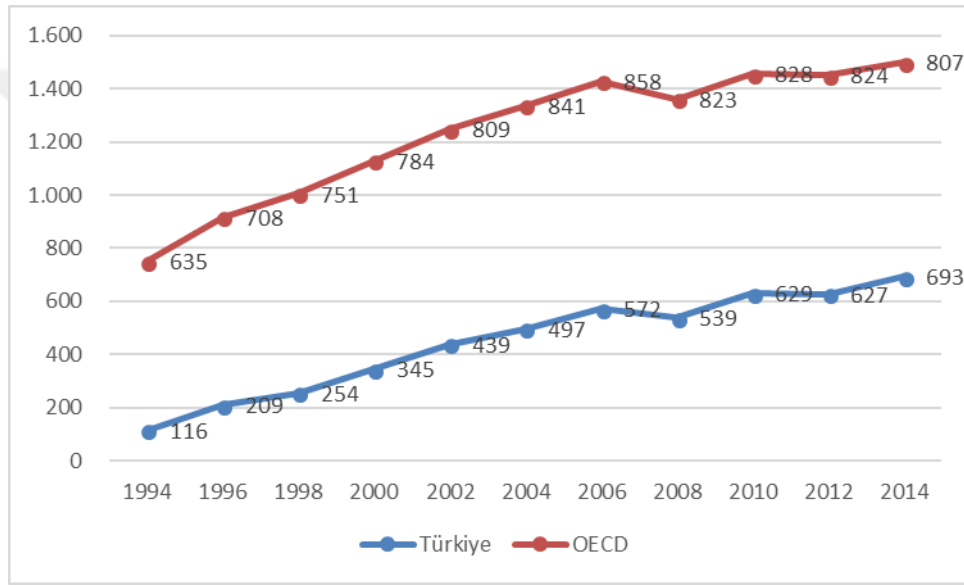
Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistiklerinden Derlenmiştir; http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm. Erişim; 30.05.2018.

3.3. EKOLOJİK VERGİLER AÇISINDAN TÜRKİYE OECD KARŞILAŞTIRMASI

OECD ülkelerinde de Türkiye’de olduğu gibi çevre kirliliğinin önüne geçmek amacıyla çeşitli vergiler uygulamaktadır. Bu amacı destekleyici nitelikte bu ülkelerde vergilendirme politikalarında verginin sosyal yönü de ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, ülkelerin en önemli gelir kalemi olan vergilerde çevreyi korumak gibi extrafiscal amaçlar çoğu zaman mali amaçların önüne geçmektedir. Bu anlamda bu ülkelerde genel olarak uygulanan çevre korumasına yönelik vergi uygulamalarını şu şekilde sıralayabiliriz; a) Emisyon Vergileri b) Ürün Temelli Vergiler c) Kullanım Temelli Vergiler (Hizmet Harcı) d) Vergisel Farklılaştırmalar e) Vergisel Avantajlar Sağlanması.

OECD ülkelerinde çevrenin korunmasına yönelik politikalar da çevresel vergi ve harçların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebinin çevrenin muhafazasında bireylerin çevre tüketimi maliyetine ortak edilmesi düşüncesidir. Çevre koruması yönünde oluşacak maliyetin bireylere yüklenilmesi ise ancak çevre vergileri vasıtasıyla gerçekleştirilebilir.

Ülkelerin çevre kirliliğini önleme noktasındaki kararlılıkları uyguladıkları çevre vergileri ile yakından ilintilidir. Bu bağlamda Türkiye'nin çevre vergilerinin uygulanması konusunda ortaya koyduğu yaklaşım OECD ülkelerindeki çevre vergisi uygulamalarıyla kıyas edilerek ortaya çıkartılabilir. Bu bağlamda öncelikle, OECD ülkeleri ile Türkiye'de vatandaş başına düşen çevresel vergilerin karşılaştırmasına bakmak gerekir. Grafik 3'de Türkiye ve OECD ülkelerinde kişi başına düşen çevresel vergiler gösterilmektedir.

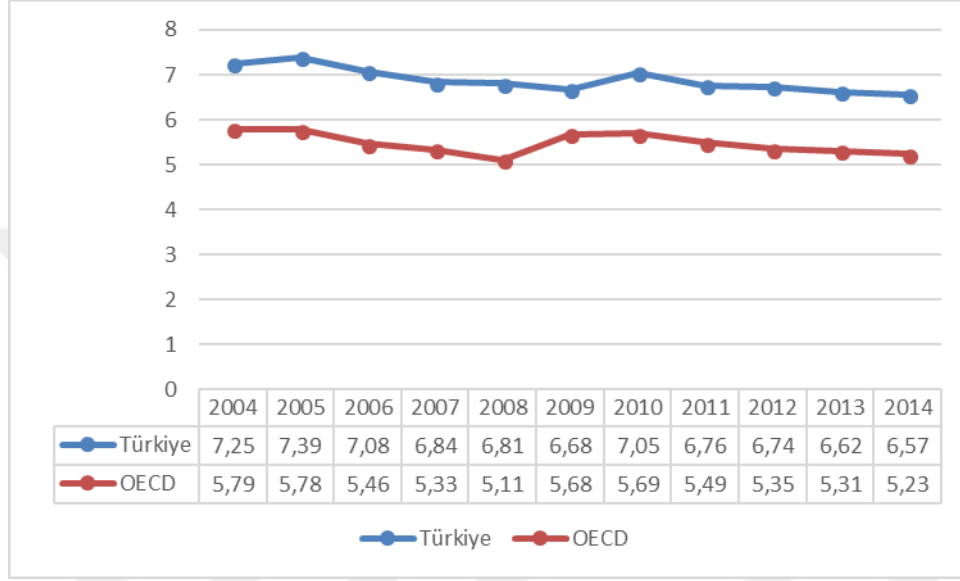
Grafik 3. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Çevresel Vergilerin Tutarının Karşılaştırılması (Dolar) (1994-2014)

Kaynak: OECD.Stats Verilerinden Derlenmiştir http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# Erişim:30.05.2018

OECD ülkelerinde yaşayan bireylere göre, Türkiye'de yaşayan bireylerin daha az çevresel vergi ödediği ortaya çıkmaktadır. Grafiğe göre OECD ülkelerinde 1994 yılında yaşayan kişi başına ortalama 600 \$ civarı, 2014 yılında 800 \$ civarında vergi düşmektedir. Rakamlar Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde kişi başına 1994 yılında 120 \$ civarı, 2014 yılında 680 \$ civarı vergi düşmektedir.

GSYİH'nın bir payı olarak Türkiye'de çevre ile ilgili vergilerden elde edilen gelir, Türkiye ve OECD ekonomi arasında çevresel olarak en yüksek vergi gelirin sahip ülkelerindedir. 2014 yılında, çevre ile ilgili vergi gelirleri GSYİH'nın %

6.57'sini oluştururken, OECD ülke arasında ortalaması % 5.23 olmuştur. Türkiye'de, enerji vergilerinin toplam çevre ile ilgili vergi gelirlerinin % 68'i, OECD ülkedeki ortalama % 70'ini temsil etmektedir. Grafik 4'de, Çevresel Vergi Gelirleri bakımından Türkiye ile OECD Ülkeleri karşılaştırılmaktadır.

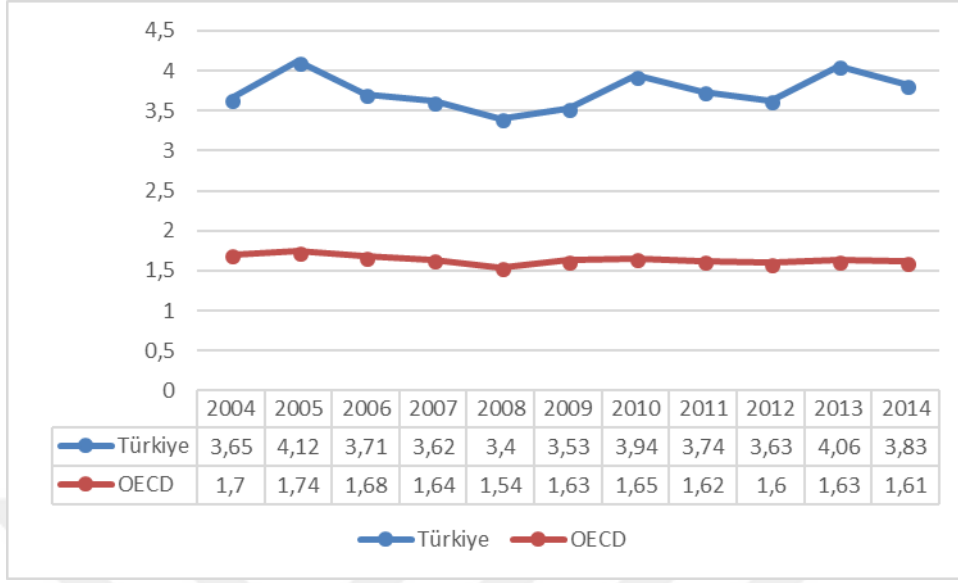

Grafik 4. Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması (%) (2004-2014)

Kaynak: OECD.Stats Verilerinden Derlenmiştir. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# Erişim.30.05.2018.

Çevresel Vergilere ait vergi gelirlerinin aritmetik ortalamasının toplam vergi gelirleri içerisindeki payları dikkate alındığında Türkiye ile OECD ülkeleri arasındaki fark açıkça görülmektedir. Bunun sebebi yukarıda da izah edildiği gibi Türkiye'de çevresel vergilerin içindeki enerji vergilerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik-5'de Türkiye'deki çevre vergisi gelirleri ile dünya ülkelerindeki çevre vergisine ait vergi gelirlerinin aritmetik ortalamasının GSYİH içerisindeki paylarının kıyaslanmasına yer verilmiştir.

Grafik 5. Türkiye’deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Paylarının Kıyaslanması (%) (2004-2014)

Kaynak: OECD.Stats Verilerinden Derlenmiştir. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# Erişim.30.05.2018

Grafik-5’ de görüldüğü üzere bu oran gerek Türkiye gerekse OECD ülkelerinde aritmetik ortalamasında %1.6 - % 4.12 arasında seyretmektedir. En düşük oran olan %1.6 ile OECD ortalamasında gerçekleşirken enyüksek oran 2005 yılında Türkiye’de gerçekleşmiştir. Bu durum ise çevre vergilerinin mali olmayan amacının yanında vergilerin mali amacına da hizmet ettiğini göstermektedir.

Çevresel vergilerin nitelik itibariyle mali amaç dışında kalıp devletlerin sosyal fonksiyonlarını gerçekleştirmede bir araç olduğu gerçektir. Bundan dolayı gerek Türkiye gerekse OECD ülkeleri çevresel vergilere ayrı bir önem vermektedir. Her ne kadar Türkiye’de çevresel vergilerin mali amacı ön planda olsa da yapılan reformlarla çevresel anlamda iyileşmeler yaşanmaktadır. Verilen önem çevresel vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri ve GSYİH içerisindeki payının seyrinden de açıkça anlaşılabilir.

3.4. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE EKSİKLİKLER VE ÖNERİLER

Vergi idaresi ve vergi uygulamaları kamu yönetiminin bir parçası olmasına rağmen, vergi politikalarının belirlenmesi politik işlevlerin bir parçasıdır. Bu konseptle başlayarak, ülkelerinin çoğunda ve modern vergi dairelerinde, vergi mevzuatının işlevi diğer işlevlerden yalıtılmıştır. Fonksiyonel dağılım yaklaşımındaki farklılıklara rağmen, ana hedef, vergi mükelleflerinin gönüllü katılımını teşvik eden, vergi güvenliğini güçlendiren, kalkınmayı destekleyen bir vergi ortamı sağlayan ve sosyal grupların istek ve tercihlerini dikkate alan uygulama ve tekniklerin benimsenmesi olmalıdır. AB’de vergi uyumluluğu AB ve OECD ülkelerinde otomatik olarak uygulanır. Ancak, OECD üyesi olan ancak AB üyesi olmayan ülkelerde vergi uyumluluğuna ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Türkiye, toplam gelir oranları, kurumlar, servet (vergi), KDV ve sosyal güvenlik ödemeleri toplamından oluşan vergi oranı endeksinde dünya ülkeleri arasında 19. sırada yer almaktadır. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın %7’sinde vergi toplayan Türkiye’nin, en düşük gelir vergisini toplayan ülkeler olan Meksika ve Slovakya Cumhuriyeti’nden sonra 3. OECD ülkesi olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de vergi uyumu oldukça düşük ve gölge ekonomisi büyük. Farklı çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’deki kayıt dışı ekonomisinin büyüklüğü ile Avrupa’daki en yükseklerden biri olmuştur. Türkiye, 31 Avrupa ülkesi arasında altıncı sırada, 1990-2013 döneminde kayıt dışılık payı % 26.5’dir. Türkiye, gelişme düzeyi ile garanti altına alınacak olandan daha düşük gelir getirmektedir. Bu sadece işgücü, ürün ve emlak piyasalarında hakim olan yüksek kayıt dışılık derecesini değil, aynı zamanda vergi denetimlerindeki zayıflıkları, vergi davalarını ve vergi borçlarının toplanmasını da yansıtmaktadır. Yerel yönetimler, emlak vergileri gibi uygun vergi idarelerine sahip olmalarına rağmen, politik irade ve kurumsal kapasitenin eksikliğini yansıtarak, bu enstrümanları yeterince kullanmamaktadır.

Son yıllarda OECD ülkelerinde vergi yasalarını basitleştirmek için bazı reformlar yapılmıştır. Vergi oranları azalmış ve vergi değerlendirmeleri genişletilmiştir. Ayrıca, vergi daireleri fonksiyonel organizasyon yapılarına dönüştürülürken, gelişmiş ülkelerde büyük şirketler için özel birimler oluşturulmuştur. Türkiye’de mali rejim kısmen mevzuata uyuyor. Ancak, KDV, kalite ve özel tüketim vergilerinin oranı ile doğrudan vergilendirmenin düzenlenmesi gereği ile ilgili yasal bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. AB dolaylı vergi ve kurumlar vergisinin uygunluğu konusunda belli bir yol izledi. Üye ülkeler arasında gelir vergisi konusunda daha fazla anlaşmazlık olduğu için ilerleme daha yavaş görünmektedir. Bu anlamda, modern çağın gereksinimlerine ve gerçeklerine uyan bir yasal altyapıya sahip olmanın çok önemli olduğunu bir vizyona sahibiz. Yeni Medeni Kanunların ve Ceza Kanununun kabul edilmesi, yeni bir Ticaret Kanununun yapılandırılması, vergi sisteminin yeniden yapılandırılması için yeni Kurumlar Vergisi Kanunlarının kabulü gereklidir.

Türk vergi sisteminde görülen temel eksiklikler yanında ekolojik vergiler bağlamında da yapılması gereken bir takım düzenlemeler gerekmektedir. Öncelikle çevre politikaları yönünden konu ele alındığında Türkiye’de çevrenin korunması hususunda çok sayıda yasal düzenleme gerçekleştirilmiş olmasına rağmen bu konuda inisiyatif oluşturabilecek etkili bir çevre vergisi düzenlenemediği görülmektedir. (Jamali, 2007: 322).

Vergi sisteminde özellikle önleyici ve koruyucu özelliklere sahip herhangi bir düzenlemeye gidilmediği gibi, doğal kaynakların muhafazası, atıkların geri dönüşümü, aşırı tüketimin engellenmesi vb. düzenlemelerde yer almamaktadır. OECD’de ve Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde uygulanmakta olan karbon vergisi ve hava kirliliği vergisi gibi uygulamalar Türkiye’de henüz hayata geçirilememiştir. Ekonomik bakımdan ileri seviyelerdeki ülkelerde çevre vergilerine ilişkin ilk planda “yönlendirmek ve denetlemek” amaçlanmakta, mali beklentiler ise, ikinci planda tutulmaktadır. Bu bakımdan da ülkemizde öncelikli olarak çevrenin korunmasını esas alan, çevre vergileri düzenlemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Türk vergi

sisteminde çevre ile ilgili doğrudan düzenleme olarak sadece “Çevre Temizlik Vergisi” uygulanmaktadır (Özdemir, 2009: 29-30).

SONUÇ

İnsanoğlunun çevreye verdiği zarar o kadar ciddi boyutlardadır ki OECD Uluslararası Enerji Ajansının (IEA) yayınlamış olduğu bir raporda kömür dahil fosil kaynaklı enerji kullanımının 2020 yılına kadar artış göstereceği ve bu durumun büyük miktarda atmosfere sera gazı salınımını arttıracakını öngörmektedir. Bu durum bütün dünya ülkelerinin geleceğini tehdit etmektedir. Türkiye’de bu konuda harekete geçip enerjiyi daha etkin kullanmanın yanında yenilenebilir enerji kaynakları konusunda potansiyelini görmelidir. Diğer taraftan Türkiye’nin çevreyi koruma konusundaki politikaları ekonomik kalkınmasının devamı içinde farklı bir pencere açacaktır.

Doğal gazın daha karbonlu yakıtların yerini aldığı ölçüde, ülkenin doğal gaz kullanımının artması, Türk enerji arzını daha da çeşitlendirecek ve kentsel kirliliğin ve CO₂ emisyonlarının azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Temiz yakıtların kullanımını teşvik etmek için farklılaştırılmış vergiler belirleyerek (ve özellikle düşük kükürtlü ağır fuel oil kullanımını teşvik etmek için), Türkiye karbon emisyonlarının yükselen gelgitini önemli ölçüde etkileyebilir. Enerji tasarrufu programlarının yanı sıra, enerji verimliliği programlarında büyük sanayilerin de yer almasıyla kamuoyunu eğitmeye devam etmek, Türkiye’nin ekonomisi ve çevresi için uzun vadeli olumlu etkilere yol açacaktır.

Çevresel vergiler, üreticiler veya tüketiciler olsun, ekonomik ajanların davranışlarını etkilemek için giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu vergiler ayrıca, hükümetin çevre koruma veya doğal kaynakların verimli yönetimi konusundaki harcamalarını artırma potansiyeli olan bir gelir elde etmesini de sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de Çevre ve Temizlik Vergisi, Belediye Gelirleri Kanunu’nun 44. maddesi ile uygulanmaktadır. Evler, işyerleri ve diğer binalar çevre temizlik vergisine tabidir. Binaların kullanıcıları, çevreyi koruma ve vergi temizleme yükümlülüğü olan taraflardır. Vergi miktarı kullanılan su miktarına dayanmaktadır. Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisi gibi diğer bazı

vergiler, çevreyi korumaktan ziyade gelir getirme amacıyla kullanılsa da, çevresel özelliklere sahiptir.

Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında çevre kirliliğini önlemeye yönelik vergisel düzenlemeler konusunda Türkiye'nin henüz yolun başında olduğu anlaşılmaktadır. Çevre sorunları ile mücadele konusunda Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde uygulanan vergilerin Türkiye'de daha çok regülatif düzenlemelere başvurarak tatbik edildiği ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen bu konuda kararlı adımların atıldığı da söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye Paris İklim anlaşmasını imzalayarak bu konu ile ilgili bir takım yükümlülükler üstlenmiştir. ÖTV düzenlemesi bunun ilk adımı olarak görülebilir. Ancak özellikle de ÖTV'deki yüksekliği çevreye duyarlılıkla izah etmek çevre konusundaki düzenlemelerin yavaşlığı göz önüne alınca pek olası gözükmemektedir. Çevreyle ilgili vergilerin oranı incelendiğinde Türkiye'nin AB üyesi ülkeler arasında en başarılılardan birisi olduğu neticesine ulaşılır ki, bu aldatıcı bir sonuçtur. Bunun nedenin ÖTV'nin mali nedenlerle yüksek tutulması olduğu açıktır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, A. (2011), Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akkaya, Ş., & Bakkal, U. (2006). “Çevre Vergileri ve Çifte Yarar”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 55(2), 1-22.
- Austin, D. (1999), Economic Instruments for Pollution Control and Prevention – A. World Resources Institute.
- Aydın, Ş. & Lodos, K. (2007). Türkiye’de Vergi Denetimi ve Vergi Kontrol Memurluğu, Kamu Giderlerinin Finansmanı Kayıt dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi. Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi, Ankara.
- Barde, J. (1994), “Economic Instruments in Environmental Policy: Lessons from the OECD Experience and Their Relevance to Developing Economies”, **OECD Development Centre Working Paper**, (91), 1-31.
- Bartelings, H. ve diğerleri (2005), Effectiveness of Landfill Taxes, IES, Amsterdam.
- Bilici, N. (2005), Vergi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bilici, N. (2012), Avrupa Birliği ve Türkiye, Seçkin Matbacılık, Ankara.
- Bosquet, B. (2000), Environmental Tax Reform: Does It Work? A Survey of The Empirical Evidence. Ecological Economics, (34), 19-32.
- Budak, S. (2000), Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası. İstanbul: Büke Yayınları.
- Cohen. J. E. (1995), Population growth and earth’s human carrying capacity.
- Çağan, N. (1982), Vergilendirme Yetkisi, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Çankır, B., Fındık, H., & Koçak, E. (2012), Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Oragnizasyon Yönetimi, 1st International Conference on Sustainable Business and Transitions for Sustainable Development, (s. 375-385). Konya.
- Çelikkaya, A. (2011), Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Çevre Vergisi Reformları ve Türkiye’deki Durumun Değerlendirilmesi. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(2), 97-120.
- Dağdemir, Ö. (2003), Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Değirmendereli, A. (2014), Evrenin Korunmasında Özel ve Kamu Girişimi yada Çevre. M. M. Yıldırım içinde, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar içinde (s. 489-514), Beta, İstanbul.

Dickinson, G., & Murphy, K. (1999), *Ecosystems: A Functional Approach*, Roudlodge, London.

Dupuy, P. M., & Vinuales, J. (2018), *International Environmental Law*, New York.

E.Ferhatoğlu. (2003). Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri. e-yaklaşım (3).

EEA Report, (2006), *Using the Market for Cost-Effective Environmental Policy: Market Based Instruments in Europe*.

Ekins, P., & Speck, S. (2011), *Environmental Tax Reform (ETR): A Policy for Green Growth*, Oxford, New York.

Elli, Louka (2006), *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness and World Order*, Cambridge University Press, United States, s. 14.

Environmental Taxes (2014), Mayıs 1, 2018 tarihinde www.ons.gov.uk: <https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/articles/environmentaltaxes/2015-06-01> adresinden alındı

Erginay, A. (1998), *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları, Ankara.

Financing Solutions for Sustainable Development. (2018). Mayıs 1, 2018 tarihinde *Taxes on Renewable Natural Capital (water; timber)*: <https://www.undp.org/content/sdfinance/en/home/solutions/Tax-on-renewable-naturalcapital.html> adresinden alındı

G.P.Walter, & Post, E. (2002), "Ecological responses to recent climate change", *Nature* (416), 389-395.

Gazley, I. (2006), "UK environmental taxes: classification and recent trends", *Economic Trends*, (635), 15-24.

Göker, C. (2011), *Yönlendirici Vergilendirme*, Turhaan Kitabevi, Ankara.

Gupta, W. (2018), *Market Based Instruments for Regional Air Environment Management*. http://www.irade.org/eerc/pdf/IPP_FR_Gupta.pdf (2. adresinden alınmıştır

Günaydın, İ. (2005), *Çevre Yönetiminin Ekonomik ve Mali Araçları*, Derya Kitabevi, Trabzon.

Güneş, G. (2008), *Verginin Yasallığı İlkesi, Oniki Levha Kanunları*, İstanbul.

Hançerlioğlu, O. (1999), *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Yayınevi, İstanbul.

Hans Diefenbacher, Volker Teichert ve Stefan Welhelmy, How have ecotaxes worked in Germany? Mayıs 1, 2018 tarihinde [www.feasta.org: http://www.feasta.org/ documents/review2/ecotaxes.htm](http://www.feasta.org/documents/review2/ecotaxes.htm) adresinden alındı.

Hoegh-Guldberg. (2007), “Coral Reefs Under Rapid Climate Change and Ocean Acidification”. **Science**, (319).

Jadav, M. (2003), Ecology. India.

Jamali, T. (2007), Ekolojik Vergiler (Çevre Vergileri). Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

Jørgensen, S. E. (2009), Ecosystem Ecology. Amsterdam.

Kanet, S. (1989). Vergi Hukuku. İstanbul.

Kantarcı, H. B. (2018), Türkiye’de Akaryakıt Üzerinden Alınan Vergilerin OECD ve AB. Sosyoekonomi, 26(35), 229-247.

Kayhan, A. K. (2013), Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme. MHB(1), 62-89.

Kazıcı, S. (1992), “Vergilendirme ve Çevre”, **Vergi Dünyası**, (136).

Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (2009), Çevre Politikası. Ankara: İmge.

Leveque, C. (2003). Ecology: From Ecosystem to Biosphere. Paris.

Mankiw, N. (2003). Principles of Economics.

Marron, D., Toder, E., & Austin, L. (2015), Taxin Carbon; Why,What and How. TAX POLICY CENTER | URBAN INSTITUTE & BROOKINGS INSTITUTION.

Mavioğlu, O. Y. (2017, Ocak 1), Environmental law and practice in Turkey: overview. Mayıs 1, 2018 tarihinde Practical Law: <https://uk.practicallaw>. Thom sonreuters.com/7-522-2040?transitionType= Default&contextData =(sc.Default) & firstPage=true&bhcp=1 adresinden alındı

Muter, N. B. (2006). Kamu Maliyesi. Manisa: Emek.

O.Pehlivan. (2010), Vergi Hukuku. Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi. Trabzon: Derya Kitabevi.

Odabaş, H., & Hayrulloğlu, B. (2017), Çevresel Sorunların Çözümünde Motorlu Taşıtlar Vergisine. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergis, 17(3), 54-70.

Oosterhuis, F. H. ve diğerleri (2009), Economic Instruments and Waste policies in Netherlands. Amsterdam: IES.

Organ, İ., & Çiftçi, T. E. (2013), Karbon Vergisi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(1), 81-95.

Öncel, M. (2002), Vergi Hukuku, Ankara, Turhan Kitabevi.

Öner, E. (2012), Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Özarslan, S. (2016), “Özel Tüketim Vergisi (II) Sayılı Listesinde Yapılan Değişiklerin Genel Anlamda Değerlendirilmesi”, **Mali Çözüm**, 165-178.

Özbilen, Ş. (2011), Kamu Maliyesi. Gazi Kitabev, Ankara.

Özdemir, B. (2009), Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre. Maliye Dergisi (159).

Öztürk, M., **Vergi Yönetmeliği Açısından Vasıtalı Vergilerin Türk Vergi Sistemi Yönünden Yeri ve Bu Vergilerin Etkinliklerini ve Verimliliklerinin Artırılabilmesi için Alınabilecek Önlemler (İstanbul İli Örneği)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Sağbaş, İ. (2011), Vergi Teorisi, Ece Matbası, Ankara.

Silah, M. (2001), Çalışma Ekonomisi, Selim Kitabevi, Ankara.

Snape, J., & Souza, J. (2006), Environmental Taxation Law: Policy, Contexts and Practice. New York

Söderholm, P. (2011), Taxing Virgin Natural Resources:Lessons from Aggregates Taxation in Europe. Submitted to Resources, Conservation and Recycling.

Taxing Energy Use 2018. (2018), Mayıs 1, 2018 tarihinde <http://www.oecd.org/>: <http://www.oecd.org/> adresinden alındı

The history of green taxes in Norway. (2007, 03 07). Mayıs 1, 2018 tarihinde www.regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/en/topics/the-economy/taxes-and-duties/The-history-of-green-taxes-in-Norway/id418097/> adresinden alındı

Topçu, F. H., **Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları:Yönetimden “Yönetişim”e Geçiş Sorunu**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Toprak, D. (2006), Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(4), 147-169.

TUIK. (2016), Statistics in Environment, 2014. Mayıs 1, 2018 tarihinde Statistics in Environment, 2014 adresinden alındı.

TÜİK, (2018), Kamu Sektörü Çevresel Harcama İstatistikleri Veritabanı, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/cevredagitimapp/cevreselharcama.zul> Erişim 2018-29-05

Turhan, S. (1987), Vergi Teorisi ve Politikası. Der Yayınları, İstanbul.

Türk, İ. (1997). Maliye Politikası, Ankara.

Uğur, S., **Sera Gazi Emisyonlarının Azaltılmasında Çevre Vergilerinin Etkinliği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2014.

Uyanık, A. (2005), “Vergi Teorisi, Hukuku ve Tekniği, Avrupa Birliği’nin Vergilendirme Yapısı ve Sigorta Sektörü, Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları, Ankara.

Visser, E. M. & van Noordwijk, A. J. (1998), Warmer Springs Lead to Mistimed Reproduction in Great Tits (*Parus Major*). **Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences** (265), 1867-1870.

Vitousek, P. (1994), “Beyond Global Warming”, **Ecology and Global Change Ecology** (75), 1862-1876.

Williams, R. C. (2015), Environmental Taxation. Maryland: University of Maryland, Resources for the Future, and NBER.

Yalçın, Z.A. (2013), “Potansiyel Bir Çevre Vergisi Olarak Motorlu Taşıtlar Vergisi: Avrupa Birliği ve Türkiye Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 27(2), 141-158.

Yavuz, S., **Bursa’da Çevre Gelirlerinin Gelişimi (Nilüfer Belediyesi 2000-2010)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2011.